LAISVĖ

ANTANAS MACEINA:

LIETUVOS VALSTYBĖS 40 METŲ KELIAS

JONAS GRINIUS

Išeivių veikla lietuviškos kultūros šviesoje

SIMAS SUŽIEDĖLIS

Rusijos bolševizmas kaip kontrarevoliucija

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS

Lietuvių bendruomenės rinkimų daviniai ir pamoka

*** Grįžusi iš Kauno pasakoja

1958 Nr. 15 (52)

Turinys

Antanas Maceina: 40 metų sukakties temomis 1
Juozas Brazaitis: Antanas Maceina — 50 metų sukaktis 18
Jonas Grinius: Išeivių veikla lietuviškos kultūros šviesoje 27
Simas Sužiedėlis: Rusijos bolševizmas atėjo kaip revoliucija prieš revoliuciją 40
XXX: KAUNE. Atsiminimai iš 1955—57 54
DARBAI IR IDĖJOS: Anapus: Naujos perspektyvos; Ne viena duona; **Laisvinimas:** Politinės reakcijos metai; Amerikas Balsas — kodėl jis pakito (A. B.); Laisvės Komitetas prieš geltonas šviesas; **Tremtyje:** Lietuviškų viršūnių konferencija ir komunikatai; Bendruomenės rinkimai Amerikoje (V. Vaitiekūnas); Tečioji jėga reiškiasi; Liberalinė kairė; Visuomenės santykis su kultūrininkais (Ma); **Idėjos spaudoje:** Atkritimas į bergždžią polemiką; Literatūros švenčių paraštėje; Pasipriešinimas kultūros nuosmukiui; **Vardai įvykiuose. Laiškai:** Valst. sekr. J. F. Dulles, Ministeriui Pirmininkui J. Diefenbaker, žurn. D. Lawrence ir C. L. Sulzberger bei jų atsakymai; dr. Razmos, Nežinomos Mamos ir K. Rampelbergh. 66-104

Į LAISVĘ BENDRADARBIAI: V. V. Adamkavičius, dr. K. Ambrozaitis, dr. M. Anysas, R. Bačkis, kun. K. Balčys, dr. A. Baltinis, St. Barzdukas, K. Brazauskas, dr. Z. Brinkis, dr. A. Damušis, A. V. Dundzila, dr. J. Grinius, A. Grinienė, dr. Z. Ivinskis, V. Jonikas, P. Jurkus, V. Jurkuvienė, kun. St. Yla, dr. J. Kazickas, kun. D. Kenstavičius, F. Kopryva, A. Krikščiūnaitė, dr. A. Kučas, K. Kudžma, dr. A. Maceina, dr. V. Maciūnas, A. Mažiulis, dr. A. Musteikis, M. Musteikis, P. Narutis, A. Pocius, L. Prapuolenis, d. A. Ramūnas-Paplauskas, inž. A. Sabalis, V. Sidzikauskas, K. Skrupskelis, S. Sužiedėlis, A. Šalčius, R. Šomkaitė, Ed. Turauskas, V. Vaitiekūnas, dr. V. Vardys, Br. Vaškelis, dr. J. Vidzgiris, dr. V. Vygantas.

ADMINISTRACIJAI PRANEŠTI MALONU:

Daugelis skaitytojų, kurių prenumerata buvo atsilikusi, į paskutinį administracijos priminimą maloniai atsiliepė. Jiems administracija nuoširdžiai dėkoja.

Administracija taip pat tikisi, kad ir tie skaitytojai, kurie lig šiol nėra suspėję su administracija atsiskaityti, gavę šį nr., tatai atliks. Ačiū.

Į LAISVĘ administracija

KU biblioteka

LAISVĖ

NR. 15 (52)
1958 M. BIRŽELIS

40 metų sukakties temomis

ANTANAS MACEINA, Vokietija

I. LIETUVIŲ VEIKĖJAI PRIEŠ NEPRIKLAUSOMYBĖS ATGAVIMĄ BUVO SUKĖLĘ TAUTOJE TAUTINĮ ATGIMIMĄ, KURIS SIEKĖ VAINIKUOTIS VALSTYBINE NEPRIKLAUSOMYBE. KAI VALSTYBINĖ NEPRIKLAUSOMYBĖ BUVO ATGAUTA, KOKIUS NAUJUS IDEALUS RODĖ TAUTAI NAUJO LAIKOTARPIO VEIKĖJAI? (Šiuo ir kitais klausimais kreipėmės į prof. Antaną Maceiną ir gavome toliau einančius jo atsakymus. Red.)

— Valstybė yra kaip žmogus: kai jis gema, pirmutinis jo tikslas yra išsilaikyti; kai jis išsilaiko, pirmutinis jo tikslas yra išsivystyti ir tapti tikru bei pilnutiniu žmogumi. Atgimus mūsų valstybei 1918 metais, atėjo lemiančių kovų metas už jos išlaikymą. Aukščiausias šio tarpsnio idealas buvo apginti ką tik paskelbtą nepriklausomybę. Visa tada — žodžiai, darbai ir pinigai — buvo skiriama šiam idealui. Laimė, šis laikotarpis buvo neilgas. Tačiau tik jam pasibaigus, buvo galima pagalvoti apie naujus idealus, kurie būtų skirtingi nuo tautinio atgimimo idealų. Atkurtoj ir apgintoj valstybėj gyvenanti tauta savaime statėsi klausimą: *"O dabar? ką dabar veiksime?"* Ji dairėsi atsakymo iš tų, kurie buvo pasišovę tautai vadovauti. Žiūrint iš 40 metų perspektyvos atrodo, kad mūsų veikėjai atsakė į šį tautos klausimą trimis linkmėmis: *politine, kultūrine ir religine,* mėgindami tuo būdu suformuoti ir skelbti tris idealus,

kurie, nors ir buvo skiriami tai pačiai tautai, tačiau kiekvienas slėpė savyje visai kitokių bruožų.

1.

Pats valstybės buvimas nėra joks idealas: jis yra tik istorinis faktas — daugiau nieko. Idealas yra *turinys,* vykdomas valstybės buvimu. Tai mūsų veikėjai instinktyviai jautė ir mėgino valstybės buvimą pripildyti tam tikro turinio. Kokio? — Politinio mūsų idealo formavimas sutapo su ano meto demokratijos krize visoje vakarų Europoje. Pokarinio gyvenimo sunkenybės buvo neatsakingų demagogų suverstos pačiai demokratinei valstybės formai, ir per visą Europą perėjo pastanga ieškoti naujos formos, radikalesnės, tampresnės, labiau atitinkančios laisvės nemėgstanti ir joje pavargusį miniažmogį. Mūsų tautoje demokratinė sąmonė irgi nebuvo labai stipri, nes, ilgai būdami svetimos valstybės dalimi, negalėjome išmokti nei būti savarankiški, nei už šią svetimą valstybę atsakingi. Todėl nenuostabu, kad po trumpo demokratijos tarpsnio mūtų tautoje iškilo politinis idealas *totalizmo pavidalu,* išsilaikiusiu ištisą keturiolika metų (1926-40). Šio idealo teoretikai buvo A. Smetona ir A. Voldemaras, iš jaunesniųjų Ceševičius, Dausa, Dirmeikis ir visa aplinkui "Vairą" susitelkusi gabių bei energingų žmonių grupė.

2.

Mūsų tauta, atkūrusi savą valstybę, savaime įsijungė į europinę šeimą ir turėjo joje atlikti tam tikrą uždavinį. Šį uždavinį konkrečiau apibrėžti ir jį tautai pasiūlyti kaip siektiną idealą ir buvo kultūrinių veikėjų pareiga. Gyvendama tarp Rytų ir Vakarų, lietuvių tauta turėjo ryšių su šių abiejų pasaulių dvasia. Kas tad galėjo būti mūsų kultūrai artimesnio, kaip leistis šios dvilypės dvasios apvaisinamai ir iš jos pradų sukurti naują lietuviškąją kultūrą kaip Rytų-Vakarų susitikimo pasėką. Kultūrinis tad idealas buvo pasiūlytas mūsų tautai *kultūrinės sintezės* pavidalu. Šio idealo autorius bei skelbėjas buvo Stasys Šalkauskis. Man kaip Šalkauskio mokiniui teko kiek plačiau pasisakyti šio idealo klausimu "Židinyje" 1939 m. Nr. 4—12. Nepaisant kai kurių kritinių pastabų Šalkauskio teorijai, šio idealo esmė liko nepajudinta. Aš ir šiandien esu įsitikinęs, kad tai buvo *didis* idealas.

3.

Būdama jautri lyg kompaso adatėlė naujoms idėjoms, mūsų tauta religinėje srityje išgirdo pop. Pijaus XI balsą, kviečiantį įvykdyti "Kristaus taiką Kristaus Karalystėje" (encikl. Ubi arcano Dei, 1922), tačiau ne vienos tik dvasiškijos rankomis, kaip būta anksčiau, o pasauliečių dalyvavimu ir bendradarbiavimu hierarchijos apaštalavime arba vad. *katalikiškąja akcija*. Jeigu pasauliečių dalyvavimas hierarchijos apaštalavime buvo naujas visam pasauliui, tai tuo labiau jis buvo naujas Lietuvai, kurios istorijoje dvasiškija vienintelė tvarkė ne tik religijos, bet daugelį ir kultūros reikalų. Pasauliečių vaidmuo Bažnyčioje išsisėmė mūsų tautos gyvenime anomis trimis pareigomis, kurias mini Y. M. Congar, OP.: klauptis prieš altorių, kreipti akis į sakyklą ir traukti iš kišenės piniginę (Jalon pour une theologie du laicat, Paris 1953, p.7). Todėl pasauliečių apaštalavimas, stipriai organizuojamas ir skelbiamas, iš tikro buvo mums naujas religinis idealas. Šio idealo entuziastai buvo vysk. K. Paltarokas ir vysk. M. Reinys.

*

II. KIEK LIETUVIŲ VISUOMENĖ BUVO PAKLAUSIUSI VEIKĖJŲ BALSO? O JEI NUKRYPUSI NUO SKELBIAMŲ IDEALŲ, TAI KURIOMIS LINKMĖMIS?

— Nė vienas iš šių trijų idealų nebuvo mūsų tautos įvykdytas. Tačiau visi jie davė progos mūsų politikams, kultūrininkams ir religininkams giliau pažvelgti į savas sritis. Iš nepasisekimų bei pralaimėjimų vystėsi naujos mintys, kurių neviena yra gyva dar ir tremtyje.

1.

Politinio totalizmo sudužimas mūsų tautoje yra toks aiškus, kad apie jį netenka daug kalbėti. Be abejo, mūsoji demokratija buvo irgi ydinga. Savo metu St. Šalkauskis teisingai pastebėjo, kad *"mūsų konstitucijos sprendimu Lietuva yra demokratinė respublika. Bet konstitucijos sprendimas dar nepadaro, kad Lietuvos Valstybė iš tikrųjų yra tokia, kokios reikalauja normalus demokratinės respublikos tipas"* (Židinys" 1926 m. Nr. 6-7, p. 438). Šalkauskiui atrodė, kad *"mes neturime Lietuvoje ir dar greit neturėsime demokratinės res-*

publikos, pagrįstos teisėtosios tvarkos principais", ir būtent dėl to, kad *"mes neužtinkame pas save dar nė vienos bent kiek gausesnės grupės arba partijos, kuriai galėtume pripažinti visuomeninį kultūringumą"* (t. p.). Kaip šio visuomeninio nekultūringumo pavyzdį Šalkauskis nurodė rinkimų vajų, kuris buvęs *"visiškai nesuderinamas su laisvės, lygybės ir solidarumo reikalavimais"* (t. p.). Šiandien mums yra įdomu ir kartu liūdna skaityti Šalkauskio pažiūras apie demokratinę mūsų spaudą:

*

"Lietuvos partyvinė spauda kaip tik yra ryškiausia šito nekultūringumo išraiška. Drįstu nesvyruodamas griežtai teigti, kad per rinkimų ruošiamąjį tarpą partyviniai katalikų ir nekatalikų organai, įsivėlę nuo ilgesnio laiko į partijų kovą, pasireiškė ir dideliu subjektyvumu, ir nedovanotinu aklumu, ir sąmoningu neatsargumu klaidingų žinių platinime ir demagoginių priemonių vartojimu, ir sąmoningu kompromitavimu atskirų rivalizuojančių asmenų, ir nepadoriai miesčioniška atsiskaitymu su asmeniniais savo priešais, ir kitokiomis panašiomis žemos kultūros apraiškomis. Šitame visuotiniame hotentotiškosios etikos viešpatavime dorinis inteligento jausmas nerasdavo sau nė vienos pozicijos, kur galima būtų su nepasitenkinimu konstatuoti, kad kovos priemonės bei metodai yra joje atsiekę minimalinio kultūringumo laipsnio, — ir kas liūdniausia, kad šitam minimaliniam kultūringumui neatsakė net ir tie partyviniai organai, kurių priešakyje stovėjo vyriausieji partijų lyderiai" (t. p.).

*

Tačiau ir kitais atvejais mūsoji demokratija nebuvo pribrendusi demokratiniam idealui vykdyti. *"Buvusi katalikų pozicija nekartą buvo linkusi painioti valdymo griežtumą su musolinizmu, tuo pačiu laiku, kai jos buvusi opozicija vaizdavosi teisėtumą kerenščinos pavidalu"* (St. Šalkauskis, "Židinys" 1926 m. Nr. 8-9, p. 43). Šie tad demokratijos negalavimai kaip tik ir paruošė dirvą *nedemokratiniam* perversmui, iškėlusiam aikštėn naują politinį idealą totalizmo pavidalu.

Šis tačiau idealas sutiko aiškų daugumos pasipriešinimą. Tiek katalikiškoji, tiek kairioji visuomenė jam nepritarė ir nuo demokratinio idealo atsisakyti nenorėjo. Todėl politinis totalizmas laikėsi pas mus *tik karinės jėgos dėka.* Tai buvo tautai iš viršaus primestas ide-

alas. Tačiau jis buvo *naudingas* ir gal net reikalingas: naudingas, nes leido demokratiją akivaizdžiai palyginti su totalizmu ir įvertinti tiek vieną, tiek antrą; reikalingas, nes išgelbėjo mus iš demokratinio palaidumo, į kurį ano meto visuomenė buvo giliai įklimpusi. *Totalistinis idealas sudrausmino lietuviškąją visuomenę*. Čia yra vienintelis jo pasiteisinimas prieš istorijos teismą.

Svarbiausia betgi yra tai, kad politinio totalizmo metu pradėjo formuotis *naujas* valstybinis idealas, pagrįstas demokratiniais principais, tačiau nešamas kitokios dvasios ir skelbiamas kitų žmonių. Jis atsistojo kaip priešginybė tiek liberalinei demokratijai, tiek autoritetizmui. Kada jis pradėjo formuotis, šiandien sunku pasakyti. Kai grįžau iš užsienio 1935 metais, baigęs studijas, jau radau Kaune būrelį žmonių, kurie buvo paruošę metmenis naujai valstybinei sampratai: pirmoji redakcija buvo padaryta J. Keliuočio, antroji I. Skrupskelio, trečioji teko man. Daaugybės posėdžių bei pasitarimų metu pas prof. K. Pakštą ir Dr. Skrupskelį ši koncepcija buvo svarstoma bei tobulinama, kol išvydo pasaulio šviesą, pavadinta *"Į organiškosios valstybės kūrybą"* (paskelbta "N. Romuvoje" 1936 m. vasario 23 d. Nr. 8) ir pasirašyta (šiandien įdomūs yra vardai) Ambrazevičiaus, Dielininkaičio, Griniaus, Grušo, Ivinskio, Keliuočio, Maceinos, Malinausko, Mantvydo, Pakšto, Pakucko, Pankausko, Salio, Skrupskelio, Vaičiulaičio ir Vitkaus. Pasirašiusieji (šios koncepcijos kūrime dalyvavo ir daugiau, tačiau jie nepasirašė dėl įvairių ano meto aplinkybių) laikė lietuviškąjį autoritetizmą "tik pereinamąja mūsų valstybės gyvenimo forma", iš jos turėjo "išaugti lietuviška organiška valstybės santvarka", kurioje būtų sukurta tinkama pusiausvyra tarp valstybės ir tautos, valstybės ir individo, valstybės ir kultūros. Ši organinė valstybė turėjo būti pagrįsta autoritetu, laisve bei solidarumu, teisingumu ir meile. Konkreti jos organizacija turėjo išeiti aikštėn korporatyvinėje santvarkoje, kultūrinėje autonomijoje ir teisinės valstybės institucijose.

Šis naujasis politinis idealas buvo sutiktas skeptiškai tiek senosios katalikų politikų generacijos, tiek naujosios tautininkų veikėjų grupės. Tačiau tiek vieni, tiek kiti nagrinėjo jį visu rimtumu. Entuziastiškai jį pasveikino St. Šalkauskis, parašęs ta proga straipsnį "Romuviečių deklaracija" ("N. Romuva"

1936 m. kovo mėn.), įvertindamas savo pasisakymą šia pastraipa:

*

"Brangieji draugai romuviečiai! Vadindamas Jus šitaip, noriu pabrėžti, kad mūsų takai yra suėję į vieną platų kelią. Man nėra net reikalo įsijungti į Jūsų sąjūdį, nes aš esu jau buvęs jo ištakose. Nuo laiko mano referato "Krikščioniškoji politika ir gyvenamoji valanda", skaityto 1921 m. sausio 4 d. pirmajame Lietuvių Katalikų Kongrese Kaune (ž. "Romuva" 1921 m. 1 nr. 45-76 p.) manyje brendo daugelis iš tų idėjų, kurias Jūs taip sistemingai ir sugestyviai esate pareiškę savo deklaracijoje. Bet iki šiolei mano kelias buvo beveik vienišo kelias. Dabar man pasidarė drąsiau ir džiaugsmingiau, matant, kad aplink tai, kas man rūpėjo, yra susibūrę gražus ratelis daugiausia jaunų pajėgų, daug žadančių mūsų tautai ir valstybei. Aš tiesiu dabar Jums ranką ir tariu: nuo šiolei žygiuosime drauge į laimingesnę mūsų tautos ateitį".

*

Esama daug pagrindo manyti, kad šis naujasis politinis idealas iš tikro būtų virtęs tikrovę, jei nelemti įvykiai nebūtų nutraukę valstybinio mūsų veikimo.

2.

Kultūrinės sintezės idealas didesnio susidomėjimo mūsų tautoje taip pat nesukėlė, nepaisant to, kad St. Šalkauskis jį ir labai vertino. *"Realizuoti savo civilizacijoje dviejų pasaulių arba, tikriau, dviejų mūsų pasaulio pusių sintezę, štai aukštasis tautos pašaukimas, štai idealas, vertas didžiausių pastangų, didžiausių aukų"*, — rašė Šalkauskis 1933 metais (Lietuvių tauta ir jos ugdymas, Kaunas 1933, p. 48). Sąmoningas šio idealo vykdymas turįs patiekti tautai *"tikros savo vertės pajautimą"* ir kartu parodyti pasauliui *"ypatingą jos fizionomiją"*. Šio idealo vykdymas esąs ir laisvo gyvenimo sąlyga, nes juo galima įtikinti pasaulį *"apie tautinių teisių neliečiamumą"* (t. p.). Iš kitos pusės, kultūrinė sintezė apsaugojanti mūsų kultūrą nuo vienašališko polinkio į vieną kurią mūsų kaimynų kultūrą, kas nepriklausomam gyvenimui taip esą labai svarbu.

Nepaisant šių teigiamybių, Šalkauskio peršama sintezė buvo sutikta gana abejingai ir net priešiškai. Kultūrinės sintezės idealas buvo kritikų vadinamas stabdančiu dvasinę tautos energiją (J. Gobis) ir atidarančiu duris sinkretizmui (V. Alantas).

Net ir tie, kurie jam iš esmės pritarė, rado, kad kultūrinė sintezė, kaip ji buvo Šalkauskio siūloma, reikalinga gana žymių pakaitų (A. Maceina). Psichologiškai šis pasipriešinimas buvo suprantamas. Lietuvių tauta, dar tik neseniai nusikračiusi ne tik politiniu, bet ir kultūriniu Rusijos jungu, vargu ar galėjo taip greitai susižavėti Šalkauskio peršamu *rusiškuoju visažmogiškumu,* kurį Dostojevskis savo kalboje Puškino garbei (1880 m.) taip entuziastingai skelbė ir kurį Šalkauskis padėjo į savo siūlomos sintezės pagrindą. Senoji mūsų karta gerai juk pažino *nacionalinį* šio visažmogiškumo apvalkalą ir tą nacionalinę neapykantą viskam, kas yra nerusiška; nuo šios neapykantos nebuvo laisvi net toki genijai, kaip Puškinas (plg. jo eilėraštį "Rusijos šmeižikam", 1831 m.), ir Dostojevskis (plg. jo "Žiemos pastabos apie vasaros įspūdžius", 1863 m.). Vargu tad buvo galima įtikinti senesniuosius mūsų kultūrininkus, kad rusiškasis visažmogiškumas iš tikro yra *žmogiškumas,* o ne žmogiškumo skraiste patogiai pridengtas rusiškasis nacionalizmas. Žinant slavofilų sąjūdžio stiprumą Rusijoje, ši abejonė buvo visiškai pagrįsta. — Jaunoji mūsų kultūrininkų karta labai aiškiai linko į Vakarus (į vokiečių ir prancūzų, mažiau į anglosaksų kultūrą); senoji rusiškoji kultūra jai buvo beveik nebepažįstama, tuo tarpu naujoji sovietinė kultūra vargu ar tuo metu (1918-40) buvo verta kultūros vardo. Visažmogiškumo idėja buvo pakeista komunistine idėja, o rusiškasis nacionalizmas buvo pasilikęs, kaip ir anksčiau. Praktiškai tad Lietuvoje nebuvo kam susižavėti kultūrinės sintezės idealu kaip rusiškosios ir vokiškosios dvasios derinimu lietuviškosiose formose. Lenkiškasis subtilumas, kurį Šalkauskis pastaraisiais metais (1938) taip pat į kultūrinę sintezę įtraukė, rado dar mažiau pritarimo viena todėl, kad lenkiškoji dvasia pas mus ir taip jau buvo per stipri (reikėjo visų pirma nuo jos atsipalaiduoti, kad būtų galima paskui iš jos ko nors pasimokyti), o antra — Vilniaus ginčas paraližavo bet kokias simpatijas tiek pačiai lenkų tautai, tiek jos kultūriniams laimėjimams.

Man ir šiandien atrodo, kad Šalkauskio intuicija, esą lietuvių tauta yra pašaukta būti susitikimo erdve tarp Rytų ir Vakarų, yra *teisinga.* Net ir tremtyje šis uždavinys nenyksta, kaip tai mėginau pabrėžti vokiškoje paskaitoje visų trijų tautybių baltams Lueneburge

1957 m. (plg. A. Maceina, Die europaeische Aufgabe der baltischen Emigration rinkinyje "Die baltischen Voelker in ihrer europaeischen Verpflichtung. Sechs Vortraege, Hannover-Doehren 1958, p. 26-40). Tačiau anuo metu ši intuicija buvo *per ankstyva*. Dar turėjo praeiti nemaža laiko, kol lietuvių tauta galėjo pamiršti rusiškąsias kultūrines skriaudas ir kartu įsigyti kritinio žvilgio Vakarams. Anuo metu mes buvome dar per daug nusisukę nuo rusų (ir teisingai) ir per daug atsisukę į Vakarus (neteisingai). Tik šiandien iš 40 metų perspektyvos galime galbūt jau suvokti, kad *Lietuva iš tikro yra dvasinė erdvė, kurioje Rytai susitinka su Vakarais*. Tačiau šiandien šis suvokimas nebeturi praktinės reikšmės, nes Lietuva buvo užgožėta Rytų ir tai pačia blogiausia forma.

Deja, kultūrinės sintezės nepasisekimas jokio naujo kultūrinio idealo nepažadino. Kultūros srityje mes gyvenome pilką kasdieninį gyvenimą, neturėdami patrauklaus centro, aplinkui kurį susitelktų mūsų dėmesys ir mūsų pastangos. Net ir organizaciniu atžvilgiu tokio centro nebuvo. M. Biržiškos ir St. Šalkauskio taip primygtinai siūloma Lietuvių Mokslo Akademija buvo — mūsų gėdai — įkurta bolševikų (1941 m.). Jeigu tad šiandien tremtyje esame kultūriškai pasimetę, nežinodami, ką ir kaip turėtume veikti, tai todėl, kad jau iš Lietuvos atkilome, neturėdami kultūrinio idealo ir kultūrinio centro. Tremties sąlygos, be abejo, yra dar mažiau tinkamos tokiam idealui susikurti ir tokiam centrui įsisteigti.

3.

Katalikiškosios akcijos kaip religinio idealo vykdymas iš sykio buvo sutiktas labai entuziastiškai. Buvo įsteigtas, kaip žinome, Katalikų Veikimo Centras, kurio nariais buvo visos katalikiškosios organizacijos. Šis centras organizavo paskaitas, susirinkimus, šaukė konferencijas, leido brošiūrų ir laikraštį ("Mūsų laikraštis"). Po keleto tačiau metų lietuviškoji kat. akcija atsidūrė akligatvyje. Pasauliečių apaštalavimo idealas virto kažkokia netikrove, kažkokiu popieriniu dalyku, kuris, tiesa, buvo paskelbtas, bet kurio esmės niekas nesuprato ir todėl nevykdė. Kai tremtyje Šv. Sosto delegatas kan. Kapočius pamėgino iš naujo kat. akciją atkurti, atremdamas ją į parapijos bendruomenę, tai susilaukė *visiško nepasisekimo*, nes šis idealas jau Lietuvoje buvo ne-

tekęs savo pirmykščio blizgėjimo. Šiandien galime, atrodo, rasti tris priežastis, kurios sužlugdė mūsų krašte pokarinį religinį idealą, būtent: a) pasauliečių vaidmens Bažnyčioj nesuvokimas, b) hierarchijos sustingimas ir c) kat. akcijos virtimas organizacija.

a). Kad Kristaus Bažnyčia susideda iš dviejų pradų — iš dvasiškių ir pasauliškių, — priklauso prie jos esmės. Bet kad šie du pradai santykiuoja vienas su kitu kaip *subjektas* (dvasiškiai) su *objektu* (pasauliškiai), tai yra istorinis iškrypimas. O taip yra jau keliolika šimtmečių. Ne šalia Bažnyčios esąs 'pasaulis' (nekrikštytas, nukrikščionėjęs, antireliginis), už kurį Kristus nesimeldė paskutinį savo gyvenimo vakarą (plg. Jon 17, 9), yra laikomas bažnytinės veiklos objektu, į kurį eitų *visi* — tiek dvasiškiai, tiek pasauliškiai (žinoma, kiekvienas pagal savo pobūdį) ir mėgintų atvesti jį Kristaus Karalystėn, bet — *tikintieji pasauliškiai,* kurie jau yra Bažnyčioje, jau sudaro šios Bažnyčios organinę dalį. Be abejo, tikintieji pasauliškiai yra reikalingi mokymo, vadovavimo, pašventimo; tačiau *viso to yra reikalingi ir dvasiškiai.* Kristaus Bažnyčioje nėra taip, kad vieni jau būtų visiškai *užbaigti,* o kiti tik *pradėti:* visi esame pakeliui (in via), visi tad esame reikalingi vieni kitų paramos pagal šv. Jono Chrizostomo žodžius: Dievo Bažnyčioje kiekvienas palaiko kitą ir kito yra palaikomas — "unusquisque et portat alterum et ab altero portatur". Štai, šis dalykas ir yra pamirštamas. Domininkonas Y. M. Congar, pastaruoju metu ypač susidomėjęs pasauliškių apaštalavimo samprata (plg. jo anksčiau minėtą veikalą), pastebi, kad senesnysis mokslas apie Bažnyčią (ecclesiologia) buvo virtęs tiktai hierarchiologija, arba mokslu apie hierarchiją, beveik visiškai pamiršdamas pasauliškius, "tąją tikinčiąją, besimeldžiančiąją ir mylinčiąją Bažnyčią". Pasauliškiai buvę "tarsi administruojamieji, tarsi medžiaga hierarchijos veiklai". Jie buvę kaip luomas pasyvūs ir nebylūs. Bažnyčia buvusi "panaši į pasyvią masę, viršum kurios buvo uždėta labai suhierarchinta organizacija arba išganymo administracija" (La vie intellectuelle 1946 m. gruodžio mėn. p. 7; Etudes 1948 m. sausio mėn. p. 48). Ar reikia priminti, kad *šitokia* pažiūra į Bažnyčią buvo Lietuvoje vyraujanti ligi pat pastarųjų metų? Pasauliškių vaidmuo Bažnyčioje buvo pas mus nesuvoktas ir todėl neišaiškintas. Vieno

kito iš jaunesniųjų bei pažangesniųjų kunigų balsas ar raštas pasiliko tik šūksnis be atoliepio. Patys pasauliškiai liko ir toliau pasyvūs, kaip anksčiau. Katalikų Veikimo Centras nepajėgė šio pasyvumo pralaužti, nes nebuvo nė jam aišku, ką gi tie pasauliečiai turėtų Bažnyčioje veikti.

b). Sukūrus Lietuvoje bažnytinę provinciją (1926 m.) ir padidinus vyskupijų skaičių, buvo galima atrodo laukti, kad lietuviškoji hierarchija supras *laiko balsą*, kuris, pasak vokiečių garsaus kardinolo Faulhaberio, yra "Dievo balsas", ir imsis reikalingų reformų religiniame Lietuvos gyvenime. Deja, šiandien iš daugelio metų perspektyvos galima teigti, kad *šių reformų nebuvo padaryta*, išskyrus smulkias administracinio ar liturginio gyvenimo atmainas, kurios krašto religinei padėčiai lemiančios įtakos neturėjo. Priešingai, mūsoji bažnytinė hierarchija stovėjo *tradicijos* pusėje, saugodama ne tik "depositum fidei" (Tim 6, 20), bet ir istorinius papročius, netinkančius savarankiškai besitvarkančios šalies gyvenimui. *Mūsoji hierarchija nebuvo iniciatyvos židinys*. Ji nesuorganizavo teologijos mokslo kėlimo bei kūrimo, todėl teologija pasiliko *labiausiai* atsilikusi iš visų mokslų, nepaisant trijų aukštųjų teologinių mokyklų (Vilkaviškyje, Kaune ir Telšiuose; vokiečių okupacijos metais dar ir Vilniuje). Ji nepertvarkė sielovados, palikdama ir toliau milžiniškas parapijas su dviem trim kunigais. Ji neparodė iniciatyvos socialinio gyvenimo pertvarkyme: tiek žemės reforma prel. Krupavičiaus iniciatyva, tiek vėlesnieji pasiūlymai sutiko sunkenybių iš hierarchijos pusės. Kokios tad reikšmės šioje nuotaikoje galėjo turėti pasauliečių apaštalavimo idealas? Pasauliškių mėginimas laužti nelemtus istorinius papročius susidurdavo su dvasiškių tradicingumu ir baigdavosi arba konfliktu arba atsitraukimu atgal. Kai Kaune pamažu telkėsi būrelis pasauliškių, prie kurio dėjosi ir kai kurie jaunesnieji kunigai, tai, užuot šį būrelį skatinus, buvo išeita į kovą su juo, atgaivinant kadaise A. Jakšto leistą "Draugijos" žurnalą ir paverčiant jį — atleiskite už terminą — "katalikiškosios reakcijos" organu! Kokia buvo ano meto pasauliškių nuotaika šios reakcijos akivaizdoje, galima paskaityti "Židinyje", kurio straipsnelis "Dalykui išaiškinti" (1939 m. Nr. 4, p. 541-43) ypač būdingas:

*

"Charakteringa šio laikraščio ir jo sferų linkmei, kad jis nukrypsta prieš tuos inteligentus pasauliečius ir kunigus, kurie mėgina populiarinti spaudoje mintį, kad katalikybė yra gyvoji dinamiškoji religija, kuri mūsų laikais sugestyviau patraukia aplinką, spinduliuodama per jos išpažintojų elgesį ir konkrečius darbus. Iš čia tuojau "Draugija" ir jos sferos padaro aliuzijoms priekaištą: esą jie pirkliauja principais ir sąžine, esąs jų aukščiausias idealas įtikti bet kokia kaina toliau stovintiems inteligentams... Mūsų kultūros ir visuomenės santykių istorijai tenka ižfiksuoti tokie priekaištai kaip viena iš kaikurių dvasininkų pastangų gyvenimą tvarkyti tik negatyvine prasme. Jų mintyse visas gyvenimas yra jau suformuluotas, sustingusi statika, kuri turi būti pavožta po gaubtuvu, ir kas iš po to gaubtuvo pasirodo, reikia tuojau užgniaužti. Be reikalo "Draugija" ar jos artimosios sferos mano, kad čia rašantieji, ar plačiosios katalikybės šūkio leidėjai, ar bet kurie kiti katalikai, nepaisą vyskupo norų ir valios. Atvirkščiai, kiek mes jaučiame, su džiaugsmu jie sutinka vyskupų valią; su pasiilgimu jos laukia ten, kur tos valios nepasirodo. Deja, laikraščiui ir jo kolegijai charakteringa kaip tik tai, kad jie nepasirūpina, idant ta valia ir norai duotųsi girdimi (kitaip kaip gi jų paisysi!). Kalbame konkrečiais faktais. Nepasirūpino, kad autoritetinga valia pasireikštų eilėje religinio ir net visuomeninio pobūdžio institucijų, kuriose neįsikišimas grėsė aiškia katastrofa. Jei katastrofų ir išvengta, tai jau kitų organų valios dėka. Noras patirti valią ir norus, kad galėtų jais vadovautis, buvo nuvedę nevieną katalikiškų organizacijų atstovą prie durų, bet durys prieš juos buvo uždaromos... Valstybės gyvenime jau pasukta nauja linkme ir imama remtis žmogaus verte, jieškoti doro ir idealisto žmogaus. Religiniame gyvenime tokio atgimimo kaikuriose Lietuvos dalyse dar pasigendame".

*

Suprantu, kad viso to priminimas, tegu ir istorinėje perspektyvoje, mums šiandien yra labai skaudus. Tačiau prašau mielą Redaktorių šios pastraipos neišbraukti: *odium už ją aš prisiimu pats!* Ano meto santykiai tarp dvasiškių (tradicininkų!) ir pasauliškių gali daug ką paaiškinti ir dabarties santykiuose. O visų pirma jie gali nušviesti pasauliškių apaštalavimo kaip naujo religinio ideało sužlugimą Lietuvoje.

c). Trečioji šio sužlugimo priežastis buvo pasukimas į organizaciją. Apaštalavimas, vistiek, ar jis būtų vedamas dvasiškių ar pasauliškių, visados savo esme yra *dvasinė veikla,* liečianti žmogaus vidų: jo apsisprendimą, jo pažinimą, net jo jausmų gyvenimą. Be abejo, moderniniame gyvenime ir ši dvasinė veikla reikalinga tam tikrų organizacinių rėmų. Tačiau šie rėmai turi būti *tik rėmai,* o ne pats paveikslas. Tuo tarpu Lietuvoje katalikiškoji

akcija labai greitai virto tik organizacija, vadinasi, tiktai rėmais. Rėmus mes sukūrėme, o paveikslo į juos neįdėjome. Užuot apaštalavus, keičiant žmogaus vidų, mes surašėme žmones į draugijas, prisegėme jiem ženkliukus, rinkome nario mokestį, šaukėme susirinkimus, skaitėme protokolus, rengėme kongresus ir t.t. ir t.t. Tuo tarpu dvasinės įtakos *tiesioginės* priemonės, kaip pamokslai, Šv. Rašto skaitymas ir aiškinimas, liturgijos gilesnis pažinimas bei pergyvenimas, religijos dėstymo sumoderninimas, religinės literatūros kūrimas ir skleidimas, sielovados individualizavimas, — visa tai pasiliko *primityviame laipsnyje*. Tas pat reikia pasakyti ir apie Kristaus minimą pagalbą mažesniajam broliui (Mat 25, 40): visi mūsų vienuolynai šokosi steigtis gimnazijų, bet retas kuris *(labai retas:* gal tik kotrynietės!) steigė ligoninių. Mūsų moterys vienuolės ligonių, senelių, invalidų slaugymui nesiruošė ir šio darbo nesiėmė. Mūsasis apaštalavimas išsisėmė iš vienos pusės organizacinėmis formomis, iš antros — lavinimo priemonėmis, pamirštant socialinės meilės darbus.

Sužlugęs katalikiškosios akcijos idealas, deja, religinėje srityje nepažadino jokio naujo idealo: čia mes, kaip ir kultūrinėje srityje, buvome ir palikome tušti. Pastangų iš jaunųjų kunigų pusės buvo dedama. Gal iš jų ir būtų kas nors gražaus išsivystę. Bet laiko turėjome per maža.

III. KURI PASKIRTIS ĮPRASMINTŲ LIETUVIŲ BUVIMĄ LAISVAJAME PASAULYJE DABAR?

— Mūsasis gyvenimas tremtyje yra apsprendžiamas dviejų dalykų: 1. dabartinės padėties Lietuvoje ir 2. atsineštų vertybių iš Lietuvos. Mes nesame emigrantai, sava valia palikę kraštą, kad įsikurtume svetur. Mes esame *tremtiniai!* Nors šis žodis kai keno yra pajuokiamas, tačiau jis gerai išreiškia mūsąją *dvasinę* situaciją. Kas iš jo tyčiojasi, tas tyčiojasi pats iš savęs. Iš tremtinio virsti emigrantu yra labai lengva: tai priklauso nuo apsisprendimo. Tačiau kas atsisako tremtinio situacijos ir pereina į emigranto situaciją, dar neturi teisės savu nusistatymu matuoti visus kitus, paneigiant jiems tremti-

nio pobūdį. Todėl kai čia klausiame, kas įprasmintų mūsų gyvenimą laisvajame pasaulyje, tai šis klausimas tinka tik tiem, kurie dar yra *tremtiniai.* O tremtinių buvimas visados yra sutelktas aplinkui tautos buvimą. Štai kodėl tautos buvimo sąlygos apsprendžia ir tremtinių buvimo prasmę.

1. Laisvės netekimas grąžino mus visus (tiek krašte, tiek tremtyje esančius) į "Aušros" tarpsnį, kada nepriklausomos valstybės idealas švietė kaip aukščiausias. Jis šviečia dabar ir mums. *Atkurti savarankišką valstybę dabar yra tikslas, aplinkui kurį telkiasi ir turi telktis visos tremtinių pastangos.* Tai ir yra mūsų gyvenimo įprasminimas. — Tačiau šis įprasminimas yra dar tik formalinis. Jis dar neišreiškia turinio, kuriuo galėtume savąjį gyvenimą užpildyti. Jeigu Basanavičius, Kudirka, Maironis ar Vaižgantas savo metu nedaug galvojo apie būsimosios laisvės turinį, nes šis turinys tada buvo savaime aiškus ir net esantis (jam stigo tik valstybinės formos), tai mums šiandien reikia galvoti ne tik apie lietuvių tautos valstybinę formą, bet ir apie šios formos turinį. Bolševizmo atėjimas Lietuvon reiškė ne tik valstybinės laisvės netekimą, bet ir pakeitimą visų tų vertybių, kurias buvome kūrę ir kurias laikėme ir tebelaikome *tikromis vertybėmis.* Ir juo ilgiau bolševizmas Lietuvoje pasilieka, juo gilesnis darosi šis vertybių pakitimas. Bolševizmas kuria naują socialinę tvarką, naują pasaulėžiūrą ir naują žmogų, kurie esmingai yra kitoki, negu mūsoji tvarka, negu mūsoji pasaulėžiūra ir negu vakarietiškosios istorijos suformuotas žmogus. Todėl šiandien kova už valstybės atstatymą darosi žymiai gilesnė, negu "Aušros" laikais. Šiandien kovojame ne tik už laisvę formaline prasme, bet ir už kitokį šios laisvės turinį, negu tasai, kurį bolševizmas skiepina lietuvių tautai. Mes nesidžiaugtume ir nelaikytume juk savo darbą baigtu, jei Lietuva, sakysime, atsidurtų Jugoslavijos padėtyje: laisva valstybiškai, laisva ideologiškai, tačiau *komunistinė* savo sąranga ir savo turiniu. *Šitokios valstybės mes nesiekiame.* Man atrodo, kad šį turininį momentą mes dažnai pamirštame arba bent pakankamai jo nepabrėžiame.

Šie du momentai valstybės atkūrime kaip tik nurodo mums du keliu, kuriais eidami galime savą gyvenimą įprasminti. Tai yra: a) *politikos kelias,* kuris veda į formalinę tautos laisvę ir b) *kultūros kelias,* kuris eina

per krikščioniškai humanistinių vertybių išlaikymą bei kūrimą.

a). *Politikos kelias* mums šiandien yra pats aiškiausias. Juo einame nuo pat tremties pradžios; juo einame ret jau nuo 1941 metų, kai vokiečiai mums paneigė sukilimo atstatytą suverenumą ir mūsų politines jėgas nustūmė į pogrindį. Žvelgiant iš perspektyvos, reikia tik pasidžiaugti šiuo nueitu keliu. Niekad pasaulis nebuvo tiek painformuotas apie Lietuvos valstybės reikalus, apie jai padarytą politinę skriaudą, apie jos nepaneigiamas teises, kiek šių keliolikos metų eigoje. Politinėje srityje esame tiek pasiekę, kad Lietuva jokiu atveju nebus pamiršta. — Daug kas pastaruoju laiku kalba apie mūsojo politinio kelio suskilimą. Be abejo, jis nėra *vienas*. Tačiau netiesa būtų vadinti jį *nevieningu*. Vienas jis nebuvo nuo pat pradžios: šalia partijų susibūrimo VLIKe buvo juk lietuviškoji diplomatija, kuri veikė kitokiomis priemonėmis bei kitokiais būdais, negu VLIKas. Kas tačiau galėtų sakyti, kad abiejų šių organų veikimas nėjo į tą patį tikslą? Pastaraisiais metais keletas politinių grupių išsijungė iš VLIKo. Tuo būdu atsirado dar vienas politinės veiklos būdas šalia VLIKo ir šalia diplomatijos. Tačiau šios grupės veikia ta pačia linkme kaip ir seniau. Daug kam šis daugialypis veiklos būdas nepatinka. Tačiau tai yra tikslingumo klausimas. Kol visos šios veiklos formos siekia to paties idealo, tol jų daugingumas savyje nėra blogas. Net galima būtų teigti, kad politinių veiklos būdų gausa pastaruoju metu darosi *reikalinga*. Stabilizuojantis politinei padėčiai pasaulyje, kai kurios formos, sakysime: diplomatijos institucijos, darosi kitų tiktai pakenčiamos. Jeigu formaliai jos dar ir pasilieka, tai tik kaip gražus prisiminimas ar draugingas gestas. Jų balsas pradedamas vis mažiau išgirsti ir dar mažiau paisyti. Šitokis likimas laukia galop ir tojo organo, kuris laiko save aukščiausia tautos valios išraiška. Todėl reikia, kad *ilgos tremties metu* atsirastų ir

---

EUROPA — APOSTATAS

Šiandien... Europa vėl yra virtusi misijų kraštu, kada jos tiek privatinis, tiek viešasis gyvenimas vėl yra atkritęs į stabmeldybę; dar daugiau... europinis žmogus yra pasidaręs apostata, vadinasi, blogesnis už pirmykštį stabmeldį... (Saulės Giesmė 434 p.)

---

naujų formų, kurios būtų ne tokios oficialios, ne tokios todėl svetimiesiems įkyrios, bet kurios vis dėlto ir toliau palaikytų aną nerimą, kad Lietuvai padaryta skriauda turi būti atitiesta. Šia prasme nuolatinis kai keno verkšlenimas, esą visi turėtų sueiti į vieną kelią, gali būti laikomas tiktai politiniu primityvumu.

b). *Kultūros kelias* nebuvo ir nėra mums toks aiškus, o jo pasiekti rezultatai dar neaiškesni. Politikoje esame laisvąjį pasaulį tiek painformavę, kad jis, kaip sakyta, Lietuvos jokiu atveju nepamirš. O kultūroje? Lietuva kaip kultūros nešėja, kaip tolimiausia vakarietiškos kultūros nešėja Rytuose yra vis dar nežinoma. Nežinoma todėl. kad kultūroje neįmanoma apie vertybes tik *kalbėti,* bet reikia jas *parodyti.* Tuo tarpu šitokių parodytinų vertybių mes turime dar labai labai maža. Čia tad ir atsidaro tremtiniam nuostabiai plati dirva: *sukurti tokių kultūrinių vertybių, kurios iš vienos pusės galėtų būti tautai patiektos kaip bolševizmo atsvara, iš kitos iškeltų mums kultūringo laisvojo pasaulio akyse ir tuo būdu palengvintų mūsų kovą už valstybinę laisvę.* Kultūros kūrimas šiuo metu yra pats būtiniausias ir aktualiausias tremtinių gyvenimo uždavinys. Reikia nepamiršti, kad bolševistinės kultūros skleidimas Lietuvoje eina labai sparčiai. Bet ši kultūra yra nešama bolševistinės dvasios, todėl, laisvę atgavus, ji neišsilaikys. Ji pasiliks tik kaip skaudus atsiminimas, įdomus gal istorikam, bet ne kaip gyvoji tautos jėga. Jos vietoje turės ateiti *nauja kultūra,* išaugusi iš laisvos krikščioniškai humanistinės dvasios. Tremtinių gyvenimo įprasminimas ir būtų sukurti tokios kultūros vertybių bent pirmiems laisvojo gyvenimo dešimtmečiam, kad laisvę atgavusi tauta neatsidurtų kultūrinio gyvenimo tuštumoje. O kad tremtiniai gali sukurti aukštos kultūros vertybių, tai rodo lenkų pavyzdys: lenkų literatūra

LABDARA IR RELIGIJA

Šelpimas yra religinis tik tada, kai jis vyksta ne garbei pelnyti, bet Dievo Apvaizdai žemėje vykdyti. Kas Viešpaties dovanas dalina trimituodamas ir tuo atkreipdamas į save žmonių dėmesį, tas yra veidmainis, nes jis šelpia taip, tarsi žemės gėrybės būtų tikra jo nuosavybė.

...žemėje išsilaikyti yra pagrindinė kiekvieno teisė, o padėti kitam išsilaikyti yra pagrindinė kiekvieno pareiga. (Saulės Giesmė 157 p.)

tremtyje (1832-1848) pasiekė Mickevičiaus, Slovackio, Krasinskio veikaluose tokio aukščio, kurio ji vėliau nepralenkė; lenkų filosofija tremtyje (Cieškovskis, Wronskis) padėjo pagrindus visai tolimesnei lenkų istoriosofijai; lenkų istorija (J. Lelewelis) tremtyje turėjo lemiančios įtakos vėlesniam demokratiniam lenkų išsivystymui. Netiesa tad manyti, kad tremtinys, atitrūkęs nuo savosios žemės, nebepajėgia kultūros kurti. Lenkų pavyzdys ryškiai paneigia šią defetistinę nuotaiką. Kultūros kūrimas mums kaip tremtiniam dabar darosi ne tik asmeninė būtinybė, kad nepražudytume dvasinių jėgų, bet ir tautinė pareiga, kad paruoštume tautai vertybių jos laisvės metam. Šio uždavinio atlikime aš matau vienintelį *realų* mūsų gyvenimo įprasminimą.

2. Bet kaip tik čia iškyla atsinešto lietuviškojo kraičio klausimas: kokia nuotaika atkilome į tremtį ir ką atsinešėme? Kultūrinių *pajėgų* mums tremtyje nestinga: geriausi mūsų rašytojai ir menininkai, dvasinių mokslų atstovai ir kunigai yra tremtyje. Vadinasi, kūrybinių galvų nestokojame. Tačiau pasidžiaugti reikšmingais kūrybiniais laimėjimais vargu ar galėtume: jie yra smulkūs, provincialiniai, neprobleminiai. Kultūrinėje srityje per šiuos keliolika metų neįstengėme įsisiūbuoti. Priešingai, atrodo, kad kultūrinės mūsų sūpuoklės iš lėto vis labiau artėja prie žemės, nepajėgdamos išsimušti aukštyn. Argi jos imtų ir sustotų? Jei taip įvyktų, tai mūsasis gyvenimas tremtyje pasirodytų buvęs beprasmis. O šis kultūrinis neįsisiūbavimas yra todėl, kad atkilome į Vakarus, neturėdami, kaip jau anksčiau sakyta, aiškaus ir didžio kultūrinio idealo. Būdami Lietuvoje, nebuvome užsidegę kūrybine

---

ŽODIS IR DABARTIS

Šiandien žodis yra suprofanintas. Jis nebėra amžinojo Logos atspindys, bet tiktai priemonė žmogaus smalsumui patenkinti. Jo tikslas yra nebe tiesa, bet įspūdis. Jis yra sakomas ir rašomas bene tam, kad atskleistų dieviškąją būties prasmę, bet kad į sakytojo ar rašytojo pusę patrauktų naujybių ištroškusią minią. Max Pacard teisingai pastebi, kad vietoje žodžio šiandien yra atsistojęs ūžesys. "Žmogus nebegyvena žodžiu ir žodyje. Žodis nebėra vieta, kur žmogus apsisprendžia už tiesą ir meilę: ūžesys jį apsprendžia. Ūžesys dabar yra pats svarbiausias dalykas, o žmogus yra tiktai vieta, kur ūžesys plinta: jis yra ūžesio erdvė...

...Žodžio išvadavimas iš ūžesio yra sąlyga asmens išsivadavimui iš minios. (Saulės Giesmė 366,7 p.)

---

ugnimi, tad rusename tiktai ir tremtyje. Per dvidešimtį laisvės metų Lietuvoje spėjome pradėti suburžuazėti, tad tęsiame šį suburžuazėjimą ir tremtyje. Kultūra reikalauja didžių aukų — tiek dvasinių, tiek medžiaginių. Ir jei tauta aukos dvasios neišsiaugina, jos kultūra gali tik smilkti. Tai regime dabar visu aiškumu. *Mūsoji nuotaika tremtyje yra antikultūrinė.* Visuomenė, kuri neperka knygų ir neskaito žurnalų, o gausiai prenumeruoja bendrojo turinio enciklopediją, yra liekana iš 18 šimtmečio, bet ne naujos laisvės nešėja pavergtai tautai. Aš nieko neturiu prieš enciklopedijas; ir prieš lietuviškąją nieko; aš ir pats bendradarbiauju joje. Tačiau, kai enciklopedija virsta beveik vienintele kultūrine vertybe, tai yra ženklas, kad visuomenės kultūrinė sąmonė yra pasidariusi nepaprastai *barbariška.* Šitokia visuomenė neturi savęs apgaudinėti iliuzijomis: ji naujo turinio pavergtai tautai neduos ir bolševistinių netikrų vertybių nenugalės. Jeigu tad mes norime būti tikri *tremtiniai* (o atrodo, kad norime!) ir kovoti toliau už savos tautos išlaisvinimą, tai turime atsiminti, kad išlaisvinimas vyksta ne svetimomis rankomis ir kad ne svetimomis vertybėmis galime pripildyti bolševikų nuniokotą dvasinį gyvenimą. Šiuo atžvilgiu mums reikia griežto posūkio. Mums reikia suvokti kultūros reikšmingumą mūsojoje kovoje už Lietuvos laisvę ir apsispręsti eiti ne tik politikos, bet *ir kultūros keliu.* Mums reikia nugalėti iš Lietuvos atsineštą kultūrinio idealo stoką ir prieš bolševikų kuriamą materialistinę bei kolektyvistinę kultūrą pastatyti krikščioniškai humanistinę kultūrą kaip laisvės ir asmens pirmenybės nešėją. Jeigu tai įstengsime ir tokių vertybių sukursime, mūsų gyvenimas bus įprasmintas, ir mes neveltui būsime palikę savąją žemę.

CIVILIZACIJA IR RŪPESTIS

Šiandieninio žmogaus skubėjime atsiveria nuostabi tragedija: juo daugiau civilizacija teikia priemonių pragyventi, juo šis pragyvenimas daros netikresnis ir juo labiau jis paglemžia žmogaus būtybę. Juo daugiau gėrybių kraujasi pasaulio kluonuose, juo rytojaus diena daros tamsesnė... Mes visi rūpinamės. Net vaikai jau iš mažens esti įjungiami į šį rūpestį, pratinant juos mesti jų gautus skatikus į taupomąsias dėžutes, užuot juos mokius atiduoti juos vargšams arba paaukoti juos religiniams bei kultūriniams reikalams. (Saulės Giesmė 134 p.)

ANTANAS MACEINA — 50 METŲ SUKAKTIS

JUOZAS BRAZAITIS

1. NAUJAS FILOSOFAS PO ST. ŠALKAUSKIO

Nepriklausomoje Lietuvoje reiškėsi eilė pajėgių mintytojų. Apdovanoti gilesnio pažinimo sugebėjimu, jie plačiau apžvelgė įvykių visumą, giliau suvokė jų esmę, tarpusavio ryšius ir priežastingumo eigą. Pagal tai jų mintis pajėgė žvelgti ir į ateitį bei nustatinėti gaires, kuriomis turėtų visuomenė vadovautis, ateities siekdama. Tarp jų didžiausias buvo Stasys Šalkauskis. Kitus pralenkė jis loginiu pajėgumu ligtol pareikštas mintis įvertinti, koreguoti ir suvesti į nuoseklią savą sistemą.

Šalkauskio gyvenimo filosofinėj sistemoj visa būtis telkiasi tarp dviejų ašigalių. Vienas — tai principų visuma, normatyvinis pasaulis. Antras — tai faktų visuma, žmogiškosios tikrovės pasaulis. Tiedu pasauliai vienas į kitą gravituoja, vienas kito siekia. Principai siekia būti realizuojami faktų gyvenime, kad gautų konkretų pavidalą. Vykstančių, kintančių faktų pasaulis siekia organizuotis, rikiuotis pagal principų sugestijas, kad gautų prasmės, pažangos, realizuojant teisingumą, gėrį, grožį, arba kitu Šalkauskio žodžiu tariant, gyvenimo tobulumą. "Momento reikalai" ir "principų reikalavimai" — tie terminai išreiškia Šalkauskio sistemos dvilypį charakterį.

Tokios gyvenimo filosofijos autorius negalėjo virsti faktų registratorium, rūšiuotoju. Iš kitos pusės, negalėjo nuo faktų atsitraukti ir pakibti abstrakcijose. Šalkauskis gyvai domėjosi, kiek tekančio gyvenimo

faktuose realizuojasi principai, kiek "momento reikalai" yra suderinti su "principų reikalavimais". Paskaitose, straipsniuose, knygose vertino lietuvių visuomenės einamą kelią ir rodė jo klaidas; rodė, kaip jis turėtų būti einamas ir ko siekiama.

Tai buvo vienintelis tokio plataus masto, gilumo ir reikšmės lietuvių tautai minties vadovas nepriklausomoje Lietuvoje.

Išimtinai nepriklausomai Lietuvai priklauso Šalkauskis. Savo gyvenimą baigė su pirmomis okupacijomis (1941). Dar jam tebesireiškiant, visuomenės dėmesį pradėjo traukti jo buvęs mokinys, paskiau jaunesnysis kolega Antanas Maceina. Baigęs studijas daktaro laipsniu už disertaciją "Tautinis auklėjimas" (1933), Maceina reiškėsi kaip dėstytojas Kauno universitete ir kaip paskaitininkas visuomeniniame gyvenime. Visuomenės akis jis atkreipė į save ne tiek tobulai išbaigta filosofine sistema kaip Šalkauskis, kiek atskirais žygiais giliai įsiskverbdamas į gyvenamojo momento dvasią, nuostabiu ryškumu iškeldamas jos diagnozę, sugebėdamas klausytoją žavėti minties žybčiojimais, patraukti ir sudaryti judėjimą. Tai buvo lyg pratęsimas ir papildymas vienos Šalkauskio sistemos pusės — faktų pasaulio analizės.

Analizuoti Maceina ėmėsi kiek skirtingomis pažinimo galiomis nei Šalkauskis. Šalkauskis buvo apdovanotas nepaprastai stipriu intelektualiniu, loginiu pažinimu. Maceina buvo apdovanotas stipriu intuityviniu pažinimu. Sunku būtų pasakyti, kuri jo pažinimo galia stipresnė — intelektas ar intuicija. Intuicijos gausumas ir stiprumas artina Maceiną į meninio, poetinio pažinimo kelią, į išradėjų kelią. Tas Maceinos pažinimo charakteris matyti iš jo žodinės išraiškos, kuri yra pusiau intelektualistinė, pusiau poetinė. Intelektualistinė griežtais logiškais sąvokų ir viso svarstymo skirstymais. Poetinė, gal net tiesiog lyrinė, žodiniais vaizdais, kartais labai rafinuotais, dėstyme minties variacijomis, kaip tai dažnai esti lyriniame kūrinyje... Čia yra didysis Maceinos sprendimams pavojus. Didysis ir pasisekimo šaltinis. Pavojus tas, kad poetinius vaizdus, kuriais mintis pareiškiama ir kuriuos reikia priimti netiesiogine prasme, tūlas skaitytojas gali mėginti aiškintis tų žodžių tiesiogine prasme ir tokiu atveju pasidaryti klaidingas išvadas. Bet čia yra ir didysis Maceinos pasisekimo šaltinis — jo mintis pagauna klau-

sytoją, ypačiai jaunimą, nes jo raštai sugestyvia forma prašneka ne tik į intelektą, bet į visą žmogų.

Šalkauskis, pedagogas-filosofas, gyvenimo reiškinius vertino filosofinės plotmės kriterijais. Maceina, pedagogas, bet Lietuvoje ir paskutiniu laiku Freiburge studijavęs teologiją, prasiveržia į teologinę religijos sritį, su ja siedamas konkrečius žmogiškojo gyvenimo reiškinius ir tuos reiškinius kartais laikydamas metafizinio gyvenimo simboliais ar analogijomis.

Šalkauskis visa savo išore ir psichine struktūra buvo klasinio aiškumo, imponuojančio moralinio taurumo kandidatas į šventumą ir tuo išsiskirdamas iš aplinkos. Maceina ir savo išore ir santykiais su kitais, sakytum, savo realistiniu paprastumu nesiskyrė nuo kitų — tik gal didesniu jautrumu, intymesniu draugiškumu, gyvesniu humoru ar šiaip sparnuotesniu žodžiu.

2. *DEGINANČIOS PROBLEMOS MACEINOS SVARSTYMUOSE*

Nepriklausomoj Lietuvoj pirmas Maceinos blykstelėjimas visuomenės opinijoje buvo įspėjantis *socialinio* pavojaus demaskavimas. Neilgai gyvenusi valstybė suspėjo išauginti valdininkų, tarnautojų, miesčionių klasę, kuri turėjo patogesnes sąlygas nei darbininkai ir ūkininkai. Toji klasė, privilegijuotoj padėty būdama, sparčiai augino savyje buržuazinę dvasią. Maceinos knyga "Buržuazijos žlugimas", analizuodama socialinę padėtį kituose kraštuose, buvo įspėjantis šauksmas ir Lietuvai. Prieš tai pasirodžiusi kita knyga "Socialinis teisingumas" buvo konstruktyvus raginimas užbėgti už akių augantiems klasių interesams ir laimėti socialinei taikai. Pastaroji knyga buvo platus filosofinis pagrindimas toms socialinėms idėjoms, kurios tik tezėmis buvo išreikštos 16 žmonių pasirašytoje deklaracijoje "Į organinės valstybės kūrybą" (N. R., 1936. II. 23. Nr. 8).

Tremtyje, Vokietijoje, "Didžiajame Inkvizitoriuje" Maceina demaskavo *politinės* srities didžiąsias klaidas. Šiame veikale autorius komentuoja Dostojevskio legendą apie Inkvizitoriaus ir jo kalinio Kristaus susitikimą. Iškelia politinę problemą — valdančiojo ir valdomo-

jo santykius. Inkvizitorius yra personifikacija valdytojo, kuris nori padaryti žmoniją laimingą ir tiki, kad to pasieks, duodamas jai duonos ir nuimdamas nuo jos atsakomybę, t.y. laisvę pasirinkti, o kur pasirinkimas, ten reikalas svarstyti, rūpintis ir kankintis. Tuos rūpesčius už visus valdinius Inkvizitorius prisiima sau.

Inkvizitorius galėtų pasiekti savo tikslą, jei jis būtų teisingai žmogų supratęs. Bet inkvizitorius, norėdamas žmogų patenkinti duona ir laisvės nuo jo nuėmimu, klaidingai suprato žmogaus prigimtį. Prieš jo žmogaus sampratą iškyla žmogaus samprata Kristaus šviesoje: prieš Inkvizitoriaus nuasmenintą žmogų — žmogaus asmenybės pagerbimas; prieš žmogaus degradavimą į duona ir žaidimais pasitenkinančią būtybę — dvasinių siekimų kupinas ir amžinai nerimstantis žmogus; prieš žmogų be laisvės ir nuosavos minties — laisva mąstanti būtybė.

Maceinos Inkvizitoriaus komentaruose pajauti atsiliepimą į aktualią Mussolinio, Hitlerio, Stalino ir kitų diktatorių totalistinio valdymo praktiką. Pajauti juose ir apskritai visų laikų visuomeninio santykiavimo tragediją, kada tarpusavio santykiai nėra pagrįsti Kristaus šviesoje iškilusia pagarba žmogaus asmenybei; asmenybės sunykimą, kada ji ima tenkintis Inkvizitoriaus siūloma duona ir atsisako nuo laisvės.

Prie tos pačios problemos Maceina grįžta vėliau vokiškai parašytame veikale "Geheimnis der Bosheit". Čia komentuoja

MACEINOS BIOGRAFINĖS DATOS

Gimė 1908.1.27 Bagrėnų k., Mariampolės apskr. Gimnazija Prienuose 1921-24; kunigų seminarija Gižuose 1924-28; universitetas (teol. fil. fak.) 1928-32; pagrindinė šaka filosofijos sistema, šalutinės — filos. istorija ir psichologija-pedagogika;

Studijos užsieny: 1932-33 Louvain (Belgija), 1933-34 Friburg (Šveicarija), 1934-35 Strassbourg (Prancūzija) ir Bruxelles (Belgija). Doktoratas Kaune 1934 už disertaciją "Tautinis auklėjimas", rašytą pas prof. St. Šalkauskį. Habilitacija "Pedagoginis aktas" 1935.

Privatdocentas 1935-40 Kaune; 1940-41 pabėgėlis Berlyne; 1941-44 docentas ir nuo 1942 extraordinarinis profesorius Kaune filosofijos fak.; nuo 1943 to fak. dekanas.

1944-49 pabėgėlis įvairiose stovyklose Vokietijoje; nuo 1953 Baltų Instituto (Bonnoje) tikrasis narys; nuo 1956 dėstytojas Freiburgo un-te.

Solovjovą. Ir čia valdovo ir valdinių santykiai. Bet čia labiau šviesa sutelkta į tą inkvizitorišką valdovą. Labai konkrečiai analizuojami jo valdymo metodai — smurtas, apgaulė, pridengta iškilmingais žodžiais. Bet čia Maceina naujas tuo, kad iš fizinio pasaulio jis pakyla iki metafizinio. Anksčiau rodytame inkvizitoriniame valdove dabar jis parodo įsikūnijusį Šėtoną, Antikristą, kurio visų darbų pagrindinis variklis — noras versti pačiam tuo, kuo pasaulyje yra laikomas Dievas, noras griauti pasaulyje Dievo leistą tvarką ir įkūnyti savą, kuri yra pasityčiojimas iš Dievo ir žmogaus.

Su didele analizės jėga Antikristo valdymas yra atvaizduotas. Nei Maceina, nei Solovjovas neužsimena, kuris istorinis asmuo turi tas antikristiškas žymes. Tačiau skaitytojas pats suvokia, kiek daug Antikriste yra tų valdymo žymių, kurias labiausiai iš visų totalizmo pavidalų yra išplėtojęs komunistinis valdymas.

Gyvenimo reiškinių susijimas su metafizine plotme padeda suprasti ir gyvenamojo momento įvykius, kurie racionalistiniu keliu sunkiai suprantami — kaip Vakaruose intelektualai, mokslininkai, rašytojai, menininkai, mokytieji jėzuitai-teologai siūlosi bendradarbiauti su Antikristu, tardamiesi tarnauja Kristui (žiūr. Maceinos str. Į Laisvę, 1957, Nr. 12).

Pokario metais Europos jaunimas universitetuose turėjo pergyventi deziliuziją jiems anksčiau skelbtais politiniais visuomeniniais idealais. Pabėgti nuo jų, ribotis asmeniniu gyvenimu, rūpesčiu dėl duonos, be pragiedrėjimo perspektyvos — tokia pokarinio jaunimo nuotaika buvo palanki dirva egzistencialistų filosofavimams, ypačiai pesimistiniams, beprasmiškumo tonams. Lietuvių akademinis jaunimas Vokietijoje turėjo toje pat atmosferoje brėsti. Maceinos veikalas "Jobo drama" yra atsiliepimas į šio laikotarpio filosofines nuotaikas. Egzistencialistų mąstymo metodu Jobo pavyzdyje jis sekė vieną iš kraštinių situacijų — kentėjimą, kuris turėjo įtikinti Jobą viso buvimo ir kančios beprasmiškumu. Bet Jobas susirado prasmę kentėjimui, kada jis savyje atnaujino ryšį su Dievu. Prieš dažną egzistencialistų pesimistinį filosofavimą tokiu būdu Maceina išryškino Jobo galutinį optimizmą, prieš egzistencialistų kentėjimo beprasmiškumą — kentėjimo įprasminimą, prieš egzistencialistinį filosofavimą, vedantį į asmens susinaikinimą, logiškai einantį

egzistencinį filosofavimą, vedantį į Dievą. Maceinos Jobas yra krikščioniško egzistencializmo atvejis.

Naujausiu ruošiamu veikalu ir to veikalo medžiaga paremtomis paskaitomis Freiburgo universitete Maceina ryškina kitą degantį klausimą — sovietinio žmogaus dvasią, kuri yra jau visai kita nei vakarietinio žmogaus.

Suminėtais ilgais ir nesuminėtais trumpesnio masto veikalais Maceina įsijungė į sprendimą problemų, kankinančių visą modernią Europą. Maceina pirmas iš lietuvių filosofų, suradęs sau nelietuvišką europinę auditoriją. Ir toji auditorija jam parodė reikiamo dėmesio — ir jo knygoms ir jo paskaitoms Freiburgo universitete ir suvažiavimuose.

3. LIETUVIŠKOJE VISUOMENĖJE MACEINA KONTRAVERSINIS MINTYTOJAS

Visuomenė nesti vienalytė. Visuomenėje, kur persveria konservatyvūs nusiteikimai, naujos idėjos sutinkamos su nepasitikėjimu. O jeigu jos griauja nusistojusius įpročius ir skatina gyvenimą pervertinti, keisti, — jos susilaukia opozicijos, pasipriešinimo.

MACEINOS RAŠTAI

1. Tautinis auklėjimas, 1934. 2. Kultūros filosofijos įvadas, 1936. 3. Socialinis teisingumas, 1938. 4. Buržuazijos žlugimas, 1940. 5. Pedagogikos istorija I, 1940. 6. Didysis Inkvizitorius, 1946 ir 1950. 7. Jobo drama, 1950. 8. Saulės Giesmė, 1952. 9. Der Grossinquisitor, 1952. 10. Das Geheimnis der Bosheit, 1955. 11. Das Volkslied als Ausdruck der Volksseele, 1955.

Paties autoriaus labiau vertinamos ilgesnės studijos žurnaluose: 1. Kultūros sintezė ir lietuviškoji kultūra, Židinys, 1939. 2. Pirmykštės kultūros pagrindai, Logos 1937-39. 3. Prometeizmo problema, N. Romuva 1936. 4. Adam Mickiewicz als Dichter des Prometheismus, Zeitschrift fuer Ostforschung 1956. 5. Die europaeische Aufgabe der baltischen Emigration, Rinkiny "Die baltischen Voelker in ihrer europaeischen Verpflichtung" 1958.

Antra, nauja idėja gali susilaukti pasipriešinimo ne dėl to, kad pati idėja nepriimtina, bet dėl to, kad nepriimtinas jos autorius. Nepriimtinas ar dėl priklausymo kitai visuomeninei grupei ar dėl kitų motyvų.

Trečia, visuomenėje, kurios opiniją sudarinėja žmonės be pakankamo intelektualinio lygio, atsitinka taip, kad opinijos sudarinėtojai pasigauna kriti-

kuojamo autoriaus neesminę mintį, jai priskiria prasmę, kurios autorius neturėjo, ir tada ima smerkti visą sistemą.

Taip atsitiko su abiem — ir su Šalkauskiu, ir su Maceina. Šalkauskis kritikos susilaukė maža. Didelė visuomenės dalis jo idėjas mažiau suprato, bet jį gerbė. Katalikų visuomenėje jis buvo didelis ir gerbiamas autoritetas, nors katalikai politikai ir nesiėmė vykdyti jo siūlomos kultūrinės autonomijos. Ir kai 1936 šešiolikos žmonių pasirašyta deklaracija "Į organinės valstybės kūrybą" buvo paskelbta, Šalkauskis viešai prisipažino lig to laiko su savo idėjom buvęs vienišas. Prisipažino tuo pačiu metu dabar susiradęs talkininkų būrį. Aštresnės kritikos Šalkauskis susilaukė iš tautininkų ideologų ar prie jų prisitaikiusių. Bet jų kritikoje pasireiškė ne Šalkauskio idėjų svarstymas iš esmės, o tik anie du paskutiniai anksčiau minėti atvejai. Ir Šalkauskis tai nurodė viešai, padarydamas išvadą, kad tie kritikai nėra kvalifikuoti nei intelektualiniu, nei moraliniu atžvilgiu rimtai polemikai.

Maceina daugiausia populiarumo susilaukė tarp jaunimo. Daugiausia opozicijos susilaukė iš pačių katalikų. Nepriklausomoje Lietuvoje aštriai buvo sutiktas jo socialinio teisingumo reikalavimas, kai jį siūlė pradėti katalikams nuo savęs ir sava valia atsisakyti nuo klebonijų didesnių ūkių. Katalikų Veikimo Centro suvažiavime toji mintis Maceinos buvo mesta vaizdine-metaforine forma — reikalavimu nuimti auksą nuo altorių ir išdalyti vargšams. Piktinosi pasakymu, jį supratę tiesiogine prasme. Tik vėliau okupacijų metais pasirodė, kad tie kunigai, kurie iš anksto, dar nepriklausomoj Lietuvoj, dalinosi kąsniais ir širdim su neturtingaisiais, vykdydami ne tik socialinį teisingumą, bet ir artimo meilę, virto okupacijų metais didžiausiais apaštalais ir uolom, tvirtai parėmusiom tą žmonių tikėjimą. Ta prasme Maceina pasirodė teisingas.

Naujos opozicijos jau Vokie-

PAŽINIMAS IR BUVIMAS

Didėjant dorovės specialistų skaičiui, didėjo ir nuodėmės plitimas ligi visiško nejautimo, kas ji yra savyje. Aštrėjant teisinei sąmonei, darėsi vis ryškesnis kiekvienos teisės laužymas pačiu brutaliausiu būdu. Kilnėjant žmogaus asmens sampratai, žengė kartu visiškas jo nužmoginimas ir sutrypimas. Praraja tarp pažinimo ir buvimo pasidarė mūsų laikais tokia gili, kaip niekad žmonijos istorijoje nėra buvusi. (Saulės Giesmė 312 p.)

---

tijoje susilaukė Maceinos idėja, pavadinta "nepasaulėžiūrinė politika". Ji buvo smerkiama kai kurių katalikų ne tik spaudoje, bet suskųsta ir vyriausioje katalikų Bažnyčios hierarchijoje. Šios idėjos kritika tebegyva ir šiandien.

"Nepasaulėžiūrinės politikos" koncepcija Maceinai savaime plaukė kaip logiška išvada iš "Didžiojo Inkvizitoriaus" ir kt. Jei Inkvizitorius siekė žmogų nuasmeninti ir jį pavergti, tai jam priešingas siekimas yra apsaugoti laisvę žmogaus asmenybei reikštis. Maceina ir skelbė mintį, kad tai bus įvykdyta, kada valstybė atsisakys nuo prievarta kišimosi į žmogaus sąžinę, į jo pasaulėžiūrinius, religinius įsitikinimus. Valstybė ir jai atstovaujanti valdžia turi būti neutrali valstybėje esančioms pasaulėžiūroms ir leisti joms laisvę pačioms tvarkyti su pasaulėžiūra susijusius gyvenimo reikalus. Jo supratimu, tai pasiekiama kultūrinės demokratijos forma, arba kaip anksčiau kun. Pr. Būčys, St. Šalkauskis ir K. Pakštas buvo vadinę kultūrine autonomija.

Buvo katalikų, kurie nesutiko su Maceinos "nepasaulėžiūrine politika", kultūrine demokratija, kaip lygiai su Būčio-Šalkauskio-Pakšto kultūrine autonomija. Jų įsitikinimu, katalikų uždavinys yra vykdyti Bažnyčios siekimus visose gyvenimo srityse, jei reikia net ir valstybine prievarta. Nors žmogus save laiko netikinčiu, bet jeigu jis bus verčiamas valstybiniu būdu imti šliūbą bažnytiškai ir leisti vaikus į mokyklą su privalomu jiems tikybos mokymu, ilgainiui jis gali tai priimti teigiamai ir savo paties įsitikinimu.

Čia jau skirtingos nuomonės iš esmės. Pagal Maceiną, vykdyti Bažnyčios mokslą valstybine jėga yra jau Inkvizitoriaus kelias, ir jam nepriimtinas.

Kiti "nepasaulėžiūrinės politikos" oponentai kritikavo ją ne iš esmės, tvirtindami, kad Ma-

---

ASMUO IR BENDRUOMENĖ

Bendruomenė yra laukas mums ir skleistis ir menkėti. Asmuo negali išsivystyti be bendruomenės. Bet joje atsidūręs ir įstrigęs, jis sunyksta, išsieikvoja, netenka savo turinio ir virsta galop miniažmogiu. Todėl šalia įgimto jam noro gyventi drauge su kitais esama jame taip pat nemenkesnio troškimo pasilikti vienam. Ir šis vienatvės ilgesys yra savaimingas asmens gynimasis nuo bendruomenės užgožėjimo. Juo giliau žmogus neriasi į bendruomenę, juo labiau jame auga vienatvės pasiilgimas. (Saulės Giesmė 210 p.)

---

ceina eile savo "nepasaulėžiūrinės politikos" reikalavimų laužiasi į atviras duris: esą Lietuvoje nebuvo prievartos tuoktis tik bažnytiškai, esą netikinčių vaikam nebuvo prievartos mokytis tikėjimo tiesų... Tokis paaiškinimas rodo norą faktus patempti, bet tai neesminis dalykas — esminis yra tas, kad šie oponentai tuo pačiu pripažįsta patį principą palikti tiems žmonėms laisvę ir paremia Maceinos "nepasaulėžiūrinės politikos" esmę.

Maceina nesileido į šios rūšies polemiką. Jis žino, kad kiekviena aštresnė idėja susilaukia pasipriešinimo. Polemika gali oponentą priblokšti, bet retai kada įtikina. Tik per ilgesnį laiką teisingos ir svarios idėjos savaime įsipilietina. Ir buvę jomis opozicijoje pradeda įrodinėti, kad jie seniai taip galvoję. Naujoms drąsioms idėjoms atviras esti jaunimas ir Maceinai jaunimas buvo nuoširdžiausia auditorija.

Tarp liberalų nebuvo niekada priimtina nei Maceinos kultūrinė demokratija, nei Šalkauskio, Pakšto kultūrinė autonomija. Tačiau ypatingai jautrūs pasirodė liberalai Maceinos komentaram dėl V. Ramono "Kryžių". Maceinos aiškinimas, kad istorinis liberalizmas savo filosofiniais pagrindais atsiremia į socializmą, jiems rodės užgaulus. Jiems priimtimesnis rodės kitas jaunas filosofas, kuris liberalizmo charakteristiką mėgino sudaryti ne pagal liberalų istorinį reiškimąsi, bet pagal liberalizmo principinį turinį. Tai buvo dr. Juozas Girnius, kuris pajėgiai ėmė reikštis labiausiai tremtyje ir iš Maceinos, pasilikusio Europoj, perėmė populiarumą tarp jaunimo Amerikoje.

*

Maceina susilaukė 50 metų amžiaus. Filosofui pats kūrybingiausias amžius, jei sąlygos yra normalios. Deja, Maceina nėra normaliose sąlygose. Jis kaip gal ir ne vienas kitas jaučia savyje pasikartojančią Jobo dramą. Jeigu jis egzistencinėse kraštutinėse situacijose, jam siųstuose kentėjimo mėginimuose, nepraranda optimizmo ir gyvenimo bei kūrybos prasmės, tai priežastis, turbūt, yra ta pati kaip Jobo.

Tokiose sąlygose būdamas, jis skatina paskutiniais raštais ir lietuvius, esančius tremties kelyje, nesustoti ir neprarasti kūrybos ir pažangos dvasios.

IŠEIVIŲ VEIKLA LIETUVIŠKOS KULTŪROS ŠVIESOJE

JONAS GRINIUS, Miunchenas

LIETUVYBĖS išlaikymas nėra galimas be tautinės kultūros. Todėl kalbant apie veiklą lietuvybei išlaikyti, reikia žinoti du dalykus: pirma, *kas yra charakteringa lietuviškajai kultūrai;* antra, *kokie yra pavojai, galimybės ir būdai lietuviškai kultūrai išlaikyti bei kurti svetur, būtent Vakaruose, išeinant iš tos pačios kultūros ypatybių.*

I.

Lietuvių kultūros savybes, problemas ir uždavinius yra svarstę šie lietuviai filosofai: Vydūnas-Storasta, Stasys Šalkauskis, Antanas Maceina, Juozas Girnius. Kiekvienas jų į lietuvių kultūrą yra pažvelgę skirtingu žvilgsniu. Todėl jų išvados apie lietuvių kultūrą vienur skiriasi, kitur sutampa, bet iš esmės neprieštarauja.

St. Šalkauskis į lietuvių kultūrą yra pažiūrėjęs iš istorinio likimo ir geopolitinių aplinkybių, kuriose ji yra susiformavusi. St. Šalkauskis matė lietuvius gyvenant tarp dviejų pasaulių — Rytų ir Vakarų, — įspraustus tarp slavų ir germanų. Todėl ir lietuviškoje kultūroje jis regėjo Rytų ir Vakarų kultūrų sintezę, kuri pradėjo reikštis tautinio atgimimo laikotarpyje. St. Šalkauskis Lietuvos istorijoje buvo matęs, kad vienos ar antros kultūros persvara Lietuvoje lietuvių tautai yra pražūtinga, vedanti į katastrofą. Todėl lietuvių tautos pagrindiniu uždaviniu jis laikė vykdyti Rytų ir Vakarų kultūrų sintezę, sąmoningai kūrybiškai suimant tų dviejų kultūrų teigiamuosius pradus.

St. Šalkauskiui atrodė, kad iš rusų lietuviams reikia savintis ten pasireiškiantį *"bendrai žmogiškąjį pradą"*, iš vokiečių mokytis *aktyvumo, organizacijos bei drausmės* ir savo individualioms formoms *"suteikti meniškumo ir subtilumo pagal lenkiškus pavyzdžius"*.

Antanas Maceina St. Šalkauskio kultūrų sintezės idėją laiko lietuvių kultūros idealu. Jis gali būti vykdomas, nes "gyveni-

mo sintezė yra pagrindinis lietuviškos individualybės troškimas". Lietuviams Rytų ir Vakarų kultūrų sintezė esanti galima ne todėl, kad būtų galima pasisavinti svetimų kultūrų objektyvinius laimėjimus civilizacijos formose, bet todėl, kad lietuviuose yra subjektyvių nusiteikimų, giminingų Rytams ir Vakarams. Lietuvių tauta iš priešistorinių laikų esanti įsigijusi etnologinių pradų, kurių yra rusuose iš vienos pusės, o vokiečiuose iš antros. Būtent, rusuose turįs persvarą matriarchatinis pradas, o vokiečiuose persveriąs nomadinis pradas. Lietuviškoji individualybė yra paveldėjusi tuos abu pradus. Tačiau jie vis dėlto nėra sudarę sintezės. Vienoj epochoj viršų paimdavo nomadiniai nusiteikimai, kitoje mariarchatinio paveldėjimo pradai. Nomadinis pradas yra palikęs lietuviuose *plačių užsimojimų troškimą* ir *atlaidumą santykiuose su svetimų tautybių žmonėmis*, o matiarchatinis pradas lietuvių individualybėje yra palikęs *prisirišimą prie žemės ir atsparumą pavergėjams*. Šitų gana priešingų pradų neišlyginimas lietuvių tautos paveldėjime padaro jos gyvenimą nelygų. Todėl Lietuva ir esanti istorinių paradoksų šalis, kaip yra nurodęs St. Šalkauskis.

Peržvelgęs lietuvių gyvenamosios aplinkos veiksnius — Lietuvos klimatą, žemę, kraštovaizdį — ir lietuvių tautos istorinio likimo svarbiuosius momentus — krikščionybės įvedimą, santykius su slavais, savos valstybės netekimą ir jos atstatymą, A. Maceina nurodo, kad vieni gyvenamosios aplinkos veiksniai ir istorinio likimo momentai čia yra stiprinę nomadinio paveldėjimo bruožus, čia gaivinę matriarchatinius pradus. Suvedęs įvairių veiksnių sukurtus bruožus, A. Maceina nurodo, kad *"lietuviškoji individualybė gyvena susitelkusi savy, kad ji yra receptyvi santykiuose su išviršiniu pasauliu, kad ji trokšta didžių žygių ir kad ji yra prisirišusi prie žemės"*, o *"lietuviškas žmogus yra subjektyvus, receptyvus, plačiadvasis ir žemę mylįs žmogus"*.

JONAS GRINIUS, šio straipsnio autorius, gimė 1902.2.21 Jonišky, mokėsi Šiauliuose, prancūzų kalbą, literatūrą bei estetiką studijavo Kauno, Grenoblio bei Paryžiaus un-se; daktaro laipsnis už disertaciją "O. V. Milašius poetas" (1929), nuo tada prancūzų literatūros bei meno istorijos profesorius. Dabar gyvena Vokietijoje. Tarp mokslinių veikalų: Putino lyrika 1932, Grožis ir menas 1938, Vilniaus meno paminklai 1940.

Kadangi žmogus sukuria tokią kultūrą, koks jis pats yra, todėl ir lietuvių tautos bruožai bei nusiteikimai pasireiškia ir susiformuoja tokiais kultūros pavidalais, kurie atitinka jos individualybę. Lietuvių tautos susitelkimas savy, suformavęs subjektyvų žmogų, pasireiškia subjektyvia kultūra. Turtingas savo viduje lietuviškas žmogus savo kūryboje mažiau domisi išviršiniais pavidalais ir tobulomis formomis, bet daugiau dėmesio skiria vidaus pasaulio — jausmų ir minčių — išraiškai su minimum išviršinių priemonių. Todėl lietuvių literatūroj nėra didelių epų, dramos menas silpnas, bet už tai stipri lyrika. Nemažai lyrizmo esą ir lietuvių muzikoj bei tapyboj. Dorovės srityje lietuviai *daugiau reikšmės skiria sąžinei negu objektyviam dėsniui. Mes labiau vertinam svarią mintį negu dailią formą; labiau mėgstame kalbėti apie idealinius dalykus negu apie tikrovinius; nebranginame nustatytų formų santykiuose su žmonėmis, o ceremonialai mums atrodo tušti. Pasireikšdama ne tiek forma, kiek išraiška, lietuviškoji kultūra yra kupina simbolių, nes idėjos reiškiasi simboliais.*

Lietuviškos individualybės receptyvumas pasireiškia išvidiniu veiklumu, atiduodančiu pirmenybę dvasinei kultūrai. Ji objektyvuojasi meno mokslo, mokslo ir dorovės srityse, kurios yra palaikomos gyvos dvasios. Šitos kultūros sritys lietuviuose labiau išvystytos negu technika, ekonomika, politinė bei visuomeninė organizacija. Tačiau šitokia vidaus kultūra nėra ryški. Ji pasilieka, lyg nevisai baigtas kūrinys, atviras svetimoms įtakoms.

Nomadinis paveldėjimas, istorinis likimas ir gyvenamoji aplinka suformavo lietuvį plačiadvasį. Jis nepasitenkina pilka ir siaura kasdienybe, ilgisi didelių žygių, veržiasi į platumas, kuria įvairius tobulus planus, kurių paskiau nepajėgia realizuoti. Todėl ir lietuviška

---

STASYS ŠALKAUSKIS, įžymiausias nepriklausomos Lietuvos filosofas, gimė 1886.5.16 Ariogaloje. Mokėsi Šiauliuose, teises baigė Maskvoje (1911); filosofiją Šveicarijos Fribourge daktaro laipsniu (1920). Nuo 1922 profesorius Kauno un-te ir paskutinis nepriklausomos Lietuvos rektorius. Mirė 1941.12.4 ir palaidotas Šiauliuose.

Pagrindinis veikalas su šiame straipsnyje svarstomom jo mintim yra jo disertacija "Dviejų pasaulių riboje"; kiti jo stambūs visuomeninio pobūdžio veikalai: Visuomeninis auklėjimas (1932), Lietuvių tauta ir jos ugdymas (1933).

---

kultūra yra plačiažygiška daugiau apmatais negu realizuotais darbais.

Pagaliau A. Maceina nurodo, kad prisirišęs prie žemės lietuvis kuria ne pasaulio ir miesto aikštės kultūrą, kur kiekvienas reiškiasi pagal savo specialybę, bet *kaimo ir namų kultūrą*, kur įvairios sritys susibėga krūvon ir yra kuriamos tų pačių žmonių ne parodai, ne eksportui, bet savo šeimos ir savo dvasios reikalams. Todėl lietuviškoji kultūra yra menkai specializuota. Ji — visumos kultūra.

Juozas Girnius A. Maceinos genetinį žvilgsnį į lietuvių kultūrą yra papildęs psichologiniu dvasiniu žvilgsniu (Lietuviškasis charakteris. T. Žiburiai, Augsburg). Žiūrėdamas, kaip lietuviai santykiauja su žmonėmis ir gyvenimu, J. Girnius randa, kad lietuvis yra *humaniškas natūraliu širdies gerumu* — svetingas, paslaugus padėti artimui, jaučiąs savigarbą, bet neužsidaręs ir neišdidus individualistas. Jis greičiau kuklus, bet savarankiškas autoriteto atžvilgiu. J. Girniui atrodo, kad lietuviams yra charakteringas *personalistinis humanizmas, nes lietuviai vertina žmogų, bet ne žmonijos kolektyvą.*

J. Girnius taip pat nurodo, kad personalistinis humanizmas Lietuvos istorijoj yra apsireiškęs *idealistiniu principingumu.* Menkas paisymas materialinių interesų ir nesitaikymas prie momento patogumų, bet atkakli kova dėl žmoniško gyvenimo vertybių yra pažymėję lietuvių charakterį didvyrišku tragizmu. Lietuvių paprastumas, kuklumas, neprisipažinimas prie didvyrių nepaneigia jų didvyriškumo, nes "nė vienas tikras didvyris nemano, kad jis toks yra". *"Paprastas, net šiurkščiai paprastas lietuvis savo išore, bet žmogiškai šiltas ir drauge didvyriškai kietas savo vidumi". "Mūsasis žmoniškumas gaivina mūsų didvyriškumą, o mūsasis paprastumas saugo jį nuo vienišumo"*, sako J. Girnius.

Kalbėdamas apie lietuvių dvasios bruožus ir juos lygindamas su kitomis tautomis, J.

JUOZAS GIRNIUS gimė 1915.5.25 Sudeikiuose, Utenos ap. Filosofiją studijavo Kaune, Louvaine, Freiburge (Vokietijoje), Sorbonoje (Paryžiuje); nuo 1941 dėstė filosofiją Kaune filosofijos fak.; 1951 daktaras už "K. Jasperso egzistencinę metafiziką" Montrealio un-te. Dabar Lietuvių Enciklopedijos redaktorius. Jo mintys lietuvių tautos charakterio klausimu buvo paskelbtos "Lietuviškojo charakterio problema" 1947.

Girnius pastebi, kad jis žiūri į tuos bruožus psichologiniu, bet ne moraliniu atžvilgiu. Tačiau iš tikrųjų jis labiau negu kas kitas yra nurodęs lietuvių kultūros moralinį aspektą. Tai ypač paaiškėja, kai jis E. Sprangerio tipologiją taiko tautų charakteristikai. J. Girnius sako, kad "lietuvį labiausiai tiktų charakterizuoti *socialiniu* žmogumi. Lietuviui aukščiausia vertybė yra patsai gyvas žmogus", bet ne politinė ambicija, ne ūkinis interesas, ne teorinė tiesa, ne grožinis apipavidalinimas ir net ne religinis ilgesys. Nors lietuvis nėra šiems dalykams abejingas, bet juos pergyvena ryšium su pagrindine socialine vertybe — žmoniškumu, kurią jis giliausiai pergyvena, — pabrėžia J. Girnius.

Šis pabrėžimas yra teisingas, tik jo kvalifikacija atrodo perplati. Jei lietuvį iš tikro būtų galima charakterizuoti socialiniu žmogum, tai ir lietuvių kultūra pirmiausia turėtų būti socialinė, t.y. lietuvių gyvenime turėtų būti ryškesnės organizacijos profesiniais, luominiais, idėjiniais, ūkiniais ir kitokiais pagrindais. Tuo tarpu šitokiais pagrindais sukurtų organizacijų lietuviai, palyginti, nebrangina, į jų veiklą sunkiai įsijungia; jų pareigas nenoriai prisiima, nes organizacijose daugiau sveria nuostatai, formalinis autoritetas negu tiesioginis žmogaus su žmogumi santykis. O tai reiškia, kad lietuvis su kitais žmonėmis santykiauja ne tiek socialiai, kiek moraliai. Jis mažiau paiso įstatymų ir daugiau papročių; bet daugiausia jis paiso savo sąžinės. Ir šituo sąžiningumo, moralinio taurumo pagrindu lietuvis renkasi savo autoritetus. Ne formalinis, bet moralinis autoritetas jam svarbiausias. Ir atlaidumas svetimajam užuojauta nelaimės ištiktam priešui atskleidžia ne tik nomadinę toleranciją ir matriarchatinį žmoniškumą, bet ir lietuvių jautrumą dorovinėms vertybėms. Ne ką kita sako ir J. Girniaus iškeltas idealistinis principingumas, atkakliai ginant žmoniško gyvenimo vertybes net tada, kai beveik nėra vilties laimėti. Nors J. Girnius stengiasi verstis neutraliomis psichologinėmis sąvokomis, tačiau daug jo nurodomų faktų lietuviškojo charakterio analizėje turi taip pat moralinę prasmę ,prašosi vertinami gėrio ir blogio matu ir tuo pačiu atskleidžia lietuvių kultūros moralinį aspektą.

Šitas J. Girniaus pabrėžtas moralinis aspektas, kurį jis vadina socialiniu, derinasi su A. Maceinos iškeltais kitais lietuvių bruožais. A. Maceinos nu-

rodymai, kad lietuviuose turi persvarą vidaus kultūra; kad lietuviai labiau brangina dvasinius mokslus, menus dorovę negu realinius mokslus, techniką bei ekonomiką; yra išdava to charakterio, kokį p'ešia J. Girnius. A. Maceinos nurodymas, kad lietuvių kultūra yra namų arba visumos kultūra, yra atspindys J. Girniaus iškeltų socialinių bei moralinių lietuvių būdo ypatybių, nes namų arba visumos kultūra apskritai nebūtų įmanoma be moralinių vertybių puoselėjimo. A. Maceinos nurodymą, kad lietuvių kultūra yra neryški, nes neturi į akį krintančių civilizacijos formų, J. Girniaus lietuvių charakterio analizė papildo ir netiesiog nurodo vieną priežasčių, kodėl ta kultūra atrodo neryški. Ne tik etnologinis paveldėjimas, gyvenamoji aplinka ir istorinis likimas neleidžia lietuvių kultūrai pasireikšti ryškiomis objektyvinėmis formomis. Prie to nemažai prisideda ir moraliniai pradai, kurie apskritai pačia savo prigimtimi negali būti tokie ryškūs, kaip estetinės, mokslinės, techninės bei ekonominės kultūros pradai.

Pavyzdžiui, intelektualinė kultūra gali apsireikšti mokslininiais darbais, duodasi surašoma į knygas, kurios gali būti prieinamos visam pasauliui. Taip pat estetinė kultūra gali apsireikšti įvairaus meno kūriniais, kuriais gali gėrėtis visi žmonės. Juo labiau matomus pavidalus turi technika ir ekonomika. Tuo tarpu moralinė kultūra panašių objektyvacijos priemonių neturi ir visada yra susieta su asmens gyvenimu. Pavyzdžiui, kaip savo moralinį, beveik herojinį ryžtą galėjo patvariai užfiksuoti ir mums palikti knygnešė Karolina Laniauskaitė, kuri pirmoji buvo rusų ištremta į Sibirą už tai, kad nesiliovė platinusi uždraustas lietuviškas maldaknyges? Arba tokie nepaprastai dori ir kilnūs lietuviai, kaip Marija Pečkauskaitė, St. Šalkauskis ir Vydūnas, kurie suteikia garbę visai lietuvių tautai, — kaip jie galėjo savo moralinį taurumą palikti objektyvinėse ryškiose formose? Jų moraliniai nusiteikimai, jų taurūs veiksmai, jų asmenybių spinduliavimas jų aplinkose nutrūko su jų mirtimis. Jei jie nebūtų buvę intelektualai, nebūtų turėję savo mokinių, arba jei savo minčių jie nebūtų surašę į knygas, kas apie juos šiandien bežinotų? Tuo tarpu lietuvių tautoj yra buvę daug kitų moraliai taurių asmenų, kurie nebuvo intelektualai. Apie juos nieko ne-

žinome ir nežinosime. Be abejo, jų įnašas lietuvių kultūroje pasiliko. Bet kaip jį galima apčiuopti ir pamatyti? Ir juo labiau nėra kuo jį kitiems parodyti.

Tiesa, būna retų atvejų, kai paprasti žmonės, neintelektualai ir nerašytojai, sužiba herojiškomis dorybėmis, pasiekia altorių garbę ir šitaip tampa visiems žinomi bei matomi. Tačiau, ar šitokie atvejai yra vienintelis kriterijus spręsti apie visos tautos moralinę kultūrą ir jos lygį? Jo paneigti negalima. Šventųjų skaičius liudija apie tautos dorovinę kultūrą. Bet tai yra retos išimtys, herojinės viršūnės. Jos nepasako, kiek toli nuo šitų viršūnių stovi apačios, koks yra jų vidurkis. Todėl šventieji gali būti liudytojai banguojančios, į priešingybes einančios, kultūros apraiškos. Tačiau ar negali būti tokios kultūros, kur nėra nei labai aukštų herojinių viršūnių, nei labai žemų daubų bei pelkių, o tam tikra aukštuma su nežymiais pakilimais ir nuolaidumais? Man atrodo, kad kaip tik tokia (be kontrastinių bangavimų) yra lietuvių kultūra, ypač lietuvių moralinė kultūra, mėginant ją nusakyti vaizdingai.

Vydūnas šitą ilgą ir seną lietuvių dvasinės kultūros tradiciją nuolat yra kėlęs. Tai ypač matyti jo veikale "Sieben Hundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen", kur jis yra priverstas nuolat lyginti kolonistus vokiečius Prūsuose ir lietuvius bei senuosius prūsus. Vydūnas ten duoda ne vieną pavyzdį, iš kurių matyti lietuvių moralinės kultūros pranašumas. Tai ypač ryškiai Vydūnas yra nurodęs dviejuose savo dramatiniuose kūriniuose — "Probočių Šešėliuose" ir "Pasaulio Gaisre", kurių pirmasis yra iš Vydūno literatūrinio darbo pradžios (1908) ir antrasis — iš jo darbų galo (1928).

Brangindamas moralinę kultūrą, Vydūnas ir lietuvių tautos prisikėlimą bei laisvę siejo su asmenine moraline laisve. Įsigyti šitą laisvę reiškia įsisąmoninti savo žmogišką vertę, tapti sau-žmogumi. Kas klauso savo geidulių, tas nėra sau-žmogus, kaip ir tas, kuris klauso kito geidulių. "O pastojęs sau-

---

VYDŪNAS (VILIUS STORASTA), M. Lietuvos didžiausias mintytojas, gyvenimo išminties mokytojas, gimė 1868.3.22 Jonaičiuose, Šilutės ap., mokėsi Berlyne, ypačiai rytų kalbas ir kultūras. Ilgą laiką Tilžės gimnazijoje dėstė senovės kalbas. Mirė kaip tremtinis Vokietijoje 1953.2.20 ir palaidotas Detmolde.

žmogumi, tuomet gali būti žmogumi ir kitam, iš meilės, kaip brolis broliui" (Prabočių šešėliai, 66 psl.). Todėl ir tautos laisvė priklauso nuo to, kiek joje yra žmonišką savo vertę jaučiančių sau-žmonių. Tauresnio žmoniškumo pabudimas yra pirmoji sąlyga tautai prisikelti. Vydūnas tai kelis kartus yra pabrėžęs savo pirmajame stambiame veikale ("Probočių šešėliuose"). "Pats savy sutverk žmogaus didybę ir dorą bei grožybę; apreiški tai tėvynėje, ir ji jau tek šviesybėje".

Vydūno skelbtas tauresnio žmoniškumo užtekėjimas ir išsiskleidimas yra pats esmingasis kultūros veiksmas, glaudžiai susijęs su sava tauta. Ne savo tautoje jis negalimas, nes tauresnio žmoniškumo išsiskleidimas yra neįmanomas be savo individualios vertės, taigi ir be savo tautinės individualybės sąmonės. Todėl Vydūnui nėra kultūros be tautinės kultūros. Jos atsisakymas nutautimo arba nutautinimo procese Vydūnui reiškia kultūrinį smukimą, nukultūrėjimą, sau - žmogaus kapituliaciją arba atkritimą į ne-sau-žmones. Kova prieš nutautimą Vydūnui reiškė kovą dėl kultūros, kovą dėl pilnesnio žmoniškumo.

Vydūnas kovą prieš nutautimą grindė ir savo teosofiškai panteistine pasaulėžiūra. Vienos sąmoningos žvakės užgesimas savo tautoje jam reiškė ne tik lietuvių tautos susilpimą, bet ir apskritai žmonijos sąmonės menkėjimą, Amžinosios Ugnies prigesimą, nes savo tautos atsisakęs žmogus vis tiek į kitą tautą neįsijungia visa sava būtybe, nors jis pats to ir norėtų. Tai yra nuostolis visai žmonijai, ne tik savai tautai. Ir, priešingai, pabudimas savai tautai Vydūnui reiškė laimėjimą ne tik lietuvių tautai, bet ir visai žmonijai, nes tai reiškia pasivergimo atsikratymą ir žmonijos sąmonės sustiprėjimą. Šitą dvigubą procesą — lietuvių tautinį atgimimą nuo istorinių laikų pradžios iki "Aušros" ir žmoniškumo užtekėjimą — Vydūnas ir vaizduoja savo "Probočių šešėliuose". Ir čia jis beveik sutaria su St. Šalkauskiu.

St. Šalkauskiui lietuvių tautinis atgimimas reiškė seniau nutrauktų ryšių tarp šviesuomenės ir liaudies atstatymą bei lietuvių tarptautinio pašaukimo pradžią, suvedant sintezėn Rytų ir Vakarų kultūrų pradus ir šita sinteze išreiškiant visuotinai žmogišką turinį. Vydūnui lietuvių tautinis atgimimas reiškė tauresnio žmoniškumo užtekėjimą ir Amžinosios dvasios atsiskleidimą grožiu, gėriu ir tiesa, t.y., bendrai žmogiškomis

vertybėmis. Jungdamas dvasinę kontemplaciją su veikla, Vydūnas yra tasai žmogus, kuris St. Šalkauskiui atrodė pašauktas vykdyti Rytų ir Vakarų kultūrų sintezę.

II.

Peržvelgus lietuvių filosofų pasisakymus lietuvių tautinės kultūros klausimais, lieka pažiūrėti į dabartinę lietuvių padėtį ir pamėginti ją vertinti minėtų lietuvių kultūros ypatybių šviesoje.

Visa lietuvių tauta dabartiniu metu nebegali laisvai vykdyti nei tauresnio žmoniškumo, kurį jai skelbė Vydūnas, nei Rytų ir Vakarų kultūrų teigiamų pradų sintetiškai kelti iki visuotinio vertingumo, kaip nurodinėjo St. Šalkauskis, nei suvesti ryškion sintezėn etnologinio paveldėjimo pradus, kaip nurodė A. Maceina, nei puoselėti personalistinį humanizmą, kurį lietuvių būde buvo išskaitęs J. Girnius. Tai kliudo svetima priespauda. Visai lietuvių tautai tėra likusi viena galimybė — vykdyti pasyvų pasipriešinimą, atitinkantį lietuvių idealistinį principingumą.

Šitokiai padėčiai esant tėvynėje, kyla klausimas: *ar lietuvių kultūros uždavinių negali vykdyti ta laisvoji lietuvių tautos dalis, kuri gyvena išeivijoj ir nori pasilikti lietuviška?*

Atsakant į klausimą *teoriškai,* atrodytų, kad lietuvių išeivijoj labiausiai galimi vykdyti personalistinis humanizmas ir idealistinis principingumas. Tačiau *praktiškai* šitų uždavinių vykdymas sutinka ir sutiks didelių sunkenybių, nes lietuvių išeivių ir tremtinių didžiuma yra nublokšta į tokius Vakarų kraštus, kur vakarietiška kultūra yra labiausiai koncentruota ir išvystyta iki kraštutinumo. Joj lietuviai išeiviai yra panerti be pasirinkimo galimybės. O šitokį vienašališkumą St. Šalkauskis laikė labai pavojingu.

Neminint konkrečių reiškinių, kaip lietuviai yra neabejotinai asimiliuojami naujoje aplinkoje, kyla klausimas: ar nieko negalima imtis, kad lietuvių kultūra būtų palaikoma ir toliau kuriama?

Man atrodo, kad kai kurie lietuvių kultūros aspektai duoda vilčių, ypačiai tie, kurie yra susiję su matriarchatinių pradų paveldėjimu.

Tiesa, jie skatina užsidarymą, izoliaciją. Tai mūsų išeiviams netinka. Pirma, ji tegalima tik tam tikrose socialinėse aplinkybėse. Antra, ji veda į sustingimą ir pagaliau į mirtį. Tuo tarpu tikras kultūrinis gy-

venimas yra dinamiškas. Jame vyksta nuolatinis keitimasis gėrybėmis, taigi ir kultūrinių tradicijų laipsniškas pakitimas. *Jei, pavyzdžiui, lietuviai vakaruose labiau pakryps į specializaciją negu savo tėvynėje, jei jie pasidarys veiklesni, jei labiau pamėgs išviršines formas ir bus mažiau užsidarę savo vidaus pasauly, tai nėra iš esmės nieko blogo.* Svarbu, kad jie nenueitų į kraštutinumus — kad jų specializacija nepasidarytų siaurumu, kad jų veiklumas netaptų robotiškas; kad išviršinių formų pamėgimas nevirstų jų sielos tuštybe. Kad šitaip neatsitiktų, svarbu sąmoningai paremti kai kurias lietuvių kultūros ypatybes.

Matriarchatinis paveldėjimas kaip tik yra prisidėjęs prie to, kad lietuvių kultūra yra namų kultūra, kaip nurodė A. Maceina. Šitas mūsų kultūros polinkis, lig šiol skatinęs mūsų šviesuolius siekti kultūros visumos arba bent nepasitenkinti viena siaura specialybe, mūsų civilizacijos epochoj yra brangi atsvara prieš sustingimą siauroj specialybėj. Gal šita lietuvių kultūros ypatybė nėra pelninga Vakaruose, bet ji nuteikia žmones prasmingai sunaudoti laisvalaikį — domėtis įvairiomis kultūros sritimis ir net jose šį tą kurti.

Matriarchatinis paveldėjimas su namų kultūra, atrodo, daug yra prisidėjęs prie tos lietuvių būdo ypatybės, kurią J. Girnius vadina personalistiniu humanizmu. Nors šita ypatybė atitraukia lietuvių dėmesį nuo didelių kolektyvų ir anoniminių organizacijų, tačiau *personalinis santykiavimas žmogaus su žmogum turėtų būti puoselėjamas, nes tai svarbi lietuvių būdo ypatybė keleriopu atžvilgiu.* Ji padeda apsiginti nuo paskendimo anoniminėje masėje; ji skatina lietuvį išeivį palaikyti asmeninį santykį su savo tautiečiais; ji padeda susipažinti su svetima kultūra ne iš knygų, bet iš asmeninių santykių su naujo krašto žmonėmis; ji paruošia galimybę lietuvių išeiviui supažindinti svetimuosius su lietuvių kultūra. Praktiškai pastarasis uždavinys įmanomas jaunajai kartai.

Palinkimas prie personalistinio humanizmo lietuvių psichikoje skatintų padaryti atitinkamų išvadų ir dėl išeivių organizacijų. Pirmiausia *reiktų sumažinti masinių organizacijų skaičių;* antra, *šitų ir kitų organizacijų veikimą reiktų sukonkretinti, kad jos taptų panašesnės į šeimą ar šeimų junginį.* Kad šita kryptimi organizacijų pertvarkymas būtų lietuvių būdui artimesnis ir organi-

zacinis gyvenimas prasmingesnis, tai gali paliudyti du faktai — Amerikos Lietuvių Rymo Katalikų Federacija ir būreliai Vasario 16 gimnazijai remti. Pirmoji yra didelė, visus lietuvių katalikus apjungianti organizacija, kuri kas kelinti metai suruošia masinius kongresus. Jei pastaruoju metu šita organizacija nebūtų nupirkus sklypo žemės jaunimo stovyklai, būtų nelengva pasakyti, ką ji konkrečiai yra nuveikusi lietuvių krikščioniškai kultūrai per eilę metų. Tuo tarpu būreliai Vasario 16 gimnazijai remti organizacijos nesudaro, kongresų neruošia, narių teturi apie 3—4 tūkstančius, bet jie sudeda per metus apie 40 tūkstančių dolerių. Šitų būrelių mėnesiniai įnašai po dolerį nuo asmens Vasario 16 gimnazijai sudarė finansinį pagrindą per šešerius metus. Būreliai tokį didelį darbą galėjo atlikti todėl, kad jie pagrįsti personalistiniu principu (kiekvieno būrelio pirmininkas turi tiesioginį kontaktą ir su būrelio nariais ir su tuo neturtingu moksleiviu, kurį būrelis šelpia). Man atrodo, kad tai yra pamokomas pavyzdys ir kitoms organizacijoms.

Kas nežino, kiek gero yra padaręs Balfas netolimoj praeity. Dabartis jam iškelia naujų uždavinių — šelpimas Lietuvoj ir pagelba tremtiniams Sibire. Yra likę ir Vokietijoj paliegėlių. Šitiems uždaviniams atlikti Balfas senuoju anoniminiu ir griežtai centralizuotu būdu sunkiai bepajėgia sutelkti aukų. Jeigu jis pašalpos reikalingus asmenis Sibire, Lietuvoj ir Vokietijoj paskirstytų šelpti atskiriems skyriams ir net asmenims, o pats centras tepasiliktų derinimo ir priežiūros reikalus, jo veikla nuo to galėtų tik suintensyvėti. Taupant jėgas, gal Balfui reiktų glaudžiau bendradarbiauti ir su Lietuvių Bendruomenės organizacija, o šiai gal reiktų persiorganizuoti klubų pagrindu, kad personalinis kontaktas tarp lietuvių padidėtų. Gal taip pat reiktų, kad į Bendruomenę įsilietų didžiosios apdraudos organizacijos.

Personalistinis santykiavimas yra vartojamas kai kur Amerikos parapijose. Kai kurie klebonai supranta, kad šiais laikais pradžios mokyklų neužtenka ir parapijos veikimo negalima riboti tik religine sritimi, nes be platesnės dvasinės kultūros religijos apeigos gali atitrūkti nuo žmogiškojo asmens. Tai suprasdami, kai kurie ėmėsi platesnės kultūrinės veiklos. To ryškus pavyzdys yra prel. P. Juras ,kuris, nors būdamas negausioje parapijoje, betgi išleidžia vidutiniškai per metus

po knygą. Tai jis padaro, palaikydamas gyvus ryšius su autoriais, rašytojais, muzikais. Jei lietuvių parapijų yra per šimtą ir jei panašios rūšies darbai rastų tų parapijų vadovuose panašaus atgarsio, jaunimui netektų skųstis, kad lietuvių kultūra menka.

Kitas pavyzdys, kur personalistinį principą taikant, pasiekta gerų vaisių, tai Pranciškonų šv. Kazimiero provincija. Kas galėjo manyti, kad pranciškonai išvystys tokią plačią šalia religinės ir kultūrinę veiklą, rengdami jaunimo stovyklas, leisdami laikraščius, žurnalą, laikydami gimnaziją ir kt. Panašia linkme eina Nekalto Prasidėjimo seserys, Jėzuitai, Marijonai, kiekvienas iš jų paimdami darbo sritį, kuri atrodė laukia darbininkų. Ypačiai dėmesio verta, kad jėzuitai imasi globoti lietuvius dailininkus. Jei pastariesiems sudarys gyvą židinį ir šita kryptimi veiks toliau, lietuvių jėzuitų užsimojimas gali turėti reikšmės visam krikščioniškam pasauliui, kaip jėzuitų veikla yra turėjusi XVII amž. menui. Juk tada greta mokslinės kūrybos stipriai palaikydami meną, jie įspaudė neišdildomus pėdsakus į baroko meną. Vėliau jie meno sritį apleido, ir tai neliko be neigiamų pasėkų krikščioniškame mene. Jei dabar lietuvių iniciatyva rimčiau susidomėtų visas jėzuitų ordinas, tai galėtų turėti nevietinės reikšmės.

Jei lietuviai išeiviai atsisakytų popierinių organizacijų ir pradėtų labiau telktis aplink gyvus židinius, *reiktų atsisakyti nuo iliuzijų apimti visą išeivių ir tremtinių masę*. Nereikia jos užmiršti, bet ir neverta jos link daugiausia pastangų dėti. Reikia atsiminti, kad ne masė kuria kultūrą, bet asmens, subrendę vieno ar antro židinio aplinkoj. Ne masės skaičius lemia kultūros gyvastingumą bei patrauklumą, bet daugiau ar mažiau rinktiniai asmens, susitelkę į vienokį ar kitokį židinį. Tuo tarpu lig šiol išeivijoj dažniausiai atskiri veiklūs idealistai arba silpni židinėliai svaido savo jėgas į masę. Net jai pataikaudami, net norėdami patraukti ir savinaudį oportunistą, nusileidžia kartais nuo principingumo plotmės į oportunizmą arba meno srityje nuo meninio vertingumo į meninį pigumą ir banalumą. Šitokia kiekybinė veikla tegali privesti prie pavienių pasiryžėlių išsisėmimo ir prie nupiginimo kultūrinių gėrybių, kurių galų gale niekas nebenorės. Šitokia veikla nei naujų kūrybinių jėgų neišaugins, nei miniažmogių bei oportunistų lietuvių kultū-

rai neišgelbės, nes šiems vistiek labiau užimponuos autochtonų masės. Todėl *sąmoningų lietuvių dėmesys pirmoje eilėje turi būti nukreiptas į kokybę.*

Todėl reikia atsisakyti nepaskelbto, bet beveik visuotinai praktikuojamo šūkio: "kad ir bet kaip, kad tik daug!" Vietoj šio turi įsigalėti kitas: "kad ir nedaug, bet gerai! ne tiek kiekybės, kiek kokybės!" Ir tai atitinka personalistinį humanizmą, J. Girniaus nurodytą lietuvių būde. Tuo tarpu kiekybinė veiklos kryptis yra nusižengimas jam. Antra vertus, kokybinė veikla sutaptų ir su mažųjų tautų misija šiais sumasėjimo laikais, būtent, išlaikyti ir duoti pasauliui tokių kokybinių vertybių, kokių nesąmoningai atsisako, arba nebepajėgia duoti didžiosios sumasėjusios tautos.

Pagaliau visiems aišku, kad kultūrinė veikla ir kūryba išeivijoje be idealizmo neįmanoma. O idealizmo nešėjai vėl yra ne masė, bet asmens. Susitelkę į vienokį ar kitokį židinį, jie savo idealizmą išspinduliuoja į periferiją. Tiesa, idealizmo lietuvių išeivijoje yra. Jo yra visų sluogsnių asmenyse ir židiniuose. Tik pirmoje eilėje nukreiptas į kiekybę, tas idealizmas išsisklaido po įvairias smulkmenas, praskysta ir nebetenka to principingumo, kurį išskaitė J. Girnius lietuvių būde. Patys sutelkdami savo jėgas aplink kultūrinius židinius, principingieji lietuviai idealistai turi moralinę teisę laukti talkos išeivijoje iš tų šviesuolių, kurie yra mažiausiai slėgiami profesinės degradacijos arba jos visai nepažįsta.

Kai šiandien lietuvių tauta yra atsidūrusi gal didesniame pavojuje negu spaudos draudimo laikais, laisviesiems lietuviams: kunigams, gydytojams, inžinieriams bei technikams tenka pareiga išvystyti tokį pat principinį idealizmą, kokį jų pirmatakai yra parodę caristinės priespaudos metais.

Jei susipratę lietuviai išeiviai atliks savo pareigas pagal lietuvių būdą ir kultūrines tradicijas, išeivija gali atlikti nemažą darbą, kurio reikšmė ypač pasirodys, kai Lietuva pradės išsilaisvinti. Be abejo, Vakaruose palaikoma ir tęsiama lietuvių kultūra įgaus kitokį pobūdį, negu ji turėjo tėvynėje. Ji taps ne tiek žemės, kiek miesto kultūra. Iš namų išeidama į pasaulį, ji taps labiau specializuota, įgys ryškesnių pavidalų, labiau sudaiktės. Šitoks pakitimas nėra blogas, ir tendencija šita kryptimi jau buvo matyti nepriklausomoj Lietuvoj. Šitų tendencijų išryškėjimas nesudarys pagrindo nesusikalbėti su

RUSIJOS BOLŠEVIZMAS ATĖJO KAIP REVOLIUCIJA

SIMAS SUŽIEDĖLIS, New Yorkas

BOLŠEVIKŲ vardas pirmą kartą pasigirdo rusų socialdemokratų konferencijoje Londone 1903. Buvo išsiskirta nuomonėmis dėl programinių ir taktinių siekimų. Atstovų dauguma (*bolšinstvo*) palaikė Lenino maksimalią programą ir metodus. Bolševikai siekė visiško nuosavybės ir luomų sulyginimo, darbininkų internacionalo, revoliucinės partijos, ginkluoto perversmo ir proletariato diktatūros. Nuosaikesnieji atstovai, vadovaujami Martovo, likę mažumoje (*menšistvo*), siekė laipsniško socialinės santvarkos pakeitimo, neversdami iš šaknų nei senosios tvarkos, nei pačios valdžios. Jie buvo taip pat inteligentiškesni, blaivesnio proto, linkę bendrauti su kitokio nusistatymo žmonėmis. Bolševikai buvo siauro intelekto, grubūs fanatikai ir rėkliai, laidę trauklius, bet neįgyvendinamus šūksnius: *visame pasaulyje sukurti visuotinę lygybę ir visiems žmonėms pasiekti aukščiausios gerovės.*

Pirmosios rusų revoliucijos metu (1905) abi tos grupės nebesusiėjo į vieną konferenciją savo tėvynėje. Tai laikoma dar aiškesniu skilimu, tačiau kelerius metus palaikė tarpusavio ryšį ir ramstė vieni antrų revoliucines pastangas, tesigindami spaudoje ir pasitarimuose. Prieš pat Didįjį karą bolševikai sudarė savąją socialdemokratų darbininkų partiją (1912). Abi tos partijos dalyvavo Rusijos seime (*Duma*). Karui kilus, abi pasisakė prieš karo veiksmus ir tą klausimą dūmoje svarstant iš posėdžio išėjo (1914 VIII 8). Bendradarbiavimas visai nutrūko karo veiksmam beeinant, nes dabar išsiskyrė ne vien programos ir taktika, bet ir susirūpinimas savo kraštu.

Menševikai jautėsi esą rusai, savo šalies žmonės, kuriem nebuvo vistiek, kaip karas baigsis ir kokion padėtin pateks ru-

---

savo tautiečiais, likusiais tėvynėje, nes ten gyvenimas prievarta šita krytipmi sukamas. Pavojus nesusikalbėti būtų tada, jei išeivija paskęstų materialiniuose patogumuose, taptų tranais ir užmirštų išlaikyti bei kurti tokias kultūrines vertybes, kokių pavergta tauta negali kurti.

▲

sų tauta. Jiems rūpėjo karą baigti laimėjimu ar bent nekatastrofišku pralaimėjimu. Toks pat patriotinis nusiteikimas buvo ir vokiečių socialdemokratų. Abi tos giminiškos partijos buvo pastatytos priešų pozicijon, kas bolševikams atrodė socializmo išdavimas. Bolševikams nerūpėjo likimas nei savo tėvynės, nei jos žmonių, nes komunistų manifestu (1848) buvo pareikšta, kad "darbininkai tėvynės neturi". Leninas, gyvenęs Šveicarijoje, aštriai puolė vokiečių socialdemokratus, prikišdamas jiems proletariato išdavimą. Kartu su šveicarų socialistu Robertu Grimmu 1915 išleido vadinamąjį Zimmerwaldo manifestą: baigti karą "be aneksijų ir kontribucijų". Vokiečių karo vadovybė pasirūpino tą manifestą paskleisti rusų tautoje. Iš skleidžiamo defetizmo, nuovargio ir griūvančios tvarkos ištvino antroji rusų revoliucija (1917).

Antroji revoliucija, apėmusi visų pirma Petrapilį, išsiliejo širsmu prieš monarchiją, kaip ir pirmoji po rusų-japonų karo. Romanovų dinastija šį kartą nebeatsilaikė. Savo 300 metų viešpatavimą baigė caro Nikalojaus II atsistatydinimu. Duma sudarė laikinąją vyriausybę (1917 III 16), pastačiusi prieky kunigaikštį Lvovą. Vienintelis iš socialistų (menševikų) buvo Kerenskis, teisingumo ministeris. Laikinoji vyriausybė mojosi tęsti karą ir vesti kraštą į demokratinę santvarką. Ji suteikė spaudos, žodžio ir susirinkimų laisvę; panaikino nepaprastus teismus, mirties bausmę ir slaptąją policiją; paskelbė plačią amnestiją; legalizavo profesines sąjungas. Laikinajai vy-

Rusijos revoliucijos sukaktis paskatino ir mūsų skaitytojui pateikti tos revoliucijos apžvalgą — vaizdžią, preciziską ir kritišką.

Apžvalgos autorius Simas Sužiedėlis gimė 1903.11.10 Petrapily, mokėsi Vilniaus ir Kauno gimnazijose (baigė 1924), istoriją studijavo Kauno ir Rygos un-tuose (baigė 1927); buvo mokytojas Rygos, Kėdainių gimnazijose, Lituanistikos Instituto bei Lietuvos Mokslų Akademijos gen. sekretorius; nuo 1939 Kauno un-te dėstė Lietuvos istoriją.

Svarbesnieji veikalai: Vytauto Didžiojo žygiai 1931, Šiaulių kautynės 1936, Šv. Kazimieras 1947, Nukryžiuotojo Jėzaus Seserų Kongregacija 1950, Šv. Pranciškaus parapija Lawrence 1953, Kunigas Jonas nuo Kryžiaus 1956.

riausybei taip pat rūpėjo suveržti išjudusį tamsųjį gaivalą ir palaikyti tvarką, bet tam uždaviniui pristigo guvios orientacijos ir ryžtumo. Ji buvo nuversta rėklesnių ir veržlesnių bolševikų (1919 IX 7). Po trejeto mėnesių jie pasivadino komunistų (bolševikų) partija, kurios vardu jau per 40 metų teroru siekiama pasaulinės revoliucijos.

*

REVOLIUCIJAI, kurios griebėsi rusai karo frontui irstant, priešai vokiečiai buvo davę dvi atspirtis: *marksistinę ideologiją ir leninišką strategiją.* Pirmoji remiasi dėsniu, kad viską apsprendžia medžiaginis žmogaus būvis. Antroji vadovausi Lenino taktika: *"laikinės mūsų nuolaidos tą pačią kovą pratęsia kitu pavidalu".*

Markso materialistinė ideologija, kuri ugdė rusų revoliucininkų kadrus dar caro laikais, buvo daugiausia importuota iš Vokietijos. Kas savam vokiečių krašte, ypač po Markso mirties (1883), neatrodė visuotinai priimtina, rusų kai kuriems inteligentams rodėsi išganymu caristiniame režime ir socialinėje nelygybėje. Dėl marksistinių pažiūrų, darbininkų kurstymo ir pogrindinės veiklos daugumai veiklesnių revoliucininkų teko atsidurti Sibire arba išbėgti į užsienį. Kerenskio amnestija sudarė sąlygas atsirasti Petrapily Stalinui iš Sibiro, Trockiui iš Amerikos ir Leninui iš Šveicarijos.

Leninas buvo karinės vokiečių vadovybės importuotas uždarame vagone ir aprūpintas pinigais (1916 IV 16). Vokiečiams rūpėjo palenkti rusus pasiduoti, nes prieš dešimtį dienų į karą išėjo Jungtinės Amerikos Valstybės. Leninas su savo programa ir taktika, ypač siekimu taikos "be aneksijų ir kontribucijų", vokiečiams buvo labai tinkamas agentas. Jisai pasirodė ir tinkamas perversmininkas, kuriam nediegė širdies savo krašto nelemtis: jam vaimėjosi iš Rusijos griuvėsių kilsianti pasaulinė revoliucija. Šiam tikslui turėjo aistrinti žmonių nepasitenkinimą laikinąja vyriausybe.

Laikinoji vyriausybė, ėmusis įvairių reformų, delsė tvarkyti du degamus reikalus: nedalino valstiečių laukiamos žemės ir nešaukė steigiamojo seimo. Reformos buvo žadamos, pagerėjus padėčiai fronte. Kerenskis važinėjo po frontą ir stiprino kareivių dvasią, o tuo metu bolševikinė trijulė — Leninas, Stalinas ir Trockis — lipdė savąjį vidaus frontą. Kūrėsi ir savavališkai tvarkėsi darbininkų, kareivių ir ūkininkų tarybos

(*sovietai*). Bolševikai bandė net perversmu siekti valdžios (1917 VII 16), bet nenusisekė. Jie buvo įsakyta areštuoti; Leninas pasislėpė. Visuomenės reakcija pasirodė netikra ir drumsti, privertusi pasitraukti ministerį pirmininką Lvovą.

Kerenskis, perėmęs jo pareigas, paskui tapęs ir vyriausiuoju kariuomenės vadu (1917 IX 15), nesuvokė bolševikų didelės grėsmės, nerodė tvirtumo ir bolševikų neareštavo, laikydamas juos "parlamentarine opozicija". Po keturių mėnesių, kai karo frontas dar labiau apiro, o Petrapilin priplūdo išvargusių ir dezertyravusių karių, bolševikinė "opozicija" perėmė Kerenskio vyriausybės pozicijas (1917 XI 7). Perversmininkai nepabūgo griebtis ne tiktai areštų, bet ir žudymų. *Marksistinę ideologiją ir leninišką strategiją jie dabar sujungė ir gavo kontrarevoliuciją.*

*

KONTRAREVOLIUCIJOS vardu tiksliau yra vadinti tai, kas dėjosi Rusijoje pirmaisiais metais, bolševikams valdžią pasigrobus, ir kas sekė toliau per ištisus 40 metų nebe vienoje tik Rusijoje. Mat, visa, kas buvo skelbta ir žadėta revoliucijos vardu, o didelės masės žmonių lūkuriuota ir už ką kovota — visa apversta išvirkščiai: žadėtoji žemė ir duona, išlaisvinimas iš priespaudos, vergiškų gyvenimo ir darbo sąlygų panaikinimas, laisvė ir lygybė, demokratija ir taika. Ties visais tais žmonių siekimais išsiskyrė žadiniai ir darbai, propaganda ir tikrovė; išsiskyrė taip, kad ir ligi šiol nesusieina nė per plauką. Šiuo atžvilgiu yra reikšmingi paties Stalino žodžiai: "*Mes neraudame dėl nukirstos galvos plaukų*".

Bolševizmas nukirto revoliucijai galvą ne su kokiais plaukais, o su laisvės idėjomis.

Galvos pradėjo riedėti dar prieš bolševikinį perversmą, kai Baltijos laivyno jūrininkai, įaistrinti bolševikų agitatorių, iššudė karininkus. Kronštato sala su tvirtove pasidarė bolševikiniu širšynu, kuriame iš savo slėpynės vėl išniro pakursta Leninas. Trockis išlindo į priekį darbininkų ir kareivių taryboj Petrapily. Karinis bolševikų komitetas pareikalavo jam pasiduoti visą Petrapilio įgulą (1917 XI 5). Kerenskis tik dabar griebėsi kietesnių priemonių, šaukdamasis kariuomenės vyriausybei ginti. Tačiau su ginklu išėjo Kronštato jūrininkai, užėmę Petrapilio miesto mazgus ir Žiemos rūmus (XI 6). Kerenskis dar spėjo pabėgti, o Leninas atsikėlė į miestą (XI 7) ir savo štabą įkurdino mergai-

čių institute (Smolny Institut). Pirmieji raudonarmiečiai sukėlė mieste orgijas: buvo užmušty ,areštuotų ir išprievartautų.

Liaudies komisarų taryba, kurios pirmininku pasidarė Leninas, areštavo ne tiktai "buržujus", bet ir socialistus, kurie dalyvavo Kerenskio vyriausybėje. Petrapilio darbininkų susirinkime (XI 8) į tribūną išėjo stambus ūkininkas, kurio barzdotas veidas buvo iškreiptas įtūžimo, smogė kumštimi į prezidiumo stalą: *"Draugai,* — riktelėjo visa gerkle, — *ar žinote, kad keturi draugai, kurie caro laikais statė į pavojų savo gyvybę ir laisvę, yra įmesti Petro-Povilo tvirtovėn — istorinin laisvės karstan".*

Laisvė buvo laidojama iš pirmųjų bolševikinio perversmo dienų.

Kitą dieną (XI 9) Leninas pasirašė įsakymą, kuriuo buvo suvaržyta spaudos laisvė. Įsakymas skelbė: *"Kiekvienas žino, kad buržuazinė spauda yra galingas ginklas jos rankose. Tokiu kritišku laiku, kaip šis, kada darbininkų ir valstiečių vyriausybė tik susidarė, yra negalima palikti priešo rankose ginklo, kuris nemažiau yra pavojingas, kaip bombos ir kulkosvaidžiai".*

Visi nebolševikiniai laikraščiai buvo uždaryti. Trumpą laiką Petrapily tebėjo Maksimo Gorkio "Novaja Žizn" (Naujasis Gyvenimas) ir socialistų revoliucininkų "Dielo Naroda" (Liaudies Reikalas).

Spaudos laisvė buvo palaidota visiems laikams iki šiol.

Po dešimties dienų (XI 17), kurios "sukrėtė pasaulį", anot amerikiečio komunisto John Reed, palaidoto Kremliuje, penki komisarai pasitraukė pareikšdami: *"Esame nuomonės, kad reikalinga sudaryti visų socialistinių partijų vyriausybę... Priešingu atveju teliktų sudaryti grynai bolševikinę, kuri tegalėtų laikytis politinio teroro priemonėmis".*

Pasirinkta antroji alternatyva: politinis teroras įamžintas visam bolševikiniam valdymui. Jam išlaikyti įsteigta Čeka (*Črezvyčainaja Komissija*), pridengta uždaviniu kovoti "su kontrarevoliucija (!), spekuliacija ir sabotažu" (1917 XII 20). Čeka keitė vardus (GPU, NK VD, MVD) ir vadus, bet nepakeitė teroro priemonių ir slaptosios policijos funkcijų. Daug švelnesnę carinę policiją (*ochranką*) laikinoji vyriausybė buvo panaikinusi. Bolševikų kontrarevoliucija politinę policiją sugrąžino ir padarė žmonių pabaisa. Jos prireikė ryšium su steigiamojo seimo rinkimais,

kurie bolševikams pasirodė nepalankūs.

RINKIMŲ pirmą dieną (1917 XI 25) bolševikų atsišaukimai miniom dar dėstė: *"Kerenskio vyriausybė, sudaryta dvarininkų ir kapitalistų, aštuonis mėnesius delsė, kad konstituanta nesusirinktų, nes jie žinojo, kad prieš juos bus iškelti dvarų dalinimo, taikos ir kiti svarbūs klausimai. Konstituantos susilaukti buvo galima tiktai nuvertus Kerenskio valdžią".*

Gi bolševikų Petrapily leistoji "Pravda" (Tiesa) rašė: *"Tegyvuoja konstituanta, rusų šalies valdovė. Kam ji pavesianti valdžią: tebūnie!"*

Tačiau buvo kitaip. Rinkimams pasibaigus (XII 9) ir balsams suplaukus, pasirodė, kad iš 36 milijonų balsavusiųjų pasisakė už bolševikus tiktai ketvirtoji dalis (apie 9 mil.). Žymią persvarą — daugiau kaip 20 milijonų balsų (58%) — gavo socialistai revoliucininkai (eserai). Atsiradę mažumoje (175 atstovai iš 707), bolševikai griebėsi naujo perversmo. Į pirmąjį ir paskutinįjį seimo posėdį (1918 I 18) atėjo su Kronštato jūrininkais, latvių karių būriu ir raudonarmiečiais. Posėdy pareikalavo, kad seimas savo teisę leisti įstatymus (*"būti šalies valdovu"*) perleistų Lenino komisarams. Tokio nutarimo nepriėmus, bolševikai iš salės išėjo, o į parytį (I 19) buvo išvaikyta konstituanta ir susirinkusi jos paremti minia žmonių. Minioje buvo keli šimtai užmuštų. Trockis gailinosi, kad seimas buvo sušauktas gerai nepasiruošus. Stalinas gi padarė savo išvadą: *"Tai dar viena vinis į buržuazinio parlamento grabą".*

Grabas sukaltas parlamentarinei laisvei. Rusų demokratija jame guli jau per 40 metų.

Steigiamojo seimo laidotuvės kai kam buvo gana skaudžios. Lenino artimas draugas Maksimas Gorkis po 3 dienų rašė (1918 I 22): *"Geriausieji iš rusų kone šimtą metų svajojo apie tą dieną, kai susirinks konstituanta. Ji buvo laikoma priemone, įgalinsiančia rusų demokratiją pareikšti savo valią. Už šią svajonę tūkstančiai inteligentų ir dešimtys tūkstančių darbininkų bei valstiečių mirė kalėjimuose, buvo pakarti arba sušaudyti. Upės kraujo nutekėjo už šventą idėją. Ir dabar, kai tasai tikslas pasiektas, o demokratija pakilo džiūgauti, "liaudies komisarai" įsakė šaudyti. Reikia neapmiršti, kad kai kurie iš tų "liaudies komisarų" darbininkam pabrėžtinai kalbėjo apie reikalą kovoti už konstituantą... Ar jiem aišku, kad griebtasi prievartos rusų demo-*

kratijai smelkti ir revoliucijos vaisiams naikinti"?

Praslinkus trejiem metam, Kronštato tvirtovėje sukilo 15,000 jūrininkų ir darbininkų, kurie savo masiniam susirinkime (1921 III 1) reikalavo slaptų rinkimų, laisvų profesinių sąjungų, žodžio ir spaudos laisvės, amnestijos kaliniams — viso to, kas Kerenskio vyriausybės buvo duota, o bolševikų atimta. Sukilėliai dar sveikino moteris darbininkes jų tarptautinę dieną (III 8): *"Tarp patrankų griausmo ir granatų ugnies, kuri į mus atkreipta liaudies priešų komunistų, siunčiame jums broliškus sveikinimus. Sveikiname iš Kronštato — laisvės salos".*

Po trijų dienų ji virto *mirties sala. "Šiandien Kronštatas krito,* — rašė vienas stebėtojas. — *Tūkstančiai negyvų jūrininkų ir darbininkų guli gatvėse, žudomi belaisviai ir įkaitai".*

Tuchačevskis, vadovavęs toms skerdynėms, pranešė "maršalui" Trockiui (1921 III 17), kad "savo uždavinį baigė". Aštuoniolika tūkstančių buvo vietoje užmuštų, kitus iššudė Čeka kankinimo kamerose ir prievartos darbuose.

Teroro priemonėmis buvo nustelbta rusų liaudies valia, išreikšta steigiamojo seimo sprendimu kurti demokratinę federacinę respubliką (1918 I 19). Bolševikai ją apkeitė į "darbininkų ir valstiečių socialistinę tarybų respubliką", kaip skelbė pirmasis straipsnis pirmos bolševikų konstitucijos (1918 VII 10). Tokia respublika darė beteisius kitus visuomenės sluoksnius, ir ji nebuvo taikyta nei skirta rusų tautai. *"Tai nėra iš viso Rusijos klausimas, — kalbėjo Leninas. — Spjaut man į Rusiją!.. Ji yra tik pirmasis tarpsnis kelyje į pasaulinę revoliuciją".*

Tarybinių Respublikų Federacija arba Sovietų Sąjunga (1922) turėjo apimti visą pasaulį. *To tikslo užsimota siekti agresija, kuri nesibaigė nė po keturių dešimtų metų.*

*

AGRESIJA pradėta pilietiniu karu, kuris pačioje Rusijoje truko apie trejetą metų (1918 -21). Tasai vidaus karas suintensyvintas po separatinės taikos su vokiečiais Lietuvos Brastoje (1918 III 3). Bolševikai taiką priėmė besąlygiškai, kad turėtų laisvas rankas įsistiprinti bent toje teritorijoje, kuri jiems dar liko. Jie pareiškė atsisaką pretenzijų į Suomiją, Baltijos kraštus, Lenkiją, Ukrainą ir kai kurias Kaukazo žemes. Visuose tuose kraštuose kūrėsi nepriklausomos valstybės.

Vokiečiams vakarų fronte kapituliavus (1918 XI 11), bolševikai savo susitarimo nesilaikė ir smelkėsi iš paskos besitraukiančios vokiečių kariuomenės, laikydamiesi Lenino žodžių: *"Susitarimas tėra atspirtis naujam karui"*.

Bet karas jiems geriau sekėsi tik ten, kur būta *rusiškos kultūros persvaros*. Gana lengvai susidorojo su gudais (dar 1917 XII 31); ilgiau grūmėsi su ukrainiečiais ir caro armijos generolais, kurie dar stengėsi priešintis, remiami menkos sąjunginių paspirties (Anglijos, Prancūzijos, Japonijos).

Stipraus pasipriešinimo bolševikai susilaukė iš nerusiškos giminės tautų, stojusių kietai ginti savo nepriklausomybės. Bolševikų žadiniai pripažinti tautinį savarankumą, lygų nepriklausomybei, negalėjo prigauti ne tiktai dėl akivaizdaus jų plėšrumo, bet ir dėl to, kad ilgai buvo kentusios rusišką priespaudą. Bolševikai buvo atmušti ir priversti rašydintis taikos sutartis su *Estija* (1920 II 20), *Gruzija* (V 7), *Lietuva* (VII 12), *Latvija* (VIII 11), *Suomija* (X 14) ir *Lenkija* (1921 III 18). Iš šių valstybių ilgiau nebegalėjo išsilaikyti tiktai viena Gruzija, apsupta kone iš visų pusių ir savo viduje davusi komunistams didelę laisvę. Kirovo suruoštam perversmui atėjo į pagalbą raudonoji armija (1921 II 11) ir Gruziją pavergė.

Tai pirmas grubus taikos sutarties sulaužymas.

*

BOLŠEVIKAI nebūtų paisę nė kitų savo sutarčių, jei tiktai būtų pajėgę pasipriešinimą palaužti. Ypač svarbu buvo jiems prasimušti į vakarus, nuo kurių Sovietų Sąjungą skyrė Baltijos valstybės ir Lenkija. *Lietuva buvo jų viduryje kaip pirmasis taikinys*. Bolševikų planuose ji buvo nužiūrėta sujungti su Gudija į vieną socialistinę tarybų respubliką. Gudijos atskira sovietinė respublika buvo įkurta 1919 I 1; konstitucija priimta 1919 II 4. *Tai buvo pirmoji bolševikinė vakarų pakraščio respublika, iš kurios veržtasi užimti Lietuvą ir susijungti su Vokietija.*

Vokiečiams karą pralaimint, Berlyne taip pat kilo revoliucija. Kaizeris Vilhelmas II buvo priverstas atsistatydinti (1918 XI 9), įsteigta demokratinė respublika; bolševikų pavyzdžiu pradėjo kurtis darbininkų ir karių tarybos; aktyviau ėmė reikštis komunistų partija (1918XII30), pasivadinusi spartakų sąjunga (*Spartakusbund*). Komunistai siekė tokios pat tvarkos, kokia buvo įvesta Rusijoje. Bolševikams rūpėjo atei-

ti į pagalbą, o čia tiesiausias kelias vedė per *Lietuvą*. Ji buvo užpulta 1919 metų pradžioje.

Lietuvon su raudonarmiečiais traukė *Vincas Kapsukas-Mickevičius*, vadovavęs lietuviškam komisariatui, kuris įkalinno, o paskui išsklaidė (1918 II 27) Rusijos Lietuvių Tarybą, siekusią Lietuvai nepriklausomybės. Vilnių bolševikams užėmus (1919 I 5-6), Kapsukas stojo priekyje bolševikinės valdžios, didžiai širsdamas, kad nepriklausomos Lietuvos vyriausybė, pasitraukusi į Kauną, ir savanoriai fronte "pastoja kelią pasaulinei revoliucijai". Kapsuko tų piktų šūkavimų teko klausytis Vilniaus mitinguose, o kan. J. Tumas-Vaižgantas, kalbėjęs su Kapsuku akis į akį, liudija, kad tam bolševikui ne tiek rūpėjusi Lietuva, kiek revoliucijos plėtra, kurią tuo tarpu *sulaikė Lietuvos ir kitų dviejų Baltijos valstybių didelis pasipriešinimas.*

Bolševikų bandymas prasiveržti į vakarus pro *Lenkiją* buvo atmuštas prie Varšuvos (1920 rugp. mėn.) prancūzų gen. Weygando instruktuotų lenkų, kuriuos Pilsudskis po to "Varšuvos stebuklo" įspraudė tarp Sovietų Rusijos ir Lietuvos. Lietuvai buvo užgrobtas Vilnius (1920 X 9) su plačiu rytinių ir pietinių žemių ruožu.

Tiktai Baltijos valstybės ir Lenkija 1919-20 metais sulaikė bolševizmo bangą, besiritusią į vakarus. *Lenino pastangos užkurti pasaulinę revoliuciją nuėjo niekais.* Vakarų pasaulis apie 20 metų turėjo ramybę. To dvidešimtmečio, rodos, pakako suprasti griaunamajam bolševizmo charakteriui ir vienaip ar kitaip susitvarkyti su Rusiją užvaldžiusiais nuožmogiais. Nueita kitu keliu — politinio ir ūkinio bendravimo. Sovietų Sąjunga galėjo stiprėti ir lūkuriuoti naujos progos agresijai, kuri prasidėjo su antruoju Didžiuoju karu (1939-1945). Jau pirmomis karo dienomis bolševikai sulaužė sutartį su Lenkija, puolė ją iš užnugario ir užgrobė rytinę jos dalį (1939 IX 17). Po poros mėnesių užpuolė karu Suomiją (1939 XI 30). Dar po pusės metų pavergė Baltijos valstybes (1940 VI 15-17) ir atplėšė dalį Rumunijos (1940 VI 23). Karo pabaigoje okupavo visą Lenkiją, Čekoslovakiją, Rumuniją, Bulgariją, Vengriją, Albaniją, rytinę Vokietiją ir dalį Suomijos; taip pat plačiai išsiliejo Azijoje. Bolševizmas tuo būdu išaugo į pavojingą grasomąją jėgą, kuri savo drumstimu siekia kone kiekvieną žemės kampą, o pavergtuose kraštuose remiasi *tironija, genocidu ir sustiprinta rusifikacija.*

*

RUSIFIKACIJA nuo bolševizmo yra neatjungiama, nes jisai sudaro komunizmo ir rusinimo junginį. Kiek komunizmas, vykdomas teroru, sudaro nežmoniškas gyvenimo sąlygas net patiems rusams, tiek rusinimas dar labiau pasunkina gyvenimą kitoms tautoms, patekusioms po bolševizmo priespauda. *Nerusai išgyvena tautinį persekiojimą, nes tautiškume glūdi grėsmė pačiam bolševizmui.*

Maskvinė "Pravda", komunistų partijos organas, kad ir nereiškiąs tiesos kitais atžvilgiais, yra teisingai pastebėjęs, jog *"žmonių galvosenos kapitalistinės liekanos pasirodo daug stipresnės ir gajesnės nacionaliniam sektoriuje, negu kuriam kitame"* (1951).

Šiuo pareiškimu paliudyta, kad tautinė sąmonė, apšaukta "kapitalistine liekana", yra gyva net ir žiauriame terore. Bolševikai dėl to griebėsi rusifikacijos, kuri eina ranka rankon su genocidu. Tuo būdu išeina aikštėn dar vienas prieštaravimas bolševikų skelbtam 1917-18 pažadui: *"kiekvienai tautai pripažinti nacionalinio sektoriaus savarankumą, naikinant caristinį tautų kalėjimą"*.

Sovietų Sąjunga, kuri mojosi apimti įvairias tautas, *pati virto dar žiauresniu tautų koncentracijos kalėjimu.* Kaip tai atsitiko?

Dar komunistų manifesto (1848) šūktelėjimas, kad "darbininkai neturi tėvynės", buvo fikcija. Žmogus įauga į savo tėvynę ir tautą, o kiekvienos tautos idealas yra nepriklausoma valstybė. Kai bolševikai 1917-18 metais šūkavo, kad jie sukursią pasaulinę valstybę visoms tautoms, jie skelbė antrą fikciją. Gyvenimo realybė abi jas sudaužė pačių bolševikų rankomis: jie įkūrė Sovietų *Rusijos* valstybę ir stipriausiai atsirėmė *rusų* tauta. Dar daugiau: *caristinės Rusijos imperialistiniai siekimai, sutapdyti su bolševizmu, virto agresyviu imperializmu.* Šitam kely Stalinas lieka istorijai tamsiu paveikslu, kuris rodo, kaip komisaras tautiniams reikalams (1917 XI 8) pavirsta net savosios gruzinų tautos žudiku ir kaip caro laikų revoliucininkas ir kalinys patampa carų garbintoju, praėjus vos 20 metų nuo caro Nikalojaus II nužudymo (1918 VII 17).

Caras Nikolojus I buvo prasitaręs (1839), kad *"nėra kito tokio krašto kaip Rusija, kur būtų tokia įvairybė rasių, religijų ir mąstysenos. Skirtybės esminės, vienybė tik išviršinė"*. Bolševikams buvo labai svarbu toji vienybė išlaikyti savo at-

ramai ir propagandai: parodyti, kad komunizmas pajėgia tautas jungti laisvu susitarimu ir draugiškumu. Tas uždavinys atiteko Stalinui, gruzinui. Pasiėmęs komisaro tautiniams reikalams pareigas (1917 XI 8), žadėjo visoms tautoms plačias teises ir savarankišką valdymąsi. Tačiau pilietinis karas (1918-1921) netruko parodyti, kad diktuojančia tauta išeina rusai. o tautinis apsisprendimas tereiškia "apsisprendimą už socialinę revoliuciją". Tautinis judėjimas buvo paskaitytas "kapitalistine liekana". Toks tebelaikomas ir ligi šiolei. *Caristinį tautų kalėjimą pakeitė bolševikinis su tokia rusifikacija, kuri "pralenkia net ir carų svajones" (R. Magidov).*

Sovietų Sąjungoje, kurią dabar sudaro 16 vadinamųjų respublikų, Rusijos Federalinė Respublika (RSFSR) yra pati stambiausia (ca 112 mil. gyv.). Keltas sumanymas (1936) kai kuriuos autonominius vienetus padaryti "respublikomis" Stalino buvo atmestas griežtu "niet". Jisai argumentavo: respublikos pagal konstituciją turinčios teisę iš Sovietų Sąjungos pasitraukti, ko negalėtų padaryti būdamos nekraštinės. Bet nė viena tarybinė respublika negali ta "teise" pasinaudoti net ir būdama pakrašty. Negali nė savarankiau pasireikšti "savo sektoriuje". Stalino valymai išvalė pačius komunistus, apkaltintus nacionalizmu Gudijoje, Ukrainoje, Gruzijoje, Karelijoje. *Kartu ėjo ir tebeeina genocidas ir masinės deportacijos.* Ingrai iškelti iš Petrapilio srities, kazokai iš Dono ir Kubanės žemių, totoriai iš Krymo, turkai iš Armenijos, vokiečiai nuo Volgos. Šimtai tūkstančių į Sibirą deportuota gruzinų, gudų, ukrainiečių, lenkų, lietuvių, latvių, estų. Jų vieton atkelti ir įsodinti rusai.

Baltijos kraštuose carinė "poselencų" kolonizacija toli atsilieka nuo bolševikinės rusų infiltracijos. Ji keičia ne tiktai išviršinį Lietuvos, Latvijos ir Estijos vaizdą, bet *"pačią sielą ir charakterį"*, kaip pastebi amerikietis žurnalistas Edmund Stevens, lankęsis Rygoje. Ryškiausiu pavyzdžiu to svetimų žemių rusinimo yra *Mažoji Lietuva,* užgrobta antrojo Didžiojo karo pabaigoje ir prijungta prie Rusijos Federalinės Respublikos. Per Lietuvą ir Gudiją to Baltijos pakraščio ji nesiekia. Mažojon Lietuvon atkelta masės rusų ir gudų, vietovardžiai surusinti. *Rusifikacija čia yra pasiekusi savo viršūnę.*

Rusinimas eina per visą sovietinę santvarką politinėje, ekonominėje ir kultūrinėje sri-

tyse. Politika yra išskirtinai komunistų partijos rankose, o joje narių gausumu, įtaka ir brutalumu vyrauja rusai visose tarybinėse respublikose: Gudijos kompartijoje tėra 45 procentai nerusų (pats didžiausias skaičius), Uzbekistano ir Kazakstano respublikose nesiekia nė trečdalio, Baltijos kraštuose — neprašoka ketvirtadalio. Visos atskiros kompartijos, be to, priklauso nuo centrinės Maskvoje. Maskvos yra nustatytos atskirų sričių konstitucijos ir įstatymai — iliuzija tariamo savarankiškumo, kurio nėra net ūkiniame gyvenime. Visa stambioji pramonė ir žemės ūkis pajungta ne tiktai bendriems Sovietų Sąjungos reikalams, ypačiai kariniams, bet ir aprūpinti didelei masei rusų; jiems visur teikiama pirmenybė. Ribota laisvė atskiroms tautoms puoselėti savo kultūrą (kalbą, literatūrą, meną) *lamdoma "socialistinio turinio" ir žalojama rusiškos kultūros prievartinių įspaudų.* Rusų kalba padaryta vyraujanti ir privaloma. "Jai priklauso ateitis, kaip socializmo kalbai" — rašė bolševikų spauda 35 metų revoliucijos sukakties proga (1952 XI 8). Stalinas gi po antrojo Didžiojo karo kėlė taurę už bolševikų "pergalę" ir kalbėjo (1945 V 24): *"Aš pirmiausia geriu į sveikatą rusų tautos, kuri yra pati svarbiausia iš sudarančiųjų Sovietų Sąjungą. Joje rusai yra vadovaujama jėga".* Stalinui dar 1921 metais Leninas prikišo "didįjį rusiškąjį šovinizmą" (Isaac Deutsch).

Rusiškasis nacionalizmas, nuspalvintas komunizmo, ryškiau pradėtas gaivinti nuo 1937-38 metų jaučiant, kad artėjąs karas remsis ne internacionalizmu ir darbininkų masėmis "be tėvynės", o tautomis. Karui prasidėjus ir grumiantis su vokiečiais, *vienu ypu susigrąžinta carinė praeitis, nustota vadinti* "tautų kalėjimu". Ji apskelbta karžygiškais amžiais su tokiais didvyriais, kaip šv. Vladimiras, Aleksandras Nevskis, Dimitras Donskoj, Jonas Žiaurusis, Petras Didysis, Kotryna II, Suvorovas, Kutuzovas — su rusų tautos krikštytojais, jungėjais, carais ir generolais. Jie imta šlovinti ir garbinti tų pačių bolševikų, kurie niekino religiją, spjaudė į Rusiją ir jos praeitį, buvo susitepę paskutiniojo caro Nikalojaus II krauju.

Carų niekintojai ir žudikai pasidarė jų garbintojai. Kai didžiajame Maskvos teatre buvo statoma Petro Didžiojo drama, vieno artisto mažametis sūnus teisingai paklausė: "Tėte, ar visi carai buvo bolševikai?" Bolševikai grąžino gyveniman caro

laikų liaupsę "motinėlei Rusijai" (matuška Rossija); pakeitė internacionalinį savo himną (1943 XII 20); apsagstė karius Suvorovo, Kutuzovo ir Nevskio ordinais; apdėliojo juos antpečiais, kuriuos caro karininkams buvo nuplėšę su krauju ir gyvybe. *"Motinos Rusijos" gyvybė buvo išgelbėta, bet kartu išsigelbėjo ir sovietinis režimas.*

Bolševikams pavyko įpūsti patriotizmą, kad rusų tauta eitų ginti krašto, nešokdama versti iš valdžios savo prievartautojų ir žudikų. Pavyko taip pat sudaryti įspūdį, kad komunistai ir vakariečiai "kapitalistai" vienodai nusiteikę patriotiškai ir kovingai — tai bendras reikalas grumtis už laisvę ir demokratiją. Tasai "bendras reikalas" daug kam vakaruose apdūmė akis, kurios vis dar nepraregi, kad bolševikai nepasikeitė ir negali pasikeisti: jie tiktai "sukasi zigzagais" (Leninas).

Po karo prireikė naujo zigzago, kai pabudintas patriotizmas ėmė grėsti suskilimu išviršinei vienybei, kuri pasidarė daug trapesnė, negu caro Nikalojaus I laikais. Apžiojus naujus milijonus svetimų tautų, Sovietų Sąjungoje rusų procentas nukrito iki 46. O rusai yra pati tikriausia bolševizmo atspirtis. Jai išlaikyti *rusifikacija pasidarė dar labiau neapsieinama* — tiesiog gyvybės reikalas; kas nerusiška, apšaukiama antikomunistiška ir eretikiška. Štai, karo metu sukurtas (1944), šlovintas ir Stalino premija atžymėtas ukrainiečių poeto Vladimiro Sosiurino himnas Ukrainai, iškeliąs gimtosios žemės meilę, kai 1951 buvo išverstas rusiškai mėnesiniame žurnale "Zvezda" (Žvaigždė), nukentėjo ir poetas, ir vertėjas, ir žurnalas. Maskvinė "Pravda" pasmerkė savo įžanginiu (1951 VII 1) tokiais žodžiais: "Juo reiškiamas siekimas išsiskirti ir užsidaryti savo tautiniame kevale". Kad to nebūtų, viskas kaupiama apie rusiškąjį branduolį, suveržtą bolševikinės ideologijos ir diktatūros. Visa, kas prie jos nesiderina, bolševikams tėra naikintini kevalai. Taip buvo sutriuškintos vengrų tautinės aspiracijos. Vos beatsilaikė lenkų kiek didesnis savarankumas. Sukandus dantis tepakenčiamas komunistinės Jugoslavijos režimas. Sovietų Sąjunga tepripažįsta rusiškojo bolševizmo viešpatavimą dar nuo Lenino laikų, kai jie kitus mokė: *"Jei tikrai norite su mumis palaikyti kaimyniškus santykius, tai būkite geri vykdyti uždavinius, kuriuos jums skiriame; priešingu atveju esate mums nebe draugai, o mūsų priešai".*

Tai palieka dėsniu ir dabar siūlomajai koegzistencijai.

*

KOEGZISTENCIJA su bolševizmu buvo ir tebėra apgauli fikcija, kaip rodo visa bolševizmo evoliucija ir 40 metų išgyventa realybė. Bendradarbiavimo negali būti ten, kur nėra realaus pagrindo tiesai ir žmoniškumui. *Bolševizmas gi yra didžiausias prieštaravimas visoms žmoniškoms idėjoms.* Jei ką teoretiškai ir skelbia priimtino, kaip socialinį teisingumą, laisvę, žmonių lygybę, taiką, visuotinę gerovę, — tai praktikoje visa apverčia kitu galu, kuris smogia didžiausia socialine nelygybe, vergija, žmogaus asmens ir jo tautos suniekinimu, genocidu, teroru, skurdu ir badu, sutarčių laužymu, apgaule ir nesiliaujančia agresija. Reikia dėl to stebėtis, kaip britų politikos šulas Winstonas Churchillis, kuris bolševikinio perversmo metu (1917-18) geriausiai buvo supratęs gimstančią žmonijos pabaisą ir dėl to labiausiai bolševikų nekęstas, antrojo Didžiojo karo pabaigoje (1944) galėjo Atstovų Rūmuose šitaip kalbėti:

"Aš nežinau kitos tokios vyriausybės, kuri net su skriauda sau pačiai taip tvirtai (solidly) laikytųsi pasižadėjimų, kaip Sovietų Rusijos vyriausybė".

Jam pritarė Stafford Cripps, buvęs britų pasiuntinys Maskvoje (1940-42): *"Sovietų vyriausybė neturi intencijos... didinti savo teritoriją agresijos priemonėm. Rusai nenori kištis į kitų kraštų vidaus reikalus. Jie nori gyventi ir leisti kitiem gyventi* (They wish to live and let live)". Neaišku, kokiam pasaulyje, tikrame ar utopiniame, gyveno tada ne tiktai tie du britų politikai, bet visa eilė kitų, įtikėjusių bolševikų taikingumu, gerais norais ir pažadais. Manome, kad tos utopijos daug kam prasiblaivė bent su bolševikinio perversmo 40 metų sukaktimi, kai pakartotinai pagrasyta atominėmis bombomis, raketomis ir sputnikais. Jei keno akys vis dar lieka apvilktos naivaus tikėjimo, kad su bolševizmu galima taikiai sugyventi, tai tokius aklius tegalėtų prašviesti nebent šiurpi realybė, kurios nenorėtų sulaukti niekas, kam teko vienu ar kitu būdu ji patirti.

CITATOMIS PASIREMTA: *David J. Dahlin,* The New Soviet Empire, New Haven 1951. *Isaac Deutsch,* Stalin, New York 1949. *Albert K. Herlin,* The Soviet Slave Empire, New York 1951. *Eugen Lyons,* Our Secret Allies, New York 1954. *Robert Magidoff,* Kremlin, New York 1953. *Leo Rosten,* How The Politbiuro Thinks, Look 1951, nr. 6. *David Shub,* Lenin, New York 1948. *Edmund Stevens,* This is Russia-Uncensored, New York 1950.

K A U N E

ATSIMINIMAI IŠ 1955-57

Politinė kalinė, nuteista 25 metams, išbuvo Sibire pusšeštų metų ir amnestijos dėka buvo paleista. Ji parvyko į Kauną, kur buvo praleidus jaunystę. Gavo padavėjos tarnybą buv. Rozmarino užkandinėje. Sovietinis pareigūnas Saša įkalbėjo jai, kad gresia pavojus būti grąžintai atgal į Sibirą. Nuolatinių vaišių ir kyšių dėka pasisekė nulenkti pareigūną, kad jis pavojų pašalintų. Jis, tariamai tai padaręs, norėjo atlyginimo. Tai buvo pasakota Į Laisvę Nr. 14. Toliau pasakoja:

SAŠA turėjo man nepaprastą pasiūlymą — kad man daugiau pavojus negrėstų, aš turinti tapti jo žmona. Jis tada apsaugos mane nuo visokių pavojų. Deja, atsakiau, mano širdis užimta. Nors aš jam labai dėkinga, bet jis ir pats nenorės tokios žmonos — be meilės.

Bet jei taip, — kalbėjo jis, — tai tas, kuriam priklauso mano širdis, žinodamas, kas tave išgelbėjo, tikriausiai pasielgtų taip, kaip anos žmonos vyras...

Mes persiskyrėm, nieko nesutarę. Vėliau, gal ir per vėlai, pastebėjau, kad jis sekė mane ir žiūrėjo, kas gali būti tas, kuriam, jo nuomone, priklauso mano širdis. Jis negalėjo nepastebėti mano bičiulio, kuris buvo taip pat grįžęs iš Sibiro. Pradėjau baimintis, kad jis nepatektų į Sašos nemalonę. Pastebėjo ir mano bičiulis, kad jis yra sekamas Sašos akių. "Kas per vienas tas individas?" sykį jis paklausė apie Sašą. "Kaip jo pavardė? Kur jis dirba?" Įgrasinta neprasitarti, neatsakinėjau į tuos klausimus.

Taip įtampoje baigėsi žiema, ir nieko ypatingo neatsitiko...

Saša naktinėje tarnyboje

Vieną dieną, kaip paprastai mano bičiulis, kuriam pasisekė laikinai gauti šiokio tokio darbo, užėjęs nugėrė alaus ir ėmė pasakoti dienos naujienas — vakarykštį įvykį su viena dramos artiste... Spektakliui pasibaigus, jau po dvyliktos, teko jai vienai eiti namo. Vyras negalėjo atvykti jos pasitikti. Lukšio gatvėje ją užpuolė kažkoks tipas — su tamsiai mėlynu apsiaustu vi-

dutinio ūgio. Man net šilta pasidarė: staiga stojo akyse Saša. Bet savo minties garsiai neištariau, toliau klausydama pasakojimo... Moteris buvo įvilkta į tamsų kiemą, į sandėliuką, ant šieno. Vyras išsitraukė peilį. Jei šauksianti, jis juokų nekrės. Be to, gatvėje laukia jo draugai. Užtenka jam tik sušvilpti, ir ji pereisianti per visų rankas... Moteris verkė, maldavo. Sakėsi esanti nėščia. Tegul jis pasigailįs bent jos kūdikio. Moteris buvo apypilnės figūros, ir galima buvo jos pasakymu patikėti. Pagaliau ji išsitraukė iš rankinuko 200 rublių ir įkišo jam į kišenę. Tai labiausiai jį įtikino. Vyras ją paleidęs ir pažadėjęs palydėti, kad kiti jo sėbrai jos neužpultų. Tegul tik gatvėje nešaukianti. Taip ir buvo.

Nuėjo ir tas nuotykis į praeitį. Jau gerokai pavasarį atėjo mano bičiulis ir nekantriai, su pykčio gaidele tarė: "Tada nesakei, dabar aš tau galiu pasakyti, kas yra tas tavo geradaris; galiu pasakyti jo vardą ir pavardę ir pridėti, kad jis gyvena Maironio gatvėje tokiame ir tokiame numeryje". Dar labiau buvau nustebinta, kai jis toliau tęsė savo pasakojimą... Pasirodo, minėtoji artistė po kurio laiko vėl išėjo iš teatro su savo vyru. Staiga pastebėjo tą patį tipą apie teatrą slankiojant. "Žiūrėk, tai jis, tas pats"... Jie pradėjo sekti, kur tas tipas eis. Atsekė į Maironio gatvę. Pasibeldė į tas pačias duris, kuriose jis dingo. Duris atidarė šeimininkė. Kai jie pasakojo, kokis čia žmogus įėjęs, šeimininkė atsakė: "Tai negali būti; pas mane gyvena tik labai padorus ir visų gerbiamas milicijos kapitonas. Nukentėjusioji nenurimo. Pakėlė triukšmą. Telegramą pasiuntė net Paleckiui, kuris jai asmeniškai buvo gerai pažįstamas. Pranešė milicijai. Bet milicija atsisakė jį areštuoti ir iš viso maišytis į tą istoriją. Vis dėlto nukentėjusioji iškėlė bylą. Einąs tardymas. Tardytojas ir Sašos viršininkas prisipažinę, kad prieš Sašą jau ne vienas panašus skundas esąs paduotas. Išaiškėjo ir Sašos žvejojimo metodas. Jis užeina pas fotografą ir įsižiūrėjęs į išstatytas nuotraukas, teiraujasi iš fotografo jam patikusios moters adreso. Paskui jau pradeda ją persekioti ir terorizuoti... Buvo pastebėta, kad Saša visada gerai apsirengęs, bet savo algą visą deda į taupomąją kasą. Jis turėjo gyventi iš pajamų, gaunamų šalia algos, iš savo aukų.

Saša tikriausiai nežinojo, kad man pažįstama jo odisėja. Jis ir dabar užeidinėdavo į barą, tik būdavo vis be nuotaikos... Bet Saša nebūtų buvęs teisingumo tardytojas ir milicijos mokytojas,

jei nebūtų mokėjęs iš bėdos išsisukti. Pavasarį jis vedė. Vedė lietuvaitę iš Kėdainių. Apie ją man buvo pasakojęs, kad tai esanti tų pačių "organų" tarnautoja. Sykį atvedė net parodyti ir labai dar prašė, kad prieš išvykdama iš Kauno būtinai ateičiau atsisveikinti. Nuo tada ir reteko daugiau matyti nei atsisveikinti Sašos, to mano "geradario".

Kai mūsų darbai buvo sustabdyti

Visu lietuvišku grožiu sužydo 1956 metų pavasaris. "Metropolis" jau keli mėnesiai uždarytas. Eina didžiausias remontas. Žada padaryti iš jo pirmos klasės restoraną — kaip Maskvoj. Kelneriai, virėjai ir kiti mėnesiais slampinėja be darbo ir be algų. Kiekvieną dieną laukiame, kad ir mūsų bufetą uždarys. Žada remontą, po kurio bus vėl karšta virtuvė ir, svarbiausia, leis pardavinėti degtinę. Vadinsis vėl Šišlikine.

Aš jau pusė metų gyvenu Stalino prospekte 62, buv. Laisvės alėjoj, priešais miesto sodą. Turiu būti nepaprastai likimui dėkinga, kad gavau nors tokį mažą tamsų kambarėlį. Po tiek metų lagerio ir dabartinio triukšmo bare galiu pabūti ramiai viena. O naktį man vienas patogumas — esu pora žingsnių nuo darbovietės.

Birželio pradžioj gavau 200 rublių, užmokėjau 150 už kambarį ir likau bedarbė, iki bus atidaryta Šišlikinė. Nusprendžiau išvykti į Žemaičius, kur buvo dar gyvi atsiminimai iš vaikystės dienų ir kur man bus pigiau laukti darbo. Mamos palaiminta, sėdau į autobusą ir išdundėjau kreivais, duobėtais Tarybų Lietuvos keleliais. Tačiau iki gavau bilietą į autobusą, pusę dienos išstovėjau eilėje. Buvom sugrūsti autobuse kaip degtukų dėžutėje.

Miela Lietuvos žemele, kokia tu nuvargus, ir užguita, kaip našlaitė pas pamotę... Lūšnelės tokios menkos. Bet vis tiek priešais jas darželis. Kai kur stovi kržyius ir prie jo nuvytusių gėlių puokštė. "Smūtkelių" mažai jau beliko, bet vis tik dar yra. Laukuose galvijų maža bematyti.

Vakare pasiekiau Raseinius. Autobusas toliau nėjo. Reikia laukti rytojaus, kad galėčiau toliau iki Šiluvos važiuoti. Apgriuvusiame name randu "viešbutį" ir, gavus lovą, apsinakvoju. Iš ryto laimingai patekau į mašiną Šiluvos link. Keliai blogi. Krato, mėto, rodos, vidurius ištampys. Benzino tvaikas ir kažkoki dūmai graužia akis, ir mes visi verkiam "kruvinom ašarom"...

Iš tolo subaltavo aukštas stebuklingos Šiluvos koplyčios bokštas... Šiluva nepaprastai jaudina mane, nes prie stebuklingosios Marijos kojų čia sudėta tiek vaiksytės troškimų ir prašymų. Čia aš vėl praleidau dalį savo vaikystės. Kiek kartų eidavau keliais apie koplyčią, jei koks troškimas būdavo itin didelis ir jo įvykdymas labai svarbus... O tie puikūs Šiluvos atlaidai, kai suplaukdavo žmonės iš visų kraštų. Kiek čia maldos, kiek triukšmo ir pramogos, kiek džiaugsmo jaunimui ir suaugusiems...

Išlipu iš autobuso. Galva apsvaigus. Net bloga. Įkvepiu pilna krūtine Šiluvos orą... Miestelis toks tylus. Net žmonių nematyti. Nepadidėjo; atrodo net sumažėjęs, ar tik įspūdis toks po daugel metų. Kur kitados buvo klebonija, dabar tuščias, apleistas namas. O čia ir namas, kuris man buvo reikalingas. Kai įžengiu į vidų, tamsu ir skurdu. Asla be grindų, visur labai aprūkę. Tikėjausi rasianti savo pusbrolį, bet radau tik jo žmoną. Jaudinantis pasimatymas ir pasisveikinimas. Vakare sugrįžta ir pusbrolis. Betrūksta čia dar pusbrolio dukters, kuri mokosi Vilniuje. Ji dar negrįžus. Sunku tėvams, bet jie iš paskutiniųjų stengiasi, kad vaikas į mokslus išeitų.

Rytojaus dieną pusbrolis palydi mane su dviračiu pas tetą ir seserėčias. Einame per tą gražų Šiluvos pušyną. Daros gaila, kad nebematau senos Šiluvos pušies, kuri iš tolo pypkę primindavo. Audra ją išgriovusi. Iš miško išsineriame į pievas. Kiek čia žiedų ir bičių dūzgimo. Tik po ilgo nematymo čia gali pajusti, kokia puiki yra ta Lietuva. Čia gali kūnas ir siela pasilsėti.

Pavakariais pasiekėm dėdės namus. Teradom jį vieną, senuką. Kiti nebuvo parėję iš atlaidų. Juk buvo tai sekmadienis.... Kai sugrįžo teta su seserėčia, vėl buvo toks pat graudus pasisveikinimas. O paskui vaišės. Sviestas, sūris, juoda lietuviška duona. Pienas. Ir daug daug širdies. Nors gyvenimas ir jų, matyt, vargingas. Asla molinė, visi gyvena viename kambaryje, langeliai maži ir į žemę palinkę.

Vakare paklojo man lovą su lietuviškom drobėm. Tiesą pasakius, labai blogai miegojau ir kitą vakarą jau išsikrausčiau į daržinę ant šieno. Daržinė, deja, turėjo tik trečdalį stogo. Kai naktį pradėjo lyti, vėl turėjau keltis ir bėgti į pirkią.

Jie irgi priklauso didžiuliam kolchozui. Iš vakaro ateina brigadininkas ir paskirsto rytojui darbą. Dažniausiai daržus ravėti, vėliau šieną pjauti, grėbti, rugius valyti ir t.t. Jie turi ir

savo nedidelį daržą, turi karvę ir telyčią. Daugiau turėti negalima. Arklius paėmė kolchozas. Kai reikia arklio, tai prašo kolchozą. Tik ne visada gauna. Bulvių turi truputį atskirai pasisodinę. Visa kita priklauso kolchozui. Dirbti tenka visą pavasarį, rudenį, žiemą. Javų, kuriuos gauna už darbadienius, užtenka porai mėnesių. Važiuoja tada į Kauną, Raseinius ar Šiaulius, stovi eilėse, kad gautų keletą kepalų duonos ar miltų. Tas pats su cukrum — jo dar sunkiau gauti. Merginos siuvinėja po truputį namuose ir tokiu būdu uždirbinėja, kad galėtų prisidurti.

Iš ryto gaunu šilto pieno. Lepina mane, kaip tik jie gali. Paėmus paklodę, einu į parugę. Išsitiesus šalia upelio ant žieduotos pievos, galėjau džiaugtis, kad esu čia. Taip praleidžiu dešimt dienų. Ilgiau negaliu išlaikyti. Mintys traukia į Kauną: gal jau darbovietė atsidarė; kad tik nepražiopsočiau darbo.

Išvažiuodama dar užsuku vieną dieną į Šiluvą. Mane palydi pusbrolio duktė Stasė, studentė, kaip tik dabar parvykusi atostogų. Seka ji man, kaip jos Vilniuj bendrabuty gyvena, visos labai draugiškai... Aplankom su Stase Šiluvos koplyčią. Deja, uždaryta. Prašau Stasę, kad ji paliktų mane vieną porai minučių. Atsiklaupus prie stiklinių durų, matau iš vaikystės pažįstamą Marijos tą gerąjį, šventąjį veidą, ir krūtinėje susitvenkia gili padėka už išgelbėjimą iš Sibiro nelaisvės... Aplankom dar kapines. Jos dabar labai padidėjusios — beveik dvigubai tiek vietos užima. Bet kaip ir anksčiau, ramu, tylu ir svaiginantis gėlių kvapas...

Kaune, bet be darbo ir be kapeikos

Grįžus į Kauną, savo kambary stalčiuje neradau paskutinių pinigų ir karčiai apsiverkiau. Šeimininkės sūnus, turėdamas antrą raktą, išsiėmė paskutinius rublius ir linksmai praleido Jonines...

"Šišlikinės" remontas ir neprasidėjo. "Metropolis" jau pusė metų uždarytas. Niekas nesirūpina personalu — bedarbiais. Vieni vaikšto, rankas į kišenes susikišę, vakarais Laisvės alėja; kiti išsiskirstė, kur kas nujautė kitą darbą; kai kurie laikinai išvyko į Palangą ir ten dirba, nes sezonas ten prasidėjo. Aš jieškau pavaduoti išeinančių į atostogas, bet niekur nieko nerandu. O reikia už kambarį mokėti. Kitaip aš jo neteksiu.

Sužinojau: Kauno transfuzijos stoty už atiduotą pusę litro kraujo moka 200 rublių. Nerasdama kitos išeities, nedrąsiai nu-

einu ten. Kraują ištiria ir randa, kad dar labai geras. Kraujo grupė A. Perėjus labai sudėtingas ceremonijas, patenku į kraujo tiekimo kambarį. Jausmas — kaip skerdykloje. Kraujo bonkos, kruvini skudurai, visur matyti kraujo... Į mano ranką įsmigo kažkoks, rodos, bukas ir storas instrumentas. Gana smarkiai, ir skauda.

Taip ir priėjau prie paskutinės stadijos — ėmiau pardavinėti savo kraują. Aš ir taip silpna dar po pergyvenimų lagery. Po transfuzijos pirmą dieną guliu visai nusilpusi. Bet pajėgiu save raminti: geriau parduoti kraują negu garbę... Už kambarį užmoku.

Priešais mano kambario langą užpakalinės "Gastronomo" durys kieme. Iš savo kambario stebiu, koks čia amžinas "jomarkas" — eilės iki Laisvės alėjos, kada duoda miltus, cukrų, sviestą arba kiaušinius. Tai labai reta prekė, ir žmonės stovi dienomis eilėse, iki gauna po vieną kg. ar bent po pusę. Vargas tam, kas dirba — tas negali eilėje pastovėti, tai ir to negauna... Moterys visą dieną grūdasi, keikiasi, koliojasi — vis dėl tos nelaimingos eilės. Bet pamėgink be eilės prieiti, liksi be sijono ir be plaukų... Iš ryto stovi eilės dažniausiai dėl duonos. Negalima įsivaizduoti Sovietų Sąjungos be eilių. Žmonės nusikamuoja, nuvargsta, apkarsta, daros pikti kaip žvėrys.

O gamtoje — slenka gražūs saulėti vasaros mėnesiai.

Po remonto

Mūsų buvusi darbovietė panaši į Sodomą ir Gomorą. Sienos išgriautos, o toliau viskas taip ir stovi, nes pritrūko medžiagos. "Metropolis" jau seniai turėjo būti atremontuotas. Turėjo būti ir atidarytas. Trestas ir ministeris kelia triukšmą, kodėl darbai nebaigti. Direktorė bėgioja, susiėmusi už galvos. Pusę milijono gavo "Metropolio" remontui. Pinigai jau išnyko, medžiagos daugiau nėra, darbas nebaigtas...

Pagaliau baigta, ir "Metropolis" atidaromas. Visi randa, kad atrodo žymiai blogiau, nei buvo. Atrodo, labiau "suproletarintas". Didžiulėje salėje prie visų sienų molinės figūros — ta nudėvėta emblema: darbininkas su darbininke stovi iškėlę kūjį ir pjautuvą... Bet portje turi livrėją, ir kelneriai visi uniformuoti. Muzika groja, ir galima ūžti iki nugriuvimo po stalu; paskui portje su livrėja išmeta į gatvę...

Atsidaro ir mūsų vadinama "Šišlikinė". Darbininkai palieka joje visą gruzą — išardytų sienų plytgalius, smėlį, molį, cementą, langus, aptaškytus dažais. Mums duotas terminas per porą dienų pačioms išsivalyti. Negali nepaklausyti; dešimtys kitų prašosi į mūsų vietą. O kad sulaukčiau toje vietoje sau darbo, buvo tekę dar ir antrą kartą kraują parduoti.

Per dienas ir naktis tempėm žemes, plovėm langus, grindis, baldus. Už tai mums niekas ir nieko nemoka. Bet mes džiaugiamės, kad atgausim paskui savo darbą, kurio mums daugelis pavydi. Kokia laimė dirbti valgykloje, kur yra karšta virtuvė ir degtinė. Tai aukso kasykla.

Atidarymas! Kiekvienoje salėje dabar dirba po vieną padavėją, kuriai tenka 10—11 stalų. Bet čia dabar naujovė! Kelneriai, padavėjos — dabar panaikinti. Dabar turi būti "saviaptarnavimas" — "samoobsluga", kad nebūtų apgaudinėjamas ir skriaudžiamas darbo žmogus. Kiekvienas svečias stoja į eilę, išmuša talonų valgiams, pasiima padėklą, paskui stoja į eilę sriubai. Sriubą gavęs, pasideda ant stalo. Paskui stoja į eilę kito patiekalo. Per tą laiką sriuba vėsta, ar pasitaiko, kad ir ubagas ją išvalgo... Žmonės keikiasi tokia "obsluga", ir valgykla tuštėja. Direktorė, bufetininkės, virėjos — visi nori, kad svečių būtų daugiau, kad dirbtų padavėjos. Suranda kompromisą: nors veikia tresto įvesta "samoobsluga", nors mes dabar degraduotos tik į "valytojas — indų rinkėjas" ir dėl to mūsų alga mažesnė (o už indus vis tiek mes atsakome!), bet mes slaptai dirbame kaip padavėjos — svečiams atnešame užsakytus valgius ir paskui nurenkame indus. Tik vargas, jei užeis netikėtai tresto valdytoja Sibirauskienė. Tai dažyta blondinė, vulgari, kas antras žodis nusikeikia, bet labai populiari ir labai turtinga...

Bufetas dirba išsijuosęs. Jis turi trejopus "šnapsus" — paprastą "valstybinę" — 22 rubliai puslitris, "Moskovska" — 25 rubliai ir "Stalična" — 28 rubliai.

Bufetas dirba taip, kad paprastą degtinę perpila į Stoličnos" bonkas ir dar vandens pripila. Žmonės daug ir nestebi, nes apyvarta eina greitai, ir tik balsai skamba: "duokit greičiau"... Mes už viską, ką gauname iš bufeto, už gėrimus — mokame tuojau pat. Iš ryto tam reikalui gauname avanso 50 rublių. Ką gauname virtuvėje, rašo į talonus, kuriuos vakare suskaičiuoja, ir mes apmokame... Kas liko, tai jau Miko. Mes irgi "dirbame": amžinai

"suklystame" beskaičiuodamos, žinoma, ne svečio naudai. Kur galime, porą kapeikų užmetame. Degtinę stengiamės nešioti grafinais ir vietoje užsakyto puslitrio atnešame 450 gramų. Ir kitiems užsakymams iš bufeto, kur tik galima, sušlubuoja svoris. Kitaip negalima. Reikia ne tik pragyventi, bet ir dingusius ar sudaužytus indus, peilius, šakutes, pelenines apmokėti.

Kartais, rodos, nuo kojų nukrisi, nes reikia dvi dienas iš eilės dirbti po 16 valandų, paskui viena diena pertraukos.

Viena dienos istorijų

Neseniai mano salėje, kur aš tą dieną dirbau, kampiniame stale sėdėjo grupė artistų iš Jaunimo teatro ir Kauno "Tiesos" korespondentas. Jie girkšnojo, šnekučiavosi ir mažai kreipė dėmesio į aplinkinius svečius. Čia pat salėje buvo ir viena rusė. Jau kelintu kartu ji čia. Anksčiau ateidavo viena ar su kokiu vyru. Moteris nebjauri, kokių 35 metelių, tik nustebina mus, kad ji gali daug išgerti. Visuomet ji duoda rublį arbatpinigių, ir mes nieko prieš ją neturime. Šiandien ji čia viena. Aš atnešu jos užsakymą — 200 gramų degtinės, kurią ji vienu mauku išgeria ir dar papildomai bonką alaus. Paskui ji užsako 100 gr. duonos ir dešros ir dar saldainių. Kai juos atnešu, ji ir mane saldainiais pavaišina. Paskui vėl 100 gr. degtinės ir sausainių. Ji gyvai pasakojasi, kad šiandien ji atvykusi iš kolchozo, bet įstaigos dabar uždarytos pietų pertraukos, o lauke ant suoliuko šalta, tai ji čia palauksianti, šilčiau, patogiau... Pas mus viena moteris rečiau pasitaiko. Prie gretimo stalo sėdėję darbininkai pakviečia ją prisėsti pas juos. Paprasta, nuoširdi, rusiškos dūšios moteris neatsisako. Ir jai užsako degtinės, kurią ji vienu mauku išgeria. Paskui matau, kad mūsų viešnia sėdi jau prie trečio stalo. Kai atnešiau naujus užsakymus, radau ją jau prie artistų besėdint. Vienas iš artistų, dažnas mūsų svečias, kurį mes vadindavom Stasiu, pakilo, pavaikščiojo, paskui mūsų bufetininkė išgirdo jį sakant: "Važiuok namo tu rusiška... pas mus savų tokių užtenka. Išnyk, kol aš dar nepykstu. Kai supyksiu, tai pakarsiu jus po vieną ant kiekvienos liepos šakos Stalino prospekte"... Rusė, baisiai supykusi, pagrasino jam ir išėjo. Po kurio laiko vėl pasirodė, priėjo prie manęs ir paklausė, ar čia nebuvo jos vyras atėjęs. Nustebus paklausiau, kaip jis turi atrodyti. Toks su ilgais ūsais... Deja, tokio nemačiau. Išėjo, bet tučtuojau sugrįžo su vienu vyru ir jam pirštu parodė į Stasį artistų būrely. Kai tas

pasikvietė Stasį prie durų, ten čiupo jį du iš lauko pasirodę milicininkai, ir Stasys buvo įgrūstas į motociklo lopšį. Kol draugai pašoko nuo stalo, jo jau nebuvo. Liko tik jo kepurė... Vakare nustebom — Stasys vėl buvo pas mus. Patyrėm — jį ten mušė ir jis mušė, paskui ėmė jo kraują, tikrino alkoholio kiekį ir pagaliau laikinai paleido. Rytojaus dieną pas mus atėjo iš MGB, pasiteiravo, kas vakar dieną toje salėje dirbo, ir gavau kvietimą ateiti į tuos baisius namus kampe Vytauto prospekto ir Laisvės alėjos, į saugumą. Kiekvieną kartą lyg apmirdavau, kai tų rūmų slenkstį peržengdavau.

Klausinėjo jaunas milicijos leitenantas, specialiai atvykęs iš Vilniaus. Papasakojau, kaip toji rusė gėrė, kaip ji sėdinėjo prie įvairių staliukų, papasakojau apie tą artistų grupę, kuri pas mus dažnai pasirodo ir labai padoriai elgiasi... Po visų apklausinėjimų, po tardymo, kurio metu Stasys vėl turėjo pasėdėti suimtas, viskas tuo tarpu baigėsi laimingai. Tik netrukus mūsų bare vėl pasirodė rusė. Žinojau, kad ji irgi buvo kurį laiką suimta. Bet kai dabar ji atėjo, išsigandau. Ji nebuvo ta pati gera rusė, kaip anksčiau. Pikta buvo kaip laukinė katė, ir jos dantys girgždėjo, kai priėjusi prie manęs man ėmė grasinti atkeršysianti už bjaurų liudijimą jos nenaudai. Ką žinai, kur gali nuvesti jos pyktis. Ir baimės kirminėlis įsimetė į širdį. Tik jį nusmelkė didesnė baimė...

Šmėkla viršum galvos tų, kurie grįžo

Pasklido gandas, kad į miliciją kviečia visus, kurie grįžo iš lagerių, į juos pakliuvę pagal 58 paragrafą. Indų plovykloje dirbo jauna apie 30 metų moteris, kurią mes vadindavom Onute. Ji neseniai buvo grįžus. Atbuvo Sibire 10 metų. Tada išvežama buvo palikusi mažytį sūnelį Dievo valiai. Ir vaikas nežuvo. Kaime gaudavo pavalgyti pas vieną, pas kitą. Užaugo, nors motinos širdis plyšte plyšo neturint apie jį jokios žinios. Dabar jiem gerai. Jie drauge. Jie gavo Šančiuose pašiūrėlę ir įsikūrė. Berniukas gražus, jau 13 metų. Uždarbiauja ir parneša motinai porą rublių. O ji parsineša iš tarnybos maisto likučių... Bet vieną dieną ji graudžiai ašarodama prisipažino, kad buvusi iškviesta į miliciją. Ten viską surašė, įspėjo, kad būtų pasiruošusi išvykti. Dar šauks ir tada jau galutinai praneš...

Pasklido taip apt gandas, kad kai kuriems liepė per 24 valandas palikti darbą, atsiskaityti ir išvykti iš Kauno. Siunčia ne-

žinia kur. Sako, Kaunas "režiminis" miestas. "Tokiems" negalima nei Kaune, nei kituose didesniuose apskrities miestuose gyventi. Mano mokslo draugas, kuris kitados studijavo mediciną, bet kuris grįžęs iš Sibiro, dirba dabar Kaune kaip mūrininkas prie statybų, tuos gandus taip pat girdėjo... Visi mes sujudom, ir lyg nematomas gedulas aptraukė mūsų veidus. Tuo tarpu atėjo ir Vasario 16.

Vasario Šešioliktoji

Diena neatrodė taip kaip visos kitos. Tą dieną buvo didelis milicijos, daugiausia civiliškai apsirengusios, judėjimas. Ir mūsų bare jos buvo nemaža. Direktorė atėjusi pranešė: šiandien galit apie 10 val. jau uždaryti; pakabinkit prie durų užrašą: "revizija". Mano kolegės labai nustebo, kodėl šiandien tokia laimė. Man jau buvo aišku... Degtinės tą dieną irgi negavome. Žmonių lankėsi ypatingai mažai.

Priežastis buvo ir dar kita... Mano "mūrininkas" man buvo pasakęs: "Nesirūpink, jei šiom dienom neateisiu; visiems politiniams skirtas namų areštas — trys dienos: prieš šešioliktą, šešioliktą ir po šešioliktos; gal bus ir namų kratos. Buvo diskretiškai pranešta, kad leidžiama išeiti tik į darbą ir iš darbo turi grįžti tuojau namo, jei nenori būti suimtas gatvėje.

Vienas partietis pasakojo, kad vykdomasis komitetas ir visi organai esą viskam pasiruošę. Nei partija, nei milicija šią naktį nemiega.

Dešimtą valandą uždarėm ir nuėjom namo. Aš gyvenu, kaip jau rašiau, šalia vykdomojo komiteto. Viršuj manęs moksleivių-studentų bendrabutis. Šiandien ten triukšmas neapsakomas, ir aš negaliu užmerkti akių. Tik skamba ir skamba senos lietuviškos dainos. Staiga pažadina mane didelis triukšmas. Dvylikta valanda. Laisvės alėjoj skamba Lietuvos himnas. Užsimetus apsiaustą ir pamiršus pavojų, atsiduriu gatvėje. Nakties tamsoje matau judančią masę. Dieve, tai jaunimas. Jo negalėjo uždaryti namų arešte. Giedodami Lietuvos himną, jie traukia į vykdomąjį komitetą. Mane jaudino tie garsiai ištarti "Lietuva tėvyne mūsų..." Tik keistose aplinkybėse himnas giedamas. Masės užpakalyje su šautuvais žygiuoja milicija ir kareiviai...

Jau rytojaus dieną kalbėjo, kad buvo uždrausta šauti, o minia nesiskirstė, neklausė, tad beliko ją lydėti... Tą naktį sena-

miesty ant katedros bokšto ir prie rotušės išaugo trijų spalvų vėliavos... Pasakojo taip pat, kad buvo daug suimta naktį ir rytojaus dieną.

Mano "mūrininkas" jau kelis kartus buvo iškviestas į miliciją, užpildė visokias anketas. Dar nežino, ką su juo žada daryti. Tas pats ir su Onute. Vieną dieną gavau ir aš kvietimą atvykti į miliciją.

Taip, iš Kauno išvyksiu

Išėjusi iš lagerio, aš buvau atsisakiusi imti sovietinį pasą. Tvirtinau, kad esu Austrijos pilietė. Iš Austrijos nenuilstamai kovojo už mano išleidimą. Buvau jau gavusi Austrijos pasą. Pažįstami su nuostaba čiupinėjo tą "buržuazinį" pasą. Laukiau vizos išvykti iš Sovietų Sąjungos. Jau keletą kartų užpildžiau dešimtis anketų, atsakinėjau į šimtus klausimų, atidaviau nuotraukas. Pareikalavo trijų liudininkų, kurie pažinojo mane nuo vaikystės, kad paliudytų, jog aš niekad neturėjau sovietinės pilietybės; papasakotų, kur visą gyvenimą praleidau, kas tėvai ir t.t. Rusai vis rasdavo priežasčių aiškinti Austrijos valdžios organams, kad esu gimusi Kaukaze, tad turiu būti ir Sovietų pilietė. Bet Austrijos atstovybė nenusileido ir tvirtino, kad esu Austrijos pilietė ir turiu gauti vizą išvykti. Tai buvo Mykolo ir Slibino kova.

Kai mane iškvietė į miliciją tokiam pat reikalui kaip Onutės ar "mūrininko", buvo atvykęs iš Vilniaus jaunas pareigūnas. Aš jam parodžiau Austrijos pasą, pasakiau, kad kiekvieną dieną laukiu vizos išvykti ir kad neatsakinėsiu daugiau į jokius klausimus. Mano atsakymai jau seniai yra surašyti užsienio vizų skyriuje. Pareigūnas pirmu sykiu, matyt, susidūrė su tokiu paukščiu, pasikvietė vyresnį už save ir pasitarę paėmė tik mano darbo vietos adresą, ir aš išvykau. Išvykau drebėdama širdy ir negalėdama užmiršti vieno iš jų pasakytų žodžių: "Man atrodo, kad jūs neišvykstie į Vieną".

Su nekantrumu žmogaus, kuris yra tarp žemės ir dangaus, laukiu vizos. O jos kaip nėra, taip nėra. MGV pareigūnai kas vakaras lankosi pas mane darbe. Aš kaip niekur nieko aptarnauju juos ir kitus svečius. Bet žinau, jie stebi mano darbą, ir jiems būtų patogu rasti kitą priežastį man iš darbo pašalinti. Aš tai žinau ir stengiuosi tos kitos priežasties neduoti.

Pagaliau! Viza atėjo, ir per 14 dienų aš turiu gauti atleidimą iš darbo, atsiskaityti už indus ir nepriteklius, pasiųsti vizą su pasu į Maskvą ir ten sutvarkyti paskutinius reikalus, nusiųsti kelionei pinigų ir t.t. Dėl darbo ir pinigų stokos pati negalėjau į Maskvą važiuoti. Nusiunčiau viską paštu. Atėjo sykiu su tuo rūpestis: o gal pražus pakeliui dokumentai? Bet, ačiū Dievui, viskas ėjo jau laimingai ir tokiu greitu tempu, kad nespėjau net su gerais pažįstamais atsisveikinti.

1957 kovo 3 12 val. nakties išvykstu traukiniu į Maskvą ir atsisveikinu Kauną su tais, kurie man brangiausi. Vėl neša traukinys per Lietuvą gal paskutinį sykį. Austrijos konsulatas man visur padeda ir išleidžia iš Maskvos. Breste prie pirmos sienos, kada visi pasai buvo surinkti ir tikrinami, mano širdis vėl buvo nerami, nes mano pasą ilgiau sulaikė. Paklausta, kaip patekau į Sovietų Sąjungą, garsiai atsakiau per visų žmonių galvas prie tikrinimo langelio, kad esu jėga iš Vienos pagrobta ir išvežta į Sibirą, o dabar grįžtu namo. Daugiau manęs nieko neklausė.

Mano širdis nurimo tik persiritus per Austrijos sieną. Ir jeigu tada ašaros ritosi, tai tik iš džiaugsmo.

Galų gale Viena. Ir čia prasideda mano naujas realus, bet nuogas gyvenimas. Jį turiu pradėti nuo adatos. Mano namų ir įrengimo — nieko, o nieko nebeliko. Viskas rusų išplėšta ar sunaikinta. Giminių čia irgi nėra jokių, kurie man galėtų padėti. Vyras? Taip, bet jau seniai jis turi kitą žmoną. Ir aš stoviu vienų viena. Bet mačiusi baisesnių dalykų, nenusigąstu ir pradedu kovoti su gyvenimu. Žinau, sveikata suirus, ir nervai vargiai kada atsitaisys. Bet baimės, tos amžinos baimės, gresiančio pavojaus jau nebėra...

Kun. dr. Fraz Harangozo, vengras, grįžo iš Sibiro 1955, o po sukilimo 1956 pasitraukė į laisvąjį pasaulį. 1958 laiške į Romą jis rašė susitikęs Sibire su lietuviais:

"Su lietuviais pasauliečiais nuolat buvau visuose lageriuose, nes iš pabaltiečių jie buvo čia gausiausi ...

"Lietuviai buvo apskritai ramūs ir švelnesni nei kiti šiauriečiai. Matei juose katalikybės bruožą. Jie visi meldėsi; lankė slaptas pamaldas, jei galėjo. Visi buvo geri Marijos garbintojai.

"Man atminime tebestovi dar daugel šitų pailgų, išblyškusių vyriškų veidų, maloniom mėlsvom akim."

Naujos perspektyvos

Po Stalino ir Lietuvoje padėtis kiek pakito. Pagyvėjęs ryšys paštu leidžia geriau pažinti ne tik Lietuvos ūkinio gyvenimo sąlygas, bet ir augančias lietuvių tautoje nuotaikas bei okupacinio režimo tendencijas. Jų pažinimas padeda nusistatyti laisvojo lietuvio santykiavimą tiek su ten esančiais lietuviais, tiek ir su juos pavergusiu okupaciniu režimu.

*

1. Dvi generacijos

Lietuvių visuomenėje susidarė dvejopi socialiniai sluoksniai. Pirmam priklauso vyresniosios generacijos žymi dalis. Tai paleistieji iš Sibiro ir grįžę į Lietuvą. Jie yra ypatingoje padėtyje. Gyventi Vilniuje, Kaune, Šiauliuose ar kituose didesnio susitelkimo miestuose jiems neleidžiama. Jie atsiduria užburtame rate: negavę darbo, negali gauti kambario, o negavę kambario, negali gauti ir darbo. Kokį begali gauti darbą, jei grįžusieji yra sulaužytos sveikatos, invalidai. Jiems belieka keliauti į kolchozus. Tik jaunesni yra pakėlę ištrėmimą fiziškai nesunaikinti. Jei jie negauna darbo, jie yra priversti keliauti atgal į Sibirą,patys "išsitremti". Jei pačioje Lietuvoje kurie gauna, tai tik fizinio darbo. Sakysim, baigęs humanitarinius mokslus ar teises yra priverstas Lietuvoje dirbti prie statybos ar panašių darbų. Šios generacijos žmonės yra degraduoti; tik šiaip taip gyvenime toleruojami; jie tik vegetuoja. Jei sakoma, kad Amerikoje daugelis intelektualų savo dirbamu fabrikiniu darbu yra degredavę save intelektualiniu atžvilgiu, tai nepalyginti tuo atžvilgiu skurdesnėj padėty yra atsidūrę tos generacijos sugrąžinti iš Sibiro tremtiniai.

Jaunoji karta kitoj padėty — ji veržiasi į mokslus. Veržiasi iš paskutiniųjų. Daugiausia į technikinius mokslus. Eilė jų yra pasiųsti į Leningrado ir Maskvos universitetus. Bet ir ten lietuvis studentas skiriasi nuo ruso. Skiriasi labiausiai savo tautiniu sąmoningumu. Vienas asmuo, gerai pažinęs lietuvius ir rusus studentus, paralelę brėžia lietuvių naudai: lietuviai esą savarankiškesni, kritiški, drąsūs su savo nuomonėmis. Rusai studentai taip esą paveikti jiems duodamos ideologijos, kad laiką savo natūralia pilietine pareiga klausytis prie draugų durų, kad galėtų pranešinėti saugumui. Tatai jų viduje konflikto nesukelią. Vilniuje lietuviai studentai reikalauja, kad paskaitos būtų lietuvių kalba, o prieš rusiškai skaitomas paskaitas nevengia pademonstruoti savo nepasitenkinimo...

Vienas laiškas dabar susidariusį jaunimo kietą charakterį taip apibūdina: "...šiometinis jaunimas stipriai pasikeitęs. Jo jums neįsivaizduoti.Daug įgijo gerų bruožų, o daug ir labai blogų. Jaunimas pilnas entuziazmo, ištvermės, jėgos darbe..."

Kaimo jaunime patriotinis charakteris pasireiškia ir tokiais dalykais kaip tautinių motyvų pagausėjimas audiniuose, siuviniuose, namų vidaus puošime. O lietuvių kalbos išmokimas tiesiog stebina, skaitant laiškus iš Sibiro, kur vaikai turėjo labai maža progų gausiau susitikti su kitais lietuviais vaikais. Rašo taisyklingai, gražiai. Meilė knygai, lietuviškai knygai, labai didelė.

Tai naujas lietuvis, bet patriotas, sąmoningas, kietas, realistas. Gal taip

iš tolo atrodo? Gal būt, bet iš tolo jis pagarbos ir pasistebėjimo vertas labiau, negu tas, kuris ima girtauti ir gyvenimo aplinkybių paveiktas kuria nelietuvišką šeimą.

2. Kultūrinis veržlumas

Padidėjusios kultūrinio veikimo galimybės davė naujų gerų leidinių — daugiausia tai senųjų literatūros klasikų ir liaudies meno rinkinių gražūs leidiniai. Jų didelė dalis yra pasiekus ir Vakarus. Tačiau ir klasikus galima skelbti tik su komunistiniu jų nušvietimu — kad tas ar kitas rašytojas esąs kovojančios liaudies prieš buržuaziją atstovas, susiartinimo su rusų tauta šalininkas ar bent kryžiuočių-vokiečių priešas ir nepriklausomoj Lietuvoj nebuvęs tinkamai vertinamas. Tai būtinas pasas knygai išeiti iš spaustuvės... Tuo užsimojimu buvo 1957 atsiųstas dailininkų sąjungos atstovas į Prancūziją, kad išgautų Jurgio Savickio ir Jurgio Baltrušaičio kultūrinį palikimą. Tačiau Baltrušaičio palikimo įpėdiniui pasiteiravus, ar Baltrušaičio raštai galės būti paskelbti be komunistinių komentarų,atstovas negalėjo to užtikrinti. Kaip gi be paso...

3. Tautinė ar maskvinė iniciatyva?

Padidėjusios kultūrinio reiškimosi galimybės tegalimos tik partijai pritariant. Be partijos palaiminimo nieko nedaroma. Kai kas iš to padarė išvadą laisvajame pasaulyje, kad Lietuvos komunistų partijoje reiškiasi "tautinis komunizmas", kaip tai buvo Lenkijoje. Po tokios išvados laisvojo pasaulio lietuvių spaudoje ("Drauge" E. Turauskas) pradėta skelbti laiškus Lietuvos kompartijai, kuriais ji buvo skatinama vaduotis iš Maskvos priklausomybės. Jei kompartija išsivaduotų ir būtų grynai lietuviška, tai "mes jūsų nebijome",— buvo sakoma laiške, — nes jūs esate vistiek lietuviai...

Tokios rūšies laiškai vargiai gali turėti reikšmės tai komunistų daliai, kuri yra Maskvos įrankis, toki kaip sekretorius A. Sniečkus. Jie galėtų turėti įtakos tiems komunistams, kurie nuėjo į partiją iš oportunizmo ar nerasdami kitos išeities. Tačiau partiją valdo ne pastarieji, o Sniečkaus tipo komunistai, diriguojami dar "padėjėjų" kiekviename poste rusų. Jei pačioj Maskvoj eina kova partijos viduje dėl įtakos, tai Lietuvoje to negalima pastebėti. Lietuvoje valdžics postuose yra tie, kurie turi viršų Maskvoje. Lietuvos komunistų viršūnės klusniai atsiliepia į Chruščiovo potvarkius kaip anksčiau į Malenkovo. Lietuvos kompartija sykiu su Maskva pasmerkė "tautinį komunizmą", kaip lygiai pasiskubino pritarti ir MTS likviduoti.

Taigi pasirodę nauji galimumai kultūrinėje srityje vargiai yra Lietuvos kompartijos iškovota lietuvių tautai teisė, o tik rezultatas bendro Sovietuose vadžių atleidimo, kurio dėka galėjo pasirodyti ten ir tokis Dudincevo romanas. Bet sutempus vadžias Maskvoje, pradėjus vėl daugiau rodyti centralizacijos pastangų, tai atsiliepė ir Lietuvoje. To rezultatas — pasmerkimas rašytojų autobiografijų rinkiniui, taip pat "Sukilėlių" operai, nuolatinė propaganda prieš "revizionizmą", vadinasi, tautinį komunizmą.

4. Lauktinoji akcija

Jei Maskvoje bus tęsiama dabartinė linija, tai ir Lietuvoje vargiai galima laukti tokios padėties, apie kurią buvo sušnekę 1956 pabaigoje — apie satelitinių teisių davimą Lietuvai. Dabar Maskvoje vėl reiškiasi centralizmo pastangos. Anos 1956

Ne viena duona

Vakaruose ir Sovietuose sukėlė triukšmelio sovietų rašytojo Vladimiro Dudincevo romanas "Ne viena duona", išspausdintas 1956 žurnale "Novyj mir". Jis buvo 1957 išverstas į anglų kalbą (Not by Bread Alone) ir laikomas sensacija — kaip sovietinis rašytojas išdrįso kritikuoti sovietinę biurokratiją, kuri trukdo reikštis tikriesiem talentam ir juos grūda į Sibirą.

Dudincevas paskui "išpažino" savo klaidas. Mūsų akim, didžiausia jo klaida — tai menka romano literatūrinė vertė. Tačiau mūsų dėmesį patraukia kai kurie romano vaizdai, kurie rodo gyvenimo sąlygas Rusijoje po antrojo karo, apie 1950 metus. Vaizduojamas gyvenimas rytinėje Rusijoj, kur vyksta "industrializacija", kur veikia kombinatas ir kuriasi toj vietoj miestas.

Pagalvoji ir apie "industrializaciją" vykdančių lietuvių tremtinių gyvenimo dar skurdesnes sąlygas, kai skaitai romane tokį gatvės ir jos gyventojų vaizdą:

*

Tiesiai iš mokyklos Nadia (mokytoja) nuėjo Rytų gatve aplankyti Sianovų. Gatvė poros gerų mylių ilgio buvo apstatyta mažom į žemę sulindusiom trobelėm. Šioje pasaulio dalyje toki nameliai buvo vadinami zemliankom. Dviguba eilė gelsvų elektrinių lempų kopė aukštyn, ligi dingdamos keteroje aukštumos, kuri supo koloniją ir kuri blizgėjo savo begaliniais sniegais dienos metu. Nadia ilgai kopė, prisėsdama protarpiais pasilsėti ant suolelių, kurie buvo pritaisyti priešais daugumą zemliankų, ir vėl kopė pirmyn. Pagaliau ji pasiekė kalvos viršūnę ir rado mažą molinę trobelę su numeriu 167. Namas buvo pusiau įkastas į žemę ir aptvertas stulpais su spygliuota viela. Ji pasibeldė į mažytį apšalusį lan-

---

kalbos apie galimą Lietuvos susatelitinimą yra palaidotos. Padėtį analizuojantieji samprotauja, kad Maskva linkus laikyti Baltijos valstybes tik Sovietų Sąjungos provincija ir daugiau nieku, maža paisydami, ar Vakarai tatai pripažįsta ar ne. Jei iki viršūnių konferencijos ir neprieitų, tai vistiek galinti sustiprėti trejopa Maskvos veikla santykiuose su Lietuva ir laisvaisiais lietuviais:

* Sustiprintas bus Lietuvoje išleistų knygų ir net mokyklinių vadovėlių, filmų siuntimas į laisvąjį pasaulį jame esantiems lietuviams.

* Sustiprintas bus žmonių iš Lietuvos siunčiojimas sovietinėse delegacijose į Vakarus; gal net bus sustiprintas ekskursijų siuntimas.

* Mėginama bus daugiau reaguoti į laisvojo pasaulio lietuvių antisovietinius pasiskardenimus pasaulio opinijoje.

Vis tai bus daroma "kultūrinio bendravimo" vardu. Faktiškai tuo bus siekiama dominuoti laisvame pasaulyje esančių lietuvių galvojimui ir juos priversti galvoti taip, kaip komunistinė pažiūra reikalauja; antra, nustelbti ir išjungti laisvojo pasaulio lietuvių reikšmę tarptautinėje opinijoje; trečia, demonstruoti, kad lietuvių tautai teatstovauja tik jie, tie iš Lietuvos atsiunčiami žmonės. Tai turi ateiti vietoj maža atgarsio randančios propagandos už grįžimą.

Tokias perspektyvas neginčijamai patvirtina ir "Tėvynės Balso" informacijos bei tonas.

gelį, pro kurį blankiai švietė žiburys ir kuris buvo aukštumoje jai iki kelių. Kažkur anapus trobelės trinktelėjo lentinės durys, sniegas sugirgždėjo po kojom, ir prieš Nadią atsistojo sulysusi moteris, apsitaisiusi mėlynos medvilnės drabužiu, su priejuoste aplink ją visą, o rankovės buvo iki jos alkūnių.

"Mes esame Sianovai", ji tarė. "Eikit pro čia". Ji vedė Nadią pro trobelę ir siaurą aukštą šieno kūgį. "Čionai, atsargiai, neparpulkit", ji kalbėjo ir atidarė žemas duris po šieno kūgiu. Nadia įėjo. Buvo gausu šilumos, tvarto drėgno kvapo, ir tamsoje ji galėjo išskirti margus baltus šonus ir ramų karvės snuki, kuris pamažu į ją pasisuko. Ji galėjo girdėti mažus garsus, kai melžiamo pieno srovė atsimuša į kibiro šonus; karvę melžė, ir Nadia labiau jautė, nei matyte matė, kad melžėja buvo Sima, jos mokinė. Akimirka, ir mergaitės smulkus pavidalas pasirodė anapus karvės.

"Labar vakaras". Sima Sianov atrodė visai kitaip čionai, ir jos veide buvo išraiška pasveikinimo jaučiantis, kad ji yra čia šeimininkė. Jos motina atidarė kitas duris, ir Nadia įžengė į šiltą žemom lubom kambarį. Iš karto ji pamatė penkis vaikus sėdinčius prie stalo; kiekvienas turėjo rankoje po karštą bulvę. O bulvės buvo baltos ir miltingos; tokios gali būti tik nuosavos bulvės. Penkios jaunos galvos pasisuko į Nadią.

"Labas vakaras, vaikai. Atėjau pažiūrėti, kaip jums einasi", ji kalbėjo, neatsisegiodama savo apsiausto ir atsisėsdama ant ožio kambario vidury.

"Jus malonu matyti", pasakė Sianovienė, pakeldama savo karštligišką žvilgsnį į Nadios veidą. Ji buvo pasimetus ką daryti ar ką pirmiausia sakyti. "Mes esam užsiėmę kaip ir visi. Bėda, kad aš pasijutau truputį nesveika. Negaliu pavaikščioti. Kažkas negerai su manim, kažkokios moteriškos bėdos. Tik toks ilgas kelias iki ligoninės. Tai ji dabar yra mūsų šeimininkė!" Ji parodė į Simą, kuri ėjo ramiai per kambarį su pieno kibiru.

"Aš atėjau šiokiais tokiais reikalais," pasakė Nadia, "bet nieko nepadarysi, dabar matau".

"O kas tai yra?" Balsas atėjo iš anapus užtiesalo, kuris Nadiai rodės kabojo ant sienos. Bet dabar pasirodė, kad tai buvo uždanga durim, kurios ėjo į kitą kambarį. "Kas tai yra?" Klausėjas dabar žengė iš anapus uždangos, vyresnio amžiaus, stambus, plinkantis vyras su baltais apatiniais marškiniais, kurie buvo gyvas kontrastas jo stambiom juodom, nudirbtom rankom. "Labas vakaras", jis tarė maloniai, imdamasis užsisegioti savo marškinių apikaklę. "Draugė Drozdovienė, ar ne?"

"Aš atėjau pasiteirauti, ar nebūtų galima Simai duoti namie mažiau darbo... Bet dabar matau..."

"Taip. Gaila. Toki dabar reikalai pas mus". Vyras uždėjo ranką ant vienos iš rusvai auksinių galvų. "Aš pats išeinu į darbą ir dirbu dar gabalą antvalandžių. Mūsų šeimininkė negali daug dirbti. Ji sirguliuoja, ta mūsų šeimininkė. Tai mūsų Sima turi jai padėti. Bet ar nenusivilktumėt savo apsiausto. Leiskit, padėsiu. Ir prašau į čia, kur daugiau šviesos".

Jis atstūmė užtiesalą, ir Nadia, palenkdama galvą, įžengė į siaurą, švariai išplautą kambarį be langų. Stipri šviesa lempos, kabančios akių

Politinės reakcijos metuose

VASARIO 16 lietuviam yra virtusi tautinės apyskaitos diena. Rengiant Vasario 16 minėjimus peržvelgiama, kas buvo padaryta ne per kalendorinius metus, bet nuo Vasario iki Vasario laisvinimo srityje. Įteikiant literatūrines premijas patikrinama kultūrinio gyvenimo metų eiga... Tokia tradicija prasminga. Ją paremdami, čia pateikiame taip pat nuo Vasario iki Vasario faktų ir idėjų apžvalgą laisvinimo srityje.

*

1. Politinės reakcijos metai

Laisvės reikalui 1957 nebuvo palankūs. Tai paryškina jų paralelė su 1956. Pastarieji buvo laisvės revoliucijos metai; jų viršūnė — Vengrijos sukilimas, virpinęs visus pavergtuosius. "Time" žurnalas teisingai išrinko tų metų žmogum "Vengrijos laisvės kovotoją". Revoliucijai nepavykus, ateina politinės reakcijos, sutemų laikas. Reakcijos stiprėjimo, apatijos, nusivylimo, desperacijos ženklais buvo pažymėti 1957, kurių žmogum tas pats "Time" išrinko Chruščiovą.

Chruščiovas yra tos reakcijos atstovas. Nors Alsop lygino Chruščiovą su Churchilliu ir rado daug psichinių bruožų bendrų, tačiau Chruščiovas labiau atrodo įkūnytas simbolinis Chamas, apie kurio atėjimą ir įsigalėjimą buvo įspėjęs rusų rašytojas D. S. Merežkovskis, tardamas: cham grediot.

1957 chamas atėjo į viršūnes. Atėjo su kitu galvojimu, kitų vertybių pripažinimu, kita taktika. Viskas jame priešinga krikščioniškajai kultūrai ir jos tradicijoms. Pastarųjų ryškiausias atstovas politikoje buvo ir yra John Foster Dulles.

Dulles 1957 mažiau kalbėjo išlaisvinimo temom kaip 1956. Tačiau pavergtiesiems buvo ne tiek svarbios tos jo kalbos, kiek principai, kuriais jis grindė tarptautinę politiką — teisingumo ir laisvės principai. Taikos grindimas šiais principais pavergtiesiems reiškia ne ką kitą kaip reikalavimą atstatyti jų teises. Tuos principus Dulles gynė karštai ir atkakliai. Dėl to niekad anksčiau jis nebuvo taip kritikuojamas europiečių ir amerikiečių, kurie stoja už oportunistinę politiką. Dulles buvo per metus labiausiai niekinamas asmuo; bet jis buvo kaip tik didžiausia politinė atrama pavergtų tautų viltims.

Tarp Chamo ir Riterio rasime kitus metų politikus ir laikraštininkus, susijusius su laisvinimo tema. Europoje artimiausias riterio tipui pasi-

---

aukštyje, privertė jos akis prisimerkti. Ji pasisuko ir vos vos girdimai atsiduso. Lopatkinas (svarbiausias herojus), sukryžiavęs kojas, sėdėjo ant siauros lovos tiesiai prieš ją, valgydamas bulvę. Jis taip pat vilkėjo baltais marškiniais, ir Nadiai atrodė kad jis buvo labai laibas. Ant mažo stalo prie jo alkūnės stovėjo medinis dubenis su bulvėm. Mažas žiupsnis papilkavusios druskos buvo ant laikraštinio popierio skiautės (55 p.).

reiškė Prancūzijos senato vicepirmininkas Ernest Pezet. Amerikos kontinente Kanados dabartinis ministeris pirmininkas Diefenbakeris, Paryžiuje Nato konferencijoje tvirtai pasisakęs prieš pavergtųjų išdavimą. Iš laikraštininkų labiausiai gynėjo vardą nusipelnė D. Lawrence (NYHT), o pavergtiesiems nepalankiausią politiką piršo C. L. Sulzbergeris (NYT), jau 1958 jo politiką pavergtųjų atžvilgiu perėmė W. Lippmann (NYHT).

Tokioje padėtyje laisvinimo akcijos pajėga, gausumas, svoris rodė aiškios tendencijos mažėti, ne didėti. Tai atsiliepė Amerikos Balso programai ir tonui; atsiliepė L. Laisvės Komiteto veiklos siaurinimui ir kt.

2. Nusipelnę lietuviški veiksniai

Buvo jaučiamas faktas, kad vieno bendro laisvinimo veiksnio nebėra; yra keli veiksniai. Jų bendras indėlis nėra didelis. Vieną kitą raštą parašė Vlikas ir min. Lozoraitis. Altas lankėsi Washingtone; buvo pasiskelbęs metų pradžioje rengsiąs masinę peticiją, bet paskiau nuo to atsisakė. Krikščionių demokratų sąjungos vardu dr. A. Trimakas lankėsi pietų Amerikos valstybėse. Paskiausiai blykstelėjo akademinio jaunimo iniciatyva įtaigoti Jungt. Tautų delegacijas. Daugiausia, tur būti, kalbų prisakė ir raštų prirašė Lietuvos delegacija Pavergtos Europos Tautose — praktiškai tai LL Komiteto nariai, kurie specialiai gali tam reikalui atsidėti. Kokia jų raštų ir žodžių, kuriais apvertė Jungtinių Tautų narius, reali reikšmė, — sunku dabar pasakyti. Tačiau ir ūkininkas nežino, ar visos jo beriamos sėklos išdigs erškėčiuotoje dirvoje.

Realios reikšmės turėjo vienas veiksnys — tai privatus siuntinių siuntėjas. Be didelio garso, tevykdydamas artimo meilę, jis padarė didelį darbą, įprasmindamas tremtinio buvimą, sumegzdamas ryšį su žmonėmis Lietuvoje ir Sibire. Jei būtų renkamas metų žmogus, daugiausia nusipelnęs Lietuvai, jis turėtų būti nežinomasis siuntinių siuntėjas.

Ta linkme pasinešė dabar ir organizuota jėga — Balfas ir kt.

3. Laisvinimo idėjų fermentacija

Tuziną metų truko politinis tikėjimas, kad Lietuvos išlaisvinimas ateis su konfliktu tarp Rytų ir Vakarų ir kad lietuviams reikia būti pasiruošusiems tinkamai ir tinkamu laiku į tą momentą įsijungti. To momento nesulaukiant, pereitais metais pora jaunesnės kartos žurnalistų atėjo su reformų projektais — jie lansavo reikalą megzti santykius "su tauta". Ką jie vadino tauta, tiksliai neišryškino. Tai nurodė jų kai kurie žygiai: vienas parašė laišką Chruščiovui, Lietuvos komunistų partijai, siūlydamas "kultūrinį bendradarbiavimą". Tokis bendradarbiavimas buvo jų įsivaizduojamas kaip lietuvių ekskursijos iš Lietuvos į Ameriką, į pasaulio lietuvių bendruomenės seimą su ansambliu, opera, sportininkais. Bet Vilniaus radijas išvadino šią iniciatyvą provokacija, kada savo sumanymus jie paskelbė išeivijos spaudoje.

Iš sumanymo nieko neišėjo. Tik išeivijos spaudoje kilo polemika tuo klausimu. Didesnio ar mažesnio autoriteto veiksniai tuo klausimu tylėjo. Tyla reiškė tradicinės nusistojusios politinės linijos laikymąsi — palaikyti ryšius su individualiais lietu-

viais, nepalaikyti jų su okupanto režimo atstovais. Santykiai su pastaraisiais reikštų tos okupacinės valdžios pripažinimą de facto. Tai reikštų, kad patys lietuviai nesilaiko to, ko prašo savo rezoliucijose Amerikos ir kitas vyriausybes — nepripažinti sovietinės aneksijos ir jos padarinių.

Santykių su okupaciniu režimu šalininkų tokia argumentacija neįtikino. Tai argumentai politinių veikėjų, kurie savo praeityje buvo sutapę su buvusiais Lietuvos režimais, — jie kontraargumentavo...

Jie radosi panašioje pozicijoje kaip amerikiečiai ir europiečiai, kurie veržėsi daryti ką nors nauja ir tas nauja — tai santykiai su komunistiniais kraštais; jie veržėsi į komunistinę Kiniją, prieš aiškų departamento norą; jie ieškojo "kultūrinio bendradarbiavimo", tikėdami, kad tiesioginis santykiavimas su komunistiniu režimu paveiks komunistus ir juos perauklės. Jiems tai atrodo politinis dinamizmas, kitiems tai atrodo politinis naivumas. Bet abejiem susiprasti nelengva.

Iš vyresnės kartos politinių veikėjų išėjo viešumon kita anksčiau negirdėta idėja — dėl santykių su amerikiečiais ir jų paramos laisvinimo darbui. Vliko viršūnių kai kurie pareiškė džiaugsmą, atsipalaidavę nuo amerikietinės paramos ir toliau galėsią remtis tik lietuviškos visuomenės parama, taigi būsią "nepriklausomi". Kitas tokis pat atsakingas veikėjas, pabrėždamas tos veiklos nepriklausomumą, spaudoje paskelbė prielaidas, kad Vlikui su laisvinimo akcija gal teksią ir Amerikoje nueiti į pogrindį.

Gal tai buvo tik retorinė egzaltacija, pasakymas daugiau, nei turima mintyje, sau pačiam sustiprinti. Bet šūkiai buvo paleisti į spaudą ir vargiai jie galėjo turėti teigiamos reikšmės, ieškant kuo daugiau visokios paramos kovai.

Šūkių beprasmiškumą patvirtino ir tuojau jiems priešingas faktas — Vlikui teko išsirinkti į pirmininkus asmenį, kuris kaip tik ir gyvena amerikiečių visuomeniniais pinigais.

5. Rytai-Vakarai lietuviškoje miniatiūroje

Tradicinis šūkis, kuriuo užbaigiami atsišaukimai — "...vienybė težydi" pereitą pavasarį žadėjo daugiau vilčių. Vienybės siekiant buvo įvykusi ir lietuviškų "viršūnių konferencija". Joje paaiškėjo skirtingos psichologinės nuotaikos. Vlikinės pusės tezė: ateikit pas mus be jokių sąlygų; mes jus priimsim... Antroji pusė (LF-LDF, LNT) laikėsi kitos tezės: pašalinkim pagrindus, kurie mus išskyrė; susitarkim, ką dirbsim ir kaip, ir tebus susitarimas, ne pritarimas... Viršūnių konferencija sustojo fazėje, iš kurios antroji pusė buvo siūliusi tokią išeitį: jei jau negalima turėti bendros organizacijos, tai turėkime bendrus darbus; susitarkime, kad atskirais klausimais susirinktume ir nustatytume, kaip tuos klausimus reikia išspręsti ir kokiu būdu juos vykdyti. Vadinas, vietoj organizacijos vienybės tebus darbų vienybė... Siūlymas liko be atgarsio, be antros "viršūnių konferencijos"...

Tuo pačiu metu "vienybė" skilo daug giliau ir plačiau. Ne tik politinėje srityje — vienybė tarp Alto ir Bendruomenės, tarp rašytojų; tarp dailininkų jau Vokietijoje buvo su-

skilusi; tarp generacijų toje pačioje organizacijoje ir t.t.

Tarp lietuviškų veiksnių ir visuomenių santykiai daros analogiško pobūdžio kaip tarp Rytų ir Vakarų. Analogiški šūkiai, nors ir kitais vardais, analogiškas santykiavimo sprendimas, net tais pačiais vardais; analoginis metodas susitikti ir kalbėtis... Būtų demagogiška tuojau spręsti, kurią pusę prilyginti Vakarams, kurią Rytams. Tačiau kas atidžiau paseks mūsų visuomeninius santykius, matys, kaip tarptautinės nuotaikos ir frazeologija yra mumyse įsėdę. Tarp mūsų galima rasti Rytus, galima rasti Vakarus ir gal daugiausia "neutraliųjų". Jei Vakarai savo tarpe taip pat neranda vienybės ir yra nuolatinio skilimo-klijavimo procese; jei Vakarų nariai vieni prieš kitus intriguoja ir vieni kitų darbus sabotuoja, būtų nemalonus eksperimentas patikrinti konkrečiai, kaip lietuviškos visuomenės tose pačiose organizacijose varoma kampanija prieš savus kolegas, prieš jų organizuojamus darbus.

Rezultatai irgi analogiški — daug kalbų, daug raštų, daug sukaliojimosi, bet pažangos tempas vargiai didėja... Gal daugiausia yra bėgimo į "neutralumą" arba kaip vokiečiai ginklavimosi reikalu kalbėjo: "apsieis be manęs".

Rytų - Vakrų tragika reiškiasi mumyse kaip mažoje miniatiūroje. Iš tolo ji atrodys tragikomiška, iš arti dabar ji yra labai skausminga ir tragiška. 1957 metai ją itin akivaizdžiai išryškino ir perdavė 1958 metam.

Amerikos Balsas — kodėl jis pakito

"Amerikos Balso" lietuviškas skyrius Alto pastangom pradėjo veikti 1951 m. vasario 16 d., pačiam atidaryme dalyvaujant aukštam valstybės departamento pareigūnui ir Lietuvos įgaliotam ministeriui Povilui Žadeikiui. Pradžioje, kol buvo sukomplektuotas pilnas skyriaus štabas, programas ruošė tik du žmonės — pulk. K. Grinius ir kap. P. Labanauskas. Vėliau atsirado daugiau talkininkų, ir J. Laučka ėjo skyriaus viršininko pareigas, kol po pusmečio atėjo pastovus skyriaus vedėjas dr. K. Jurgėla.

1952 m. gegužės mėn. pradėjo veikti AB lietuviškasis skyrius iš Miuncheno, kuriam vadovavo J .Laučka, padedamas K. Griniaus. Vėliau Griniui perėjus į kitą skyrių, iš Amerikos Miunchenan nusikėlė dr. V. Dambrava ir dr. Pr. Padalis. Kiti tarnautojai yra vietiniai (europiečiai). Abiejuose skyriuose dirba po 8 nuolatinius tarnautojus, talkininkaujant kartais vienam kitam ir nenuolatiniam. Praeitą pavasarį J. Laučkai dėl sūnaus ligos persikėlus į Vašingtoną ir Pr. Padaliui žadant grįžti Amerikon, Europon išvyko P. Labanauskas, ir esama žinių, kad vasarą išvyksta ir K. Jurgėla, kuris ten eis vedėjo pareigas, o J. Laučka vadovaus skyriui Vašingtone.

"Amerikos Balsas", kuris yra "J. V. Informacijos Agentūros" dalis, yra valdinė įstaiga. Jos tikslas informuoti pasaulį apie J. V. politiką, ekonominį bei kultūrinį gyvenimą. Kadangi amerikinio gyvenimo dalį sudaro ir Amerikos lietuvių gyvenimas, tai leidžiama informuoti ir apie

lietuvių veiklą, o kartu ir apie veiklą lietuvių visame laisvame pasauly. AB informacija, kaip ir kiekviena informacija, vargu gali būti atsieta nuo propagandos. Tačiau AB pareigūnai esą patyrę, kad anglų BBC radijas mieliau klausomas užsieny nei AB kaip tik dėl to, kad BBC pateikiąs tik grynus faktus be jokios propagandos bei polemikos. Todėl ir "Amerikos Balsas" jau kuris laikas pakeitė savo stilių ir stengiasi tik "informuoti" apie save, nesikišdamas į kitų "vidaus reikalus". Tokia gryna informacija taip pat gali būti įdomi ir neįdomi. AB "išgryninta" informacija pasidarė labai sausa. Išskyrus tarptautinės politikos žinias, visa kita (apie 50 nuošimčių) yra gryna nuobodybė — tokios vidaus gyvenimo smulkmenos, kurios užsienio žmonėms, ypač už geležinės uždangos, nėra ir negali būti įdomios, pvz., ilgos smulkios istorijos apie tai, kas, kaip ir kodėl vyko Little Rock mieste, nuolatinis smulkmeniškas pasakojimas apie tai, kas ką siūlo ekonominei krizei pašalinti, kas ką pasakė apie raketierius ir pan. Apie tai jau buvo rašoma ir mūsų spaudoj.

Anksčiau, kai AB programos nebuvo taip "išgrynintos", ir lietuviškosios galėjo būti įvairesnės. Turimomis žiniomis, daugiausia buvo klausomos Miuncheno transliacijos, nes jos duodavo komentarų, susijusių su Lietuvos gyvenimu. Klausytojai jas labai mėgo. Į abiejų skyrių prašymus atsiliepti Miunchenas gauna daugybę laiškų iš Lietuvos, o Vašingtonas, rodos, nieko. Miunchenas ir dabar vieną kartą į savaitę per radiją atsakinėja į korespondentų iš Lietuvos laiškus. Iš jų matyti, kad AB klausytojų Lietuvoje yra daug ir įvairiose jos vietose, nes laiškai gaunami iš visų kampų. AB girdimas ir Sibire. Kai prof. Pakštas kartą per Miuncheno radiją pakalbėjo į Lietuvos studentus, du klausytojai atsiliepė iš Sibiro. Aplamai Miuncheno skyrius iki pastarųjų laikų buvo glaudesniame kontakte su Lietuva tiek savo programomis, tiek ir per korespondenciją.

Lietuvos komunistinė spauda, o kartais ir radijas, neretai nervingai reaguoja į AB. Įdomu pažymėti, kad Lietuvos spaudoj neteko pastebėti reakcijos į kitų Europos kraštų (Romos, Madrido) lietuviškas transliacijas. Lyg ir tektų daryti išvadą, kad jos mažai girdimos. Priešingu atveju būtų nesuprantamas komunistinių veiksnių reagavimas tik į AB ir abejingumas kitoms stotims.

Suprantama, kad dabartinėmis, "išgrynintomis", AB programomis klausytojai iš anapus vargu gali būti patenkinti. Kai pernai Balfo pirmininkas kan. Končius lankė Lenkijoj mūsų tautiečius Lietuvos pasieny, jie prašyte prašė geresnių programų. Balfo pirmininkas jų prašymą, berods, išpildė ir kalbėjosi su Informacijos įstaigos viršininku G. V. Allenu. Čia verta pastebėti, kaip įdomų kuriozą, kad tuo reikalu turi rūpintis labdaros organizacijos atstovas, kai turime daugybę politinių veiksnių. Galbūt kaip tik dėl to, kad jų daug, šalpos organizacijai tenka rūpintis ir "politika"... Ir iš tikrųjų neteko girdėti, kad mūsų veiksniai būtų kada rimtai ką darę dėl AB programų, lyg tai būtų visai nesvarbu, kokios tos programos duodamos. (Paskutiniu laiku Altas paskelbė kalbėjęs dėl Am. Balso su informacijos biuro direktorium Allenu. Red.) Ta proga tenka pažymėti, kad ir Europos stočių programų galutini

Laisvės Komitetas prieš geltonas šviesas

Praeitų metų pabaigoje, kai Chruščiovas Sovietų Sąjungos užsienių politikos ofenzyvą buvo ypatingai išplėtęs ir viešąją tarptautinę opiniją pusėtinai palenkęs vadinamai Rytų-Vakarų koegzistencijai; kai ir JV didžioji spauda su NYT priešakyje mažiau — daugiau jungėsi į Chruščiovo propagandinę mašiną už JV politikos reviziją, sovietų pavergtųjų kraštų reikalai ir jiems atstovaujančios egzilinės organizacijos ne tik Britanijoje, Prancūzijoje, bet ir Jungtinėse Valstybėse atsidūrė prieš geltoną šviesą. Konkretūs to padariniai: mažiau vyriausybinių sluogsnių politinio dėmesio pavergtiesiems, mažiau visuomeninės paramos pavergtųjų kraštų laisvės kovai.

Dėl lėšų sumažėjimo nuo š.m. pradžios ir LLK teko persitvarkyti. Buvo paleisti du technikiniai bendradarbiai.

Pačiam komitetui tedavė lėšų tik šešiem žmonėm. Teko traukti burtus, kas nebus oficialiai apmokamas. Burtas teko P. Vainauskui, o K. Bielinis išėjo į pensiją. Tačiau faktiškai komitetas taip susitvarkė savo viduje, kad iš komiteto nepasitraukė nė vienas; tik šešių žmonių atlyginimą dalina į aštuonias dalis. Komiteto žmonės nelygiai gali darbui atsidėti. Vietoj K. Bielinio iždininku išrinktas M. Brakas, o taip pat komiteto sekretorius dr. A. Trimakas turi dar tarnybas šalia komiteto, tad pastoviai komiteto darbui beliko J. Audėnas, B. Nemickas, V. Sidzikauskas (pirmininkas) ir V. Vaitiekūnas. Privatus mėginimas gauti komitetui lėšų iš Alto susilaukė neigiamo atsakymo.

Pats LLK veikimas taip pat juntamai susiaurėjęs. Seniai žadėta knyga anglų kalba apie Lietuvą nepajudėjusi. Net "Lietuvos" žurnalas, jau ir bendradarbius angažavęs. taip pat nebepasirodė. Lietuviškajai visuomenei nežinomas ir joks kitas dėmesio vertas LLK tiesioginis pasirodymas Lietuvos laisvės kovos fronte.

Faktiškai LLK tik netiesioginiu keliu per Pavergtųjų Europos Tautų Seimą turi galimybę aktyviai laisvinimo fronte dalyvauti. Beveik visa Lietuvos delegacijos tame seime našta tenka kelti LLK nariams. Ir šių metų PET Seimo darbuose yra pažymėtinas J. Audėno paruoštas raportas apie sovietų pavergtųjų kraštų žemės ūkio padėtį, V. Sidzikausko apie sovietinį kolonializmą, Vaitiekūno apie pavergtųjų kraštų kultūros sovietinimą, neskaitant LLK narių smulkesnių darbų PET Seimo plotmėje, kaip dalyvavimas įvairiose seimo komisijose, redagavimas memorandumų, dalyvavimas delegacijose ir

---

sprendėjai yra tie patys tarnautojai. Jie, tiesa, gauna specialių komentarų iš "centro", bet mūsų turimomis žiniomis tik dalį tų komentarų tepanaudoja; kita dalis arba visai nenaudojama, arba perdirbama. O tai, kas naudotina, sprendžia kiekvieno krašto programos tvarkytojai savarankiškai. Gerai, jei tvarkytojai sumanūs. Vis dėlto tai partizaniškas darbas. Būtų geriau, jei jis būtų koordinuotas. Bet neatrodo, kad kas tuo rūpintųsi. Bent mūsų spaudoj apie tai nebuvo nė žodžio.

A. B.

t.t. Per PET Seimą LLK atlieka Lietuvai naudingą ir didelį darbą. Šiuo atžvilgiu LLK indėlis tenka juo labiau vertinti dėl to, kad ir pačiame PET Seime vadinamų satelitinių valstybių kai kurie atstovai Baltijos valstybes nelinkę traktuoti sau lygiomis.

Pvz. kai "viršūnių konferencijos" mintis tarptautinėje opinijoje buvo labai aktualinama, PET Seimas ėmėsi žygių tai opinijai bent kiek atitiesti ir paruošė dokumentuotą memorandumą NATO valstybėms ir laisvojo pasaulio vyriausybėms. Tame memorandume buvo norėta priminti ir tai, kad "Sovietų Sąjungos vyriausybė oficialiai ir viešai niekad neatsiribojo nuo savo slaptų susitarimų 1939.8.23. ir 9.28. su Hitlerio Vokietija ir neatsisakė nuo tais susitarimais laimėtų užgrobimų", ir kad ta neteisė turi būti pašalinta. Vis tik vadinamų satelitų kai kuriems atstovams PET Seimo generaliniame komitete tatai pasirodė pašalinis, pasenęs (sic!) dalykas ir todėl memorandume nereikalingas... Vadinasi, ir bendrame sovietų pavergtųjų valstybių forume turime budėti.

Nors LLK būstinė yra po tuo pačiu stogu ir tame pat aukšte kaip ir Latvijos bei Estijos atitinkamų komitetų, tačiau kokio organiško glaudumo tarp trijų Baltijos komitetų bent viešumoje nejusti. O gi neviešai tenka nugirsti apie kartais pasitaikančius nevieningumus toj pačioj PET Seimo plotmėj. Vienintelis regimas visų trijų komitetų vieningo darbo vaisius yra "Baltic Review", "Revista Baltica". Bet net ir šis bendras žurnalas, redaguojamas visų trijų komitetų skirtų redaktorių, išeina daugiau kaip mechaninės vienybės produktas, bet ne kaip organinės vienybės ugdomasis veiksnys. Esamomis sąlygomis tai nėra džiugus reiškinys. Tas nemažina LLK nario dr. A. Trimako kaip vieno iš redaktorių įnašo Lietuvos bylai. "Baltic Review", juo labiau "Revista Baltica" savo bendrąjį informacinį vaidmenį atlieka visai patenkinamai.

Būdingas LLK kai kurių nusistatymų dėl Lietuvos bylos išsiskyrimas nuo mūsų diplomatų nusistatymų. Diplomatų ligšiolinis nusistatymas — laukti, tenkinantis status quo ir nesitikint, kad esamomis sąlygomis reikalavimai pašalinti sovietinės agresijos padarinius galėtų duoti kurių pozityvių rezultatų. LLK, kaip ir kitų sovietų pavergtųjų kraštų laisvinimo organizacijų, dalyvaujančių PET Seime, nusistatymas yra kiekviena tinkama proga ne tik primint laisvajam pasauliui II-ojo pasaulinio karo eigoje sovietų agresijos sukeltas ir neišspręstas problemas, gresiančias tarptautinei taikai, bet ir reikalauti pašalinti sovietinės agresijos padarinius. Gegužės 20-21 d.d. Londone įvykęs Baltijos valstybių delegacijų Pavergtų Tautų Seime pirmininkų pasitarimas su Baltijos valstybių diplomatiniais atstovais tą nusistatymų skirtumą sėkmingai išlygino ir pabaltiečių bendradarbiavimą atnaujino.

KOVA UŽ BŪVĮ

Kovos už būvį Viešpats nesukūrė, nes jis nesukūrė mirties...

Kovos už būvį dėsnis yra velnio atsakymas į visuotinę kūrinių sandorą, kurią Dievas pradžioje buvo sukūręs ir kurioje visi sutvėrimai turėjo būti broliai ir sesers. (Saulės Giesmė 257 p.)

Lietuviškų viršūnių konferencija ir komunikatai

Rytų ir Vakarų "viršūnių" konferencijos atmosferą priminė pasitarimai tarp Vliko komisijos ir LF--LDF bei LNT delegacijų... Pasitarimai tarp liaudininkų ir tautininkų prasidėjo 1957 kovo 16. Formalūs pasitarimai tarp Vliko komisijos ir LF-LDF bei LNT delegacijų — gegužės 5. Su pirmu susitikimu prasidėjo ir susirašinėjimas, kurio paskutinis raštas buvo 1957 gruodžio 30. Paskui buvo ilga tyla, ir 1958 gegužės 10 Vliko grupių pasitarimas paskelbė komunikatą.

Komunikate sakoma, kad "Vliko grupių gera valia padarytas pasiūlymas Lietuvos Nepriklausomybės Talkos grupėms ir Lietuvių Fronto Bičiuliams įeiti į Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą vieningam Lietuvos išlaisvinimo darbui nesurado kalbamų grupių vadovybių pritarimo". Komisija esanti darbą baigusi.

Komunikatas yra tik vienos šalies. Natūralu, kad jis tėra "vienašališkas" — išreiškė tik tos vienos vlikinės šalies pažiūras.

(1) Vienašališkai komunikatas pristatė pasitarimų partnerius: kalba apie "Lietuvių Fronto Bičiulius", nors žinia, kad pasitarimuose dalyvavo Lietuvių Fronto - L. Darbo Federacijos delegacija. Antroji pusė galėtų pasakyti: partnerio ignoravimas nereiškia nuoširdaus noro tartis.

(2) Komunikatas skelbia, kad Vliko grupės pritaria jų komisijos "...padarytiems žygiams siekiant susitarimo pašalinti ikišiolinius nesusipratimus tarp LNT grupių ir LFB, iš vienos pusės, ir Vliką sudarančiųjų grupių, iš kitos..." Teisingai komunikatas iškėlė, jog susitarimą kliudė "ikišioliniai nesusipratimai" ir kad komisija turėjo uždavinį juos pašalinti.

Antroji pusė betgi galėtų pridėti, kad Vliko komisija to uždavinio neatliko, o kiek liečia LF ir DF komisija net nemėgino tų nesusipratimų šalinti, o tik ultimatyviai kėlė klausimą: ar einat į Vliką be jokių sąlygų.

(3) Komunikato tvirtinimas, kad Vlikas "vadovauja" jau 14 metų bendrai kovai, pakartoja tą vlikinių grupių įsitikinimą, dėl kurio kiti pasitarimų partneriai buvo kitokios nuomonės. Jie, labiausiai LNT delegacija, nurodinėjo, kad, jų įsitikinimu, tokis tvirtinimas prasilenkia su gyvenimo faktais, nes jau seniai Vlikas yra nustojęs "vadovauti" ir kiti veiksniai jį toli savo darbais ir "vadovavimu" yra pralenkę. Kad laisvinimo organizacija tikrai vadovautų", ji turi atsitiesti ir moraliniu atžvilgiu ir atsiremti į realius gyvenimo duomenis... Vliko komisija to nenorėjo.

(4) Komunikatas vienašališkas ir tuo, ko jame... nėra. O jis nutylėjo LF-DF ir LNT delegacijų siūlymą gruodžio 30 rašte:

"Kadangi, tačiau, veikloje dėl Lietuvos nepriklausombyės yra tokių uždavinių, dėl kurių svarbos reikalingumo ir net gal dėl vkydymo metodų nėra esminio nuomonių skirtumo tarp visų trijų pasitarimuose atstovautų susigrupavimų, mes manome, kad tie trys veiklos židiniai, tai yra, LF--LDF, LNT ir Vlikas, galėtų sutarti paskirus konkrečius darbus vykdyti

b e n d r a i. Tokiais reikalais kiekvienu konkrečiu atveju galėtų tartis ne kalbamuose židiniuose susitelkusios grupės, o tiesiog tų židinių vadovybės. Šia proga mes prašome Vliko grupių komisiją painformuoti apie šią mintį Vliko Prezidiumą ir nurodyti, kad LNT ir LF bei LDF vadovybės domisi, ar toks bendradarbiavimo būdas jam atrodytų priimtinas".

Šitas siūlymas liko visai be atgarsio ir be atsakymo; jis nutylėtas ir komunikate. Tai duoda sugestiją kiekvienam pačiam pagalvoti: kiek pasitarimo iniciatoriams rūpėjo, kaip komunikate sakoma, "vieningas Lietuvos išlaisvinimo darbas", kiek tik propaganda. Ir vėl kaip akcija dėl Rytų Vakarų viršūnių konferencijos...

(5) Komunikatas žada informuoti visuomenę apie pasitarimų eigą. Kokia ta informacija, rodo Clevelando "Lietuvių demokratinių grupių prezidiumo" papildomas "komunikatas", paskelbtas Naujienose. Užtenka tik dėmesį atkreipti į to "komunikato" vieną informaciją, kodėl pasitarimai nedavė teigiamų vaisių. Esą *"vos tik pradėję pasitarimą LNT ir LF atstovai... spaudoje pradėjo nesuderinamą su rimties ir taikos dvasia akciją prieš Vliką..."* Tokiom bendrom frazėm sudarinėjamas įspūdis, kad LNT ir LF-LDF pirmieji išbėgo į spaudą ir viską sugadino. Kaip buvo iš tikrųjų, tą konkretų faktą tenka pakartoti iš Į Laisvę Nr. 13: *"...nors buvo sutartas komunikatas apie pasitarimus spaudai ir jis buvo paskelbtas, bet tuo nesitenkinta, ir komisijos (Vliko) pirmininko pranešimas apie pasitarimų eigą, padarytas Vliko sesijoje, buvo perduotas spaudai. Naujienos ji ištisai ir paskelbė. Tai buvo priimta kaip ženklas, kad Vliko delegacija jieškojo pirmoje eilėje publicity, o tik paskui vienybės. Tuo ji atidarė duris ir kitoms delegacijoms išeiti į spaudą".*

Tokios pat faktinės vertės yra ir kita "demokratinių" grupių informacija. Ją skaitant susidaro įspūdis, kad auga tempas, kuriuo veikėjai grįžta į pasakos ir žaidimo žmogaus amžių — nebeskirdami pasakos įvykių nuo tikrovės ir nuoširdžiai vaidindami riterius bei kovotojus, o savo tariamus priešininkus tevadindami tik "nuliu" (Naujienos). Tokiu atveju geriau nesikišti į tą žaidimą ir jo taip pat nekliudyti — tegul žaidžia toliau, tikėdami, kad tai stiprina jų jėgas ir pozicijas visuomenėje ir kad tai naikina Lietuvos priešą ir prisideda prie Lietuvos laisvinimo.

KELIAS Į VIENYBĘ

...norint suvesti vienybėn įvairių nuomonių žmones, reikia bent kiek juos suprasti, įeiti į jų širdį, o ne šaukti biurokratiškai: Ei, jūs šiokie tokie. Vienykitės, o jei ne, tai... Prie tikros gyvos vienybės eina(ma)si per teisybę, šviesą, meilę, o ne per prievartą ir šmeižimus". (Jakštas Dambrauskas, "Draugija" 1908, 104 p.)

Aleksandras Dambrauskas-Adomas Jakštas, prelatas, tautinio atgimimo veikėjas, katalikų visuomenės ideologas, gyvenęs 1860.9.8 — 1938.2.9.

Bendruomenės rinkimai Amerikoje

Balandžio 27 JV lietuviai rinko savo "valdžią" — bendruomenės tarybą. Tuo pat metu lygiagrečiai buvo renkami ir JV lietuvių atstovai į Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Seimą. Jau antrą kartą JV lietuviai renka savo bendruomenės vyriausią organą.

1955 ir 1958 skaičiai

Pirmoji bendruomenės taryba buvo trejiems metams išrinkta 1955. Tada rinkimuose balsavo 6,916 lietuvių, šiemet tarybos rinkimuose balsavo 4,137, o PLB Seimo — 4,142. Atskiromis valstybėmis balsavusieji lietuviai taip pasiskirstė (skliausteliuose 1955 duomenys): Connecticut 345 (593), Illinois 1,300 (2,149), Massachusetts 272 (429), Michigan 303 (453), New Jersey 355 (524), New York 554 (1,137), Ohio 294 (470) ir California, Maryland, Missouri, Nebraska, Pennsylvania, (Rhode Island), Wisconsin drauge 510 (719), o paštu iš įvairių valstybių 204 (442).

Rinkiminių apylinkių buvo (skliausteliuos 1955 duomenys): Connecticut 6 (6), California 2 (2), Illinois 18 ((15), Maryland 1 (1), Massachusetts 4 (4), Michigan 2 (2), Missouri 1 (1), Nebraska 1 (1), New Jersey 6 (6), New York 11 (14), Ohio 2 (3), Pennsylvania 2 (2), Rhode Island 0 (1), Wisconsin 2 (1). Viso 58 (59).

Kandidatų į JV LB tarybą buvo 76 (95). Reikėjo išrinkti 20 (27). Daugiausia balsų surinkęs kandidatas gavo 2,058 (3,673) balsus.

Priešrinkiminis lietuvių sujudimas šiemet buvo didesnis kaip 1955. Tąsyk gal daugiau priešrinkiminę akciją organizavo ir vykdė pati vyr. rinkimų komisija. Šiemet vyr. rinkimų komisija tenkinosi tik savo formalių pareigų atlikimu, nesirūpindama lietuvius prie urnų patraukti. Rinkikus išjudinti daugiausia rūpinosi LB Valdyba, ypač jos pirmininkas S. Barzdukas, be to, laikraščiai, gaila, nevisi, ir atskiri sambūriai, kviesdami balsuoti už savo parinktus kandidatus.

Aktyvumas prieš bendruomenę

Naujas šiuose rinkimuose reiškinys, palyginti su 1955 rinkimais buvo — vadinamų antibendruomenininkų iš pasyvaus LB organizacijos boikoto perėjimas į aktyvų LB organizacijos neigimą, rinkimų eigoje įtaigojant JV lietuviams LB organizacijos netinkamumą, nepajėgumą, partiškumą ir įvairių kitų negerovių. Norint šunį mušt, lazdą nesunku rasti. Bet iš kur tas noras?

Kai 1946-49 Vokietijoje Vlike buvo svarstoma ir persvarstoma, redaguojama ir perredaguojama LIETUVIŲ CHARTA, taip pat organizaciniai pasaulio lietuvių bendruomenės pagrindai, niekam nė mintis neatėjo, kad betkuris sąmoningas lietuvis galėtų neigti LB organizacijos būtinumą. Tiesa, socialdemokratų žmonės jau tada pabrėžė LB centriniam organam rinkti proporcinių rinkimų reikalą, kuriam niekas ir neprieštaravo. Visi buvome vieningi, kad, norėdami savosios išeivijos tautinę egzistenciją išlaikyti, turime išeivijos tautinei bendruomenei duoti organizacinius rėmus. Buvo aišku, kad jėgos priemonių tokiai LB organizaci-

jai negalime suteikti, bet didžiai tikėjome tautiniu solidarumu ir LB organizacijos moraliniu svoriu. Kas tąsyk Lietuvių Chartos ir LB organizacinių pagrindų autoriams neatėjo galvon, tai tas faktas, kad LB organizacijos idėja nesutaps su daugumos JV lietuvių vadovaujančių žmonių interesais, žinoma, su jų pačių suprastais. Jei kai kuris lietuvis klebonas pavydžiai saugo savo parapijiečius, kad jų aukomis nebūtų paremti kito lietuvio klebono arba kurio lietuvių vienuolyno katalikiška ir lietuviška veikla, tai kaipgi jis nepagalvos ir apie tai, kad LB organizacijos ugdomas tautinis solidarumas ir jo įnašai lietuvybės reikalams gali taip pat žalingai atsiliepti parapijos kasai. Štai kodėl, išskyrus pirštais skaitomus lietuvius klebonus idealistus, kaip prelatai Albavičius, Balkūnas, Juras ir dar vienas kitas, 90% lietuvių klebonų bei kunigų oficialiai LB organizacijai abejingi, o faktiškai jai priešiški. Esmėje tais pačiais motyvais prieš LB organizaciją rikiuojasi ir kaikuri JV lietuvių spauda, kurios redaktoriai savo kovoje dėl būvio LB organizacijoje regi ne savo natūralią atramą, bet konkurentą... Iš čia kyla LB organizacijai nepasitikėjimas, įtarimai, priekabės, boikotas, niekinimas, kiršinimas. Kai prieš akis turi visas antibendruomenininkų pastangas ir skleidžiamas lietuviuose nuotaikas, negali graužtis nė dėl tokio kuklaus balsuotojų skaičiaus, ypač kai balsavimo teisė surišta su tautinio solidarumo įnašų duokle.

Mokesčių veiksnys

Prieš balsavimo teisės rišimą su mokestinėmis prievolėmis esu jau 1955 irnkimų proga pasisakęs. Kai tuometinė vyr. rinkimų komisija atsiklausė kolonijas, kiek maždaug jos numato balsuotojų, kad bent apytikriai būtų galima orientuotis, kiek spausdinti balsavimo lapelių, tai vienos kolonijos LB vadovybė, be kita ko, rašė: "Šiuo metu užsimokėjusių nario mokestį narių tėra nedaug, per šimtą... Jeigu gi vyr. b-nės organai nutartų... leisti balsuoti ir neužsimokėjusiems nario mokesčio lietuviams, tai tada prašau atsiųsti vokų ir balsavimo lapelių 600 — 700..." Kaip atsimename, nors ir mažas, balsavimo mokestis buvo paliktas, ir anoj kolonijoj vietoj 600 — 700 balsavo tik 133, o šiemet tik 116. Aš nepateisinu nei gydytojo, nei inžinieriaus, kurie rinkimų komisijos paprašyti balsavimo metu atiduoti priklausančius tautinio solidarumo įnašus, nebalsavę apleido rinkimų patalpą. Jų medžiaginė padėtis jokių sunkumų jiems atlikti savo prievoles bendruomenei nesudaro. Tačiau turint galvoje bendrą šio krašto dabartinę ūkinę padėtį, kuri yra jau palietusi daugelį ir mūsų tautiečių, tautinio solidarumo įnašų sąlyga balsavimui labai daug ką sulaikė nuo urnos.

Sistemos reikalas

Pats girdėjau iš vieno LB organizacijos pradininkų pareiškimą, kad neisiąs balsuoti dėl to, kad netaikoma proporcinė rinkimų tvarka. Jis tos tvarkos reikalauja nuo pat LB idėjos iškėlimo. Ir aš neturiu rimtų argumentų prieš jo nusistatymą. Proporcinių rinkimų priešininkų argumentai, kad tai politiniai rinkimai, kad tai partiniai rinkimai yra tuščiažodžiavimas. Visoki rinkimai yra lygiai politiniai ir lygiai partiniai. Anglosaksai išvis proporcinių rinki-

mų nežino, bet ar Britanijos parlamento rinkimai nėra partiniai, nėra politiniai? Ar JV prezidento ir kongreso rinkimai nėra politiniai ir partiniai? Proporcinės balsavimo tvarkos priešininkai labai pabrėžia asmens reikšmę balsuotojui, lyg proporcinė tvarka būtinai asmenį turėtų išjungti. Proporcinė tvarka leidžia balsuoti už *visą sąrašą*, bet lygiai leidžia balsuoti už *pasirinktus asmenis* iš visų sąrašų, iš visų kandidatų, kaip ir lig šiol vykdoma mažoritarinė balsavimo tvarka. Joks mažoritarininkų "principas" nenukenčia dėl proporcinės rinkimų tvarkos, o ligšiolinis tos tvarkos atsisakymas neabejotinai yra LB organizacijai nuostolingas. (Ar priėmus proporcinę sistemą, jai priešingi taip pat nesakys: neisią balsuoti, kadangi taikoma proporcinė sistema? Red.).

Visuomeninės diferiancijos ženklai

Šių metų LB rinkimų duomenys kiek skirtingi nuo 1955 duomenų ir savo visuomeninės diferenciacijos atspalviu. Iš LFB rinkėjų sambūrio siūlytų 20 kandidatų į tarybą praėjo 8, 1955 iš 27 buvo praėję 13. Iš KD siūlytų 7 praėjo 1, 1955 iš 14 buvo praėję 9. Iš tautininkų siūlytų 20 praėjo 8, 1955 iš 27 buvo praėję 9. Iš jaunųjų liberalų siūlytų 17 praėjo 8, ir iš čikagiškių grupės siūlytų 17 praėjo 6. LFB rinkėjų sambūrio siūlytieji kandidatai surinko 23,067 balsus t.y. 34.5% visų balsų (66,903). 1955 buvo surinkta 39.2% visų balsų. Vienam LFB rinkėjų sambūrio kandidatui tenka 1153 balsai. KD siūlytieji kandidatai surinko 6,747 balsus t.y. 10% visų balsų. 1955 KD siūlytieji buvo surinkę 20.3% visų balsų. Vienam KD siūlytam kandidatui tenka vidutiniškai 965 balsai. Tautininkų siūlytieji kandidatai surinko 31,290 balsus, t.y. 31.8% visų balsų. 1955 jų siūlytieji kandidatai buvo surinkę 32.2% visų balsų. Vienam tautininkų siūlytam kandidatui vidutiniškai išeina 1,064 balsai. Jaunųjų liberalų siūlytieji kandidatai surinko 17,741 balsą, t.y. 26.5% visų balsų. Jų vienam kandidatui vidutiniškai išeina 1,043 balsai. Čikagiškių grupės siūlytieji kandidatai surinko 18,614 balsu, t.y. 27.8% visų balsų. Jų vienam kandidatai vidutiniškai išeina 1,095 balsai.

Šie duomenys apie pravestus atstovus ir surinktus balsus yra relatyvūs ta prasme, kad nemaža kandidatų figūravo keliuose siūlymuose. Pvz., tuos pačius kai kuriuos kandidatus siūlė čikagiškių grupė, LFB rinkėjų sambūris ir KD, arba LFB rinkėjų sambūris, čikagiškių grupė ir tautininkai, arba LFB rinkėjų sambūris ir tautininkai bei jaunieji liberalai. Tokių *bendrų* kandidatų balsai figuruoja ir vienų ir kitų siūlytojų duomenyse. Todėl ir duomenų suma nesudaro 100%. Iš viso tokių bendrų kandidatų praėjo 10, o į kitą 10 pateko 4 iš jaunųjų liberalų sąrašo, 3 iš tautininkų, 1 iš LFB rinkėjų sambūrio sąrašo, 1 iš čikagiškių sąrašo ir 1 individualiai. Pagal pasaulėžiūrines nuotaikas 13 išrinktųjų yra liberalai ar jiems artimi ir 7 katalikiškai apsisprendę.

Pagal visuomenines nuotaikas 8 yra arčiausiai tautininkų, 5 — LFB/LDF, 4 — liaudininkų, 1 — KD ir 2 (??).

Seni ir nauji veidai

Kuklus rinkimuose dalyvavusių skaičius tam tikru priekaištu duria buvusiajai LB tarybai, kad ji ben-

druomenės organizacijos idėjai ne tik nesukėlė senosios išeivijos palankumo, bet atvėsino ir naujosios dėmesį. Antrosios JV LB tarybos laukia sunkūs uždaviniai ir didelė atsakomybė. Tarybos nario titulas reiškia ne tik bendruomenės organizacijos idėją įsisavinti, bet ir ją ryžtingai vykdyti. LB tarybos narys bendruomenės organizacijoje nėra tik statistas, laikas nuo laiko pakviečiamas pasirodyti tarybos posėdyje. Tarybos narys yra LB organizacijos spiritus movens — gyvoji dvasia, jos entuziastas ir apaštalas, jos sumanymų pradininkas ir jų vykdymo organizatorius vietinėje ir amerikinėje plotmėje.

Džiugu, kad pusė naujosios tarybos narių — 10 iš 20 — yra nauji veidai. Greta buv. tarybos narių prel. I. Albavičiaus, S. Barzduko, dr. M. Gimbutienės, kn. dr. A. Juškos, kn. prof. S. Ylos, J. Kapočiaus, A. Mikulskio, K. Musteikio, A. Nasvyčio, J. Šlepečio, atėjo naujokai V. Adamkavičius, J. Bačiūnas, A. Devenienė, G. Galva, J. Ginkus, J. Jankus, M. Katiliškis, P. Kisielius, A. Landsbergis, dr. P. Skardžius. Vieni jų atsineša turtingą visuomeninės veiklos kraitį, kiti jaunystės ar kūrybinį veržlumą. Tai pozityvu. Ir nors, skaitant jaunųjų liberalų rinkiminiame atsišaukime apie g. g. Bačiūno, Devenienės ir eilės kitų siūlomų kandidatų "partinį neutralumą", "už kurių nugarų nestovi partinės ar asmeninės ambicijos", tegalima buvo atlaidžiai šypsotis, tai, antra vertus, norėtųs naujajai LB tarybai linkėti, kad ji nenukryptų ir nenutoltų nuo lig šiol taip sėkmingai puoselėtos LB organizacijos visuotinumo bei antpartiškumo plotmės. Patirtis liudija, kad ir pasaulėžiūriškai ar partiškai aiškiai apspręstas asmuo šiuos savo specifiškumus norėdamas gali subordinuoti bendrųjų uždavinių visuotinei plotmei.

Seimo rinkimų daviniai

Kas pasakyta apie JV LB tarybos rinkimus, tinka ir JV lietuvių atstovų rinkimams į Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Seimą. Iš 20 naujosios JV LB tarybos narių į PLB Seimą kandidatavo 16 ir visi išrinkti. Iš viso kandidatų buvo 119. Reikėjo išrinkti 41. Daugiausia balsų surinkęs kandidatas S. Barzdukas gavo 2,632 balsus, sekantis prof. kn. Yla gavo 2,451 ir dar trys kandidatai gavo daugiau kaip 2,000 balsų. Mažiausias atstovo balsų skaičius yra 1,103. Kiti 78 kandidatai gavo po mažiau balsų. Iš LFB rinkėjų sambūrio siūlytų 41 kandidato praėjo 22. Iš KD siūlytų 27 praėjo 9. Tarp KD siūlytųjų nebuvo kunigų Juškos, Ylos, Rimšelio. Iš čikagiškių grupės siūlytų 15 praėjo 10. Iš jaunųjų liberalų siūlytų 19 praėjo 11. Iš tautininkų siūlytų 41, praėjo 20. Bendrų kandidatų, buvusių keliuose siūlymuose, praėjo 25: 8 bendri jaunie siems liberalams ir tautininkams, 5 bendri LFB rinkėjų sambūriui ir čikagiškių grupei, 3 bendri LFB sambūriui, čikagiškiams ir tautininkams, 3 bendri LFB sambūriui ir KD, 2 bendri LFB sambūriui ir tautininkams, 2 bendri LFB sambūriui, tautininkams ir jauniesiems liberalams, 1 bendras LFB sambūriui, tautininkams ir KD ir 1 bendras LFB sambūriui, čikagiškių grupei ir KD. Kiti 16 išrinktųjų kandidatų praėjo 1 iš jaunųjų liberalų siūlytų, 4 tautininkų siūlyti, 5 LFB rinkėjų sambūrio siūlyti, 1 čikagiškių grupės siūlytas, 4 KD siūlyti ir gerb. Audėnas individualiai.

Trečioji jėga reiškiasi

Akademinis jaunimas vis labiau išsiveržia iš savo organizacijų vidaus į viešąjį gyvenimą. Sekame jo pasireiškimų kryptį konkrečioje veikloje ir darome savus apibendrinimus. Prieš tuos apibendrinimus pateikiame čia savo bendradarbio A. Gečiausko rūpestingai suregistruotą vienerių metų organizacijų veiklos apžvalgą.

*

LIETUVIŲ STUDENTŲ SĄJUNGA

(1957.I.1 d. — 1958.I.1 d.)

Atvelykio metu Philadelphijoje buvo studijų dienos, kurių metu dr. V. Maciūnas, dr. A. Klimas ir A. Lukas skaitė paskaitas. Temos lietė lietuviškosios kultūros problemas.

Sudaromas pirmasis LITUANUS žurnalui remti komitetas. Komitetas veda vajų, norėdamas sudaryti stiprią finansinę bazę šiam žurnalui. Pertvarkomas LITUANUS redakcinis kolektyvas ir padidinamas žurnalo tiražas.

Jaunimo Kongresas, rengiamas kartu su Lietuvių Bendruomenės Chicagos apygarda, įvyksta birželio 29 - 30. Kongreso tikslas yra lietuvybės išlaikymas jaunimo tarpe. Paskaitas skaito A. Krikščiūnaitė, A. Vaškelis ir V. Adamkavičius.

Išleidžiamas studentijos jubilėjinis leidinys-metraštis "Dienos tarp dangoraižių".

Padėkos Dienos savaitgaly, lapkričio 29 — gruodžio 1, New Yorke,

---

Iš to fakto, kad iš 41 renkamojo į PLB Seimą 40 išrinktųjų atstovų praėjo iš specialiai siūlytų balsuoti kandidatų, negalima daryti išvados, kad balsuotojai į tuos siūlymus nekreipė dėmesio. Tas rodo, kad balsuotojai kreipė dėmesio į rinkiminių siūlymų kandidatus daugiau, nei į kitus. Tų kitų buvo 20. Jie tesurinko vidutiniškai po 571 balsą ,taigi tik apie pusę mažiausio renkamojo balsų skaičiaus (1103). Antra vertus, balsuotojai kreipė savo dėmesį ir balsuojamiems asmenims. Nepažįstamas balsuotojams kandidatas, nors jį net du siūlytojai piršo, vis tiek nepraėjo.

Pagal pasaulėžiūrines nuotaikas 20 išrinktųjų atstovų yra liberalai arba jiems artimi, 21 katalikiškai apsisprendęs. Pagal visuomenines nuotaikas 13 išrinktųjų arčiausiai tautininkų, 11 — LFB/LDF, 8 — liaudininkų, 7 — KD ir 2 (??).

Tikslingas PLB Seimo sudėtyje buvimas diplomatinės patirties žmonių, kaip V. Sidzikauskas. Jo penktoji vieta gautųjų balsų skaičiaus eilėje sykiu yra ir lietuvių visuomeninis respektas jam kaip Lietuvos Laisvės Komiteto pirmininkui.

Labai sveikas ir sveikintinas visuomeninis reiškinys, kad į PLB Seimo atstovų sudėtį JV lietuviai parinko būrį jaunesniosios kartos atstovų. Adamkavičius, Ambrozaitis, Jasaitis, Kavolis, Kleiza, Landsbergis, Mieželis, Vardys gali ir turi tapti generacijų ryšiu. Tai labai reikšmingas tautinės bendruomenės egzistencijai vaidmuo. Jau vien šiuo atžvilgiu, jei taip galima pasakyti, apsimokėjo vietoj JV LB tarybos gremiumo JV lietuvių atstovams į PLB Seimą pasirinkti visuotiniai balsavimai.

V. Vaitiekūnas

Statler'io viešbutyje, įvyksta septintasis Liet. Stud. S-gos suvažiavimas. Dalyvauja suvažiavime 250 studentų, su įgaliojimais atstovauja arti 500 studentų. Rašyt. K. Ostrauskas savo paskaitoje nagrinėja profesinio ir bendrojo išsilavinimo reikalą. Dr. A. Vasys savo paskaitoje skatina gyvesnį susidomėjimą lituanistika.

Sąjungos suvažiavimą pirmą kartą Sąjungos istorijoje sveikina JAV prezidentas ir senatoriai — W. F. Knowland ir J. F. Kennedy.

Suvažiavimo metu Statlerio viešbutyje įvyksta "Lituanus" žurnalo ir jo darbuotojų pagerbimo banketas. Jame dalyvauja per 450 svečių, kurių tarpe yra Lietuvos atstovas Washingtone J. Kajeckas ir JAV delegacijos prie UNESCO pirmininkas dr. G. N. Schuster. Vaišių proga įteikiama Kanados studentų surinkta $1000 suma LITUANUS žurnalui, ir taip pat pranešama, jog dr. J. Kazickas ir dr. K. Valiūnas suteikia stipendijas visiems lietuviams studentams, studijuosiantiems Fordhamo universitete lituanistikos programą.

Svarbesnieji suvažiavimo nutarimai: — (1). Visi studentai individualiai skatinami jungtis JAV Lietuvių Bendruomenės darban. (2). Pasisakoma už LITUANUS žurnalo leidimą Liet. Stud. S-gos žinioje. (Buvo siūlymų žurnalo leidimą perduoti vyresniesiems. Iš neoficialių šaltinių teko patirti, jog Lietuvių Nepriklausomybės Talka siūlėsi žurnalą paimti).

Sudaromas jubilėjinės akcijos komitetas Chicagoje, kuris 40 metų Lietuvos nepriklausomybės sukakties proga įteiktų memorandumus lietuvių jaunimo vardu JT ir JAV vyriausybės pareigūnams.

Bendra Liet. Stud. S-gos veikla charakteringa tuo, kad bandoma išeiti iš parapijinės aplinkos ir stengiamasi Lietuvos bylą kelti smarkiau kitataučių tarpe. 1957-58 m. CV suorganizuoja stiprų užsienio skyrių, kuris savo įgaliotinius turi kiekviename Sąjungai priklausančiame skyriuje. Užsienio skyriaus valdyba užmezgia artimus santykius su United States National Students Association ir National Federation of Catholic College Students centro valdybomis. Užsienio skyriaus valdyba ima leisti aplinkraščius, nurodančius, kaip organizuoti radijo programas kitataučiams apie Lietuvą, kaip rašyti straipsnius į kitataučių spaudą, kaip įsijungti į laiškų akcijos darbą etc. Pasiekiama gražių rezultatų: — metų bėgyje kolegijose įsteigiama keletas Lithuanian Clubs, suorganizuojama keletas parodėlių, pravedama trejetas radijo pusvalandžių anglų kalba, ruošiami meno — literatūros vakarai LITUANUS paremti, sulaukiama ypatingai gražių atsiliepimų apie LITUANUS žurnalą iš kitataučių.

STUDENTŲ ATEITININKŲ SĄJUNGA

(1957. I. 1 d. — 1958. I. 1 d.)

Pirmąjį pusmetį SAS priklausantieji nariai nagrinėjo su visuomeniškumo principu susijusius klausimus, o antrąjį — katalikybės prasmę dvidešimtajam šimtmečiui.

Metų bėgyje Putname suruošiami antrieji ideologinio pasiruošimo kursai, kuriuose stengiamasi subrandinti visą eilę naujų ateitininkijos darbuotojų. Metų pabaigoje prie Philadelphijos ir prie Chicagos įvyksta

tų ideologinio pasiruošimo kursų tęsinys — studijinės stovyklos.

Sąjungos suvažiavimas įvyksta pirmą kartą Manchesteryje, Mich., esančioje LRKF stovyklavietėje. Stovykla truko 11 d. Svarbesnieji suvažiavimo nutarimai: — (1). Pakartojama 1956 m. rezoliucija, išreiškusi studentų ateitininkų nusistatymą lietuvių politinių grupių atžvilgiu. Pareiškiamas nepasitenkinimas krikščioniškojo bloko politinių grupių tarpusavio santykiais ir ieškomi būdai bendradarbiavimui tarp jų pagerinti. (2). Studentai at-kai įsijungia į Lietuvių Bendruomenės organizacinę sistemą draugovėmis — seniūnijomis.

Organizacinėje plotmėje sušaukiamas draugovių valdybų suvažiavimas New Yorke, platinamas "Lithuania" albumas, plečiamas šalpos darbas, užmezgami artimi santykiai su Lietuvos Vyčiais, prisidedama prie Jaunimo Kongreso surengimo, talkininkaujama jubilėjinės akcijos jaunimo komitetui, rengiamos rekolekcijos, Kristaus Karaliaus šventės ir Šv. Tomo Akviniečio minėjimai (Pax Romana diena), meno-literatūros vakarai, informaciniai vakarai gimnazijas bebaigiantiesiems abiturientams, palaikomi santykiai su latvių "Dzintars" ir ukrainiečių "Obnova".

Tarptautinėje plotmėje aktyviai reikštasi Pax Romanoje. SAS delegatai dalyvavo dviejuose regioniniuose suvažiavimuose Ottawoje, Pax Romanos studijų dienose prie Bostono ir San Salvadore įvykusiame Interfederal Assembly suvažiavime. Pastarajame lietuviams teko garbė — kaip vienetui SAS leista išstatyti savo kandidatą į Directing Committee 1958 m. suvažiavime.

1957 m. gruodžio 28-29 d.d. SAS iniciatyva New Yorke sušaukiamas egzilų katalikų studentų federacijų, priklausančių Pax Romanai, suvažiavimas. Nusprendžiama įsteigti Pax Romana egzilų komisiją. Komisijai dabartiniu metu priklauso 12 tautų, ir jai pirmininkauja lietuvis dr. V. Vygantas.

1957 m. bėgyje įsisteigia nauji SAS skyriai Waterburyje ir Los Angeles.

LIETUVIŲ STUDENTŲ SANTARA

Narių saviaukla, mano nuomone, Santara mažiau domisi. Veikiama tikslu pasiekti plačiąją lietuviškąją visuomenę. Tai atliekama rengiant lietuviškųjų seminarų ciklus, pavadintus "Gyvuoju lietuvybės mėnesiu", suruošiant jaunųjų dailininkų parodą, rūpinantis jaunųjų rašytojų kūrybos leidimu (pav., K. Ostrausko drama "Kanarėlė").

Organizacinėje srityje suruošta metų bėgyje keletas studijų dienų, leistas savo nariams biuletenis, sušauktas suvažiavimas Sodus, Mich., ir keletą dienų prieš suvažiavimą vadovų paruošiamieji kursai toj pačioj vietovėje. Išleistas Santaros metraštis, vesti santariečių skyriai keliuose laikraščiuose. Paskaitų temos dažniausiai lietė liberalizmo problemas.

Politinėje srityje jieškota vidurio lietuvių politinių grupių vienybės. Tam tikslui santariečiai ėmėsi iniciatyvos organizuoti tų liberalinių grupių pasitarimą.

Tarptautinėje plotmėje santariečių organizacija nepasireiškia. Bandyta surinkti visa bibliografinė medžiaga apie Lietuvą JAV bibliotekose ir, ją sutvarkius, išleisti leidinį

— savotišką katalogą. Šis darbas dar nepabaigtas.

(Apie skautus akademikus, kurie kelerių metų bėgy padarė gražios pažangos, apžvalgą pateiksim kitame nr. Red.)

IDEOLOGINIŲ ORGANIZACIJŲ SUGYVENIMAS

Nuolatinis ryšys tarp ideologinių organizacijų vadovybių nėra palaikomas. Kiekvienos organizacijos nariai veikia individualiai Liet. Stud. S-gos rėmuose ir čia bando retkarčiais pravesti savo grupės "politinius" tikslus. Ypač tai ryšku prieš rinkimus ir kelioliką savaičių po jų. Po to viskas aprimsta, ir atsidedama Liet. Stud. S-gos darbui.

Pereitais metais, rodos, tik du kartu buvo susirinkę pasitarti trijų studentiškųjų ideologinių organizacijų CV pirmininkai. Viename buvo aptartas jaunimo organizacijų komiteto (nuolatinio!) sudarymas. Tuo tarpu ši idėja buvo nuslopinta, nors organizacijų pirmininkai jai ir buvo pritarę.

Antrasis pirmininkų pasitarimas jau įvyko metų gale, ir jame buvo sutarta suruošti jaunimo vasario 16 d. minėjimą Chicagoje ir įsteigtas jubilėjinės akcijos jaunimo komitetas.

Paminėtina SAS iniciatyva vasaros stovykloje suruoštos Jaunimo Susiartinimo Dienos. Dalyvavo ateitininkai, skautai, santariečiai. Organizacijų atstovai supažindino su savo organizacijomis, painformavo apie organizacijos pažiūrą į Kristaus mokslą, pakritikavo kitas ideologines organizacijas .Viskas praėjo tikrai draugiška nuotaika.

Trumpai būtų galima išsireikšti, kad ideologinės organizacijos tarp savęs mažai bendradarbiauja. Bendradarbiaujama tada, kada reikalas liečia Lietuvos reikalus.

STUDENTIJA GENERACIJŲ EILĖJE

Dabartinį akademinį jaunimą galima jau vadinti "trečiąja jėga" mūsų gyvosios visuomenės eilėse. Ir tai jau ne potencialia, bet aktyvia, atėjusia į viešąjį gyvenimą ir jį veikiančia.

"Pirmosios jėgos" branduolys yra generacija, kuri pajėgiausiai reiškėsi demokratinių laikų Lietuvoje; antroji, kuri išaugo ir virto jėga autoritetinio režimo laikais; trečioji, apie kurią kalbame, jau tremties padaras.

Skirtingais laikais augusios, tos jėgos turi skirtingų psichologinių nusiteikimų, skirtingose darbo srityse su ypatingu pamėgimu reiškiasi, yra skirtingų metodų bei taktikos santykiuose su kitais. Tačiau nė vienai negalima paneigti patriotizmo, su kuriuo jų žmonės imasi atlikti savo uždavinius tautos gyvenime.

Pirmoji jėga davė savanorius nepriklausomybės kovoms; antroji davė dešimtimis tūkstančių laisvės kovotojų prieš okupantus; trečiai jėgai tokis kovos reikalas dar prieš akis.

Pirmoji jėga organizaciniu atžvilgiu susiklostė politiniais susigrupavimais; antroji jėga rezistencinėmis organizacijomis; trečioji — dar ateitis parodys, ar ji mėgins prisiimti pirmosios ar antrosios formas ar dar naujesnių jieškoti.

Pirmoji jėga dabarties veikime jau pailso; antroji tebekovoja; trečioji kaip tik dabar ima veržtis į gyvenimą.

Pirmosios mentalitetui, jos gyvenamų idėjų ratui, grėsė pavojus sustingti gyvenimo ir galvojimo kategorijose, kurios buvo susidariusios ligi 1926; antrajai gresia pavojus ribotis kategorijomis tos kovos, kurią jie savo krašte paliko 1944; trečiajai gresia pavojus pakibti be atramos tarp dviejų plotmių, tarp idealinės Lietuvos ir realinės Amerikos ir prarasti interesą, rūpestį ir pareigos pajautimą visuomeniniam, tautiniam interesui.

Norint išvengti klaidžiojimo šalia gyvenimo realybės, taip pat norint išvengti trinties tarp tų trejopų lietuviškojo gyvenimo jėgų, praverčia galimai arčiau įsijausti į kiekvienos jų dvasią. Studentų suvažiavimai paryškino tos trečiosios jėgos veidą. Tvirtinama, kad suvažiavimuose dažnai dar reiškėsi organizatorių neįgudimas valdyti organizacinį aparatą, kurio dėka suvažiavimas turi veikti kaip laikrodžio mechanizmas. Reiškęsi tam tikrų netaktų, manifestuojant savo santykius su kitomis lietuviško gyvenimo jėgomis. Iš kitos pusės studentija demonstravo didesnius polėkius, kuriais sugebėjo sudominti visuomenę; demonstravo, kad tebeturi gyvą lietuviško bendruomenės reikalingumo pajautimą — lietuviškos, ne kitokios, studentijos susitikimo ir bendravimo reikalas tebėra gyvas ir dinamiškas. Savo galvojime ji teberodė rūpestį ir sentimentą pavergtam kraštui, ištremtam lietuviui ir jautė reikalą kovoti už jų laisvę. Kalbose reiškėsi idealistinis polėkis išlaikyti savyje lietuvybę, o idealistiniai polėkiai yra iš viso pagrindinė prielaida tautos gyvybei ir pažangai. Kalbose kartojamos "aukos" reikalas turėjo reikšti norą priešintis gyvenimo rutinai, traukiančiai į patogumus ir žudančiai netgi didžias tautas. Kol aukos reikalo pajautimas bus gyvas ir reikšis bent mažais darbais, pareigos savanorišku prisiėmimu, jaunimas bus avangarde ne tik savo tautinių reikalų, bet ir dabar gyvenamo krašto, nes šio krašto likimas priklausys taip pat nuo to, kiek jis turės asmenų, kurie norės aukotis ir pavojaus momentą.

Tokis įspūdis paliko iš to jaunimo, kurį teko stebėti darbuose, šiuo metu. Tie, kurie čia reiškėsi, retai kuris judino savyje klausimą: kam jam reikia išlikti lietuviu. Jiems tai aksioma. Belieka jiems jieškoti tik priemonių, kaip lietuviu geriau išlikti. Bet ateina "ketvirtoji jėga", kuriai tas klausimas kils su visu aštrumu. Padėti tai "ketvirtajai kartai" šį kankinantį klausimą išspręsti jau bus vienas iš pagrindinių dabartinės "trečiosios jėgos" uždavinių (J. B.).

Liberalinė kairė

Liberalų žodžiu nepasidalina dvi jaunimo organizacijos — Santara ir Studentai Varpininkai. Pirmi yra giminiški tautininkų srovei, antri valstiečiams liaudininkams. Pirmi yra betgi atokiau nuo tautininkų, pastarieji yra su liaudininkais sutapę.

Varpininkai leidžia "Studentų varpą". Jo 1958 nr. palankių žodžių pasakė apie "Šviesos" sambūrį, kuris buvo susikūręs Vokietijoje Tuebingene ir kuris Jungt. Valstybėse, girdėti, prieauglio menkai tesusilaukiąs. Labai rūsčių žodžių ir daug prisakė apie "Santarą". Labiausiai kritikuoja jos ideologų pareikštas mintis. Būtent, smerkia jų negatyvinį vertinimą vyresnės kartos politinėms organizacijoms, hipekriticizmą lietuvių

pasiektiems kultūriniams laimėjimams. O "Santaros" konstruktyvines idėjas laiko neoriginaliomis, nes

"naujos politikos erą liberalai santariečiai pradeda nuo 'šviežių' A. Maceinos paskelbtų idėjų apie 'kultūrinę demokratiją' ir bepasaulėžiūrinę (Maceina kalbėjo apie nepasaulėžiūrinę. Red.) politiką. Kaip gaila, kad viso pasaulio stabų garbinimo istorijos žinovas, nežino, kad tos 'šviežios' ir išganingos teorijos buvo jau žinomos ir siūlomos tų pačių 'liberalų' N. Lietuvoje 'Romuvos' žurnale ir krikščionių demokratų (kata'ikų Red.) dienrašty 'XX Amžius'. Santariečių ideologui tos idėjos yra šviežios, nes jis tik dabar apie jas sužinojo. Žinoma, atleistina, nes vaikas kiekvieną dieną mokosi ir sužino ką nors naujo".

Suniekinęs savo kolegą liberalą iš dešinės, kaip "subankrutavusio totalizmo" produktą, kairės liberalų laikraštis pristato varpininkus priešingos krypties: kaip Kudirkos, Višinskio, Sleževičiaus, Šliupo, Vileišio, Griniaus, Bortkevičienės sekėjus. Dabartinio akademinio jaunimo uždavinį mato tokį:

"Būtų daug naudos, jei jis (jaunimas) ateitų į politines partijas... studentija turi prisidėti prie politinių grupių veiklos ir galimai įsijungti į jų vadovavimą..."

Tačiau varpininkų laikraštis pripažįsta, kad politinės partijos netraukia jaunimo.

"Nemaža dalis jaunimo nenori pripažinti senų politinių partijų, nes skaito (laiko. Red.) jas atgyvenusiom ir neturinčiom prasmės dabartiniame tremties gyvenime. Sudarymui naujų pritaikintų daugiau dabartinėms nuotaikoms partijų vėl neranda reikalinga vien dėl to, kad nėra akstino, kuris patcisintų politinių vienetų organizavimą..." Pripažįsta, kad "vadovaujantieji partijų žmonės tuo tarpu nepajėgia ateiti į jaunimo tarpą ir jį užimponuoti savo siekimais tik todėl, kad ten dažnai vyrauja ar tik ne panaši apatija kaip ir studentijoje".

Skaitant "Studentų Varpo" pasisakymus, nejausti, kad tai kalbėtų jaunimas. O jeigu jaunimas, tai jis jau pasenęs, pasisavindamas iš senųjų tai, kas senųjų kartoje buvo neigiamiausia ir priešinga varpininkų šiame laikrašty skelbiamiems principams... Principuose kalba apie toleranciją, žmoniškumą, — tai gražu, bet pagrindiniuose straipsniuose (išskyrus Dailidką ir Cicėną) dvelkia neapykanta kitaip manantiems (antai terminologija: "politinių ir ideologinių renegatų santarvės")...

Principuose pasisako už "dorus ir kritiškus žmones", — tai vėl gražu, bet pareiškimuose pateikia tendencingas informacijas ir spekuliuoja skaitytojo nekritiškumu. Antai, skelbia, kad "totalizmas... kritišką valandą prieš klastingąjį sovietų imperializmą neparodė jokio konkretesnio pasipriešinimo... Atsakingieji oficialūs vadai pabėgo... Daugelis varpininkų pasiliko su kenčiančia tauta". Jei autorius būtų kritiškas, tai nekalbėtų taip kategoriškai, atsimindamas, kad toje vyriausybėje, kuri nepasipriešino, buvo ir liaudininkų atstovai (A. Tamošaitis, J. Audėnas); kad tarp atsidūrusių už tėvynės ribų ir jieškojusių išsigelbėjimo svetimoje pilietybėje buvo kai kas ir iš tų pačių liaudininkų, vyriausybės žmonių. Kritiškas skaitytojas tai pajus ir nepriskirs to į teigiamybes laikraščiui.

Šūkiuose ragina laikraštis keltis iš "siauro profesionalizmo", — tai

gera ir aktualu, bet varpininkų organizacijos praeitį aiškindamas, nevengia "siauro partiškumo", tautos žmones paversdamas vienos partijos ar vieno sąjūdžio nuosavybe. Taip nutiko su Kudirka. Kudirka lig šiol buvo iškeltas visuomenės akyse kaip tautos žmogus, stovįs aukščiau vienos kurios grupės. Tokis jis buvo norima parodyti ir šiais jo sukaktuviniais metais. Bet jeigu dabar bus sudarytas įspūdis, kad tai tik varpininkų, liaudininkų žmogus, tai kitokio nusistatymo tautietis tada ir pasakys: jūs jį ir pagerbkite... Ar tai nebus skriauda Kudirkai ir pačiai tautai?

Arba ir tos pačios rūšies kitos monopolistinės tendencijos: "Liberalai-varpininkai pirmieji metė pirštinę lietuvių tautos lenkinimui, rusinimui, alinimui. Jie buvo pirmieji, kurie pasauke į politinę ir socialinę kovą lietuviškas mases prieš dvarininkų, lenkomanų ir rusofilų feodalizmo likučius..." Gal mažiau svarbu, kad tokis monopolizmas iškreipia istorijos vaizdą; svarbiau, kad tokia tendencija nuteikia priešingai kitaip manančius žmones ir pasėja niekam nereikalingą priešiškumą, antagonizmą. Ar reikia stebėtis, kad tokius" pirmumus" skaitydami, iš kitaip galvojančių tuojau kas nors atsišauks, pratęsdami tuos "pirmumus" toliau: "...varpininkai pirmieji, kurie puolėsi koliaboruoti su bolševikais..."

Kam visa tokia monopolizavimo tendencija reikalinga? Ypačiai jaunimui. Ja skambindami, "Studentų varpai" artėja prie tono vyresnės kartos savo bendraminčių, tačiau tai buvo praeities tonai ir jie kažin ar gali žavėti dabarties jauną žmogų, kuris nori ir kultūringesnio žodžio ir platesnio žvilgio.

VISUOMENĖS SANTYKIS SU KULTŪRININKAIS

Priešais žmogaus išnaudojimą žmogumi krikščionybė stato žmogaus *patarnavimą* žmogui. Bendruomeninis gyvenimas — tautinis, socialinis, politinis, kultūrinis — yra galimas tik šiokio abipusio pasitarnavimo pagrindu. Jis nėra atremtas į prekybinius santykius, kur žmogaus veikla arba iš jos kilusios vertybės būtų tiesiog parduodamos, nes nei dvasinis veikimas, nei dvasinės vertybės nėra ir negali būti tikra prasme įkainojamos bei apmokamos. Visas bendruomeninis veikimas yra *auka:* tiek iš tų, kurie šį veikimą vykdo, tiek iš tų, kurie šio veikimo yra reikalingi ir jo vertybėmis naudojasi.

Vis dėlto ne tik ekonominėje, bet ir dvasinėje srityje gali įsiveisti *išnaudojimo principas.* Gali pasitaikyti, kad bendruomeninio gyvenimo veikėjai — politikai, organizacijų vadai, mokslininkai, rašytojai, menininkai, spaudos darbininkai ir k. — aukoja savo jėgą ir savo kuriamas vertybes, negaudami tinkamos aukos iš tų, kurie šiomis vertybėmis naudojasi. Tokiu atveju visuomenė reikalauja kultūrinių vertybių ir jomis minta, pati tačiau neduoda arba duoda per maža. Tada, vietoj abipusės aukos, atsiranda vienašalė auka, ir išnaudojimo principas pradeda reikštis visu stiprumu. Tai yra pati niekingiausia bendruomeninio gyvenimo apraiška.

Turime, deja, pripažinti, kad ir lietuviškajame gyvenime kultūrinių veikėjų išnaudojimas yra virtęs beveik įpročiu. Jis buvo gyvas jau nepriklausomoje Lietuvoje, o ypač sustiprėjo tremtyje. Tremties pradžioje abipusis pasitarnavimas buvo savai-

me suprantamas dalykas. Kas ką turėjo, dalinosi su savo broliu: mokslininkas savo idėjomis, poetas bei menininkas savo jausmais, politikas bei veikėjas savo patyrimu, verslininkas medžiaginėmis gėrybėmis. Ilgainiui, tremties gyvenimui normalėjant, medžiaginės bei profesinės srities asmens pamažu grįžo į savus vandenis ir pradėjo įprastą gyvenimą. Kiti susirado vienokio ar kitokio darbo, kuriuo aprūpina save ir savo šeimą. Bet kultūrininkai — mokslininkai, rašytojai, menininkai, laikraštininkai, bendruomenių bei organizacijų vadai — pasiliko ir toliau elgetauja. Kaip pradžioje, taip dabar jie negali iš savo veiklos pragyventi, todėl yra priversti arba ieškotis svetimos paramos (stipendijos, pašalpos, premijos), arba dirbti dvigubą darbą: dieną skirti duonai, o naktį — kultūrai. Nereikia nė aiškinti, kad tiek viena, tiek kita apsirūpinimo forma yra netikus: pirmoji yra nepastovi ir kultūrininkus žeminanti, antroji alinanti kultūrininko jėgas ir stumianti jį į perankstyvą išsekimą. Kodėl kultūrininkas turi elgetauti ir misti svetima malone? Kodėl jis turi dirbti dvigubą darbą, palyginus su kitais?

Todėl, kad visuomenė, kuri naudojasi kultūrininkų sukurtomis vertybėmis, pamiršo savo pareigą — patarnauti kultūrininkams, kaip kad šie patarnauja visuomenei. Kultūrininkai kuria ne sau patiems. Rašytojas, per dieną dirbęs fabrike, visados mieliau išsities vakare ant kanapos ir pats sau pasvajos, negu sėdės ligi išnaktų ir rašys. O jeigu jis tai vis dėlto daro, tai tik vedamas visuomeninio-tautinio ir gal net religinio pareigos jausmo. Kokios tačiau turi teisės visuomenė tokio dvigubo darbo reikalauti? Kokią teisę ji turi versti kultūrininkus ieškotis svetimos paramos? Jei kultūrininkams yra pareigos patarnauti savais kūriniais visuomenei, tai visuomenei yra lygiai tokios pat pareigos sava parama patarnauti kultūrininkams. Jei profesinio darbo atstovai (gydytojai, inžinieriai, advokatai, kunigai) turi teisę už savo patarnavimus būti atlyginami, tai tokios pat teisės turi ir kultūrininkai. Kitaip visuomenė virs išnaudotoja, ir bendruomeninis gyvenimas išsigims.

Šitokio išsigimimo metą mes dabar kaip tik ir gyvename. Lietuvių kultūrininkų santykis su lietuviškąja visuomene yra atremtas į išnaudojimo principą iš visuomenės pusės. Visuomenė reikalauja iš mūsų kultūrininkų kūrybinės veiklos, pati neduodama tiek, kiek reikalinga kultūrininkams apsirūpinti. Nuostabu, kad mūsoji visuomenė šitaip nesielgia nei su medžiaginės srities darbininkais (inžinieriais, technikais, darbininkais), nei su profesinės srities darbininkais (gydytojais, advokatais, kunigais). Už visas šių žmonių teikiamas vertybes visuomenė moka nustatytą ar sutartą kainą. Tik kultūrininkai kažkodėl yra verčiami *aukoti* be jokio aiškaus visuomenės įsipareigojimo. Visuomenei yra visiškai suprantama, kad reikia mokėti raidžių rinkėjui už straipsnio *surinkimą*, bet jai darosi nebeaišku, kad juk reikia mokėti ir autoriui už straipsnio *parašymą*.

Prieš šitokį kultūrininkų išnaudojimą reikia šiandien kelti balsas, kaip kad seniau buvo keltas balsas prieš pramonės ar žemės ūkio darbininkų išnaudojimą. Jei visuomenė negali gyventi be kultūrinių vertybių, ji turi skirti jų kūrėjams reikalingą auką, kaip ji nemurmėdama skiria

IDĖJOS SPAUDOJE

Atkritimas į bergždžią polemiką ✻ Literatūros šventės paraštėje ✻ Pasipriešinimas kultūriniam nuosmūkiui

Lietuvos valstybės 40 metų sukaktyje, atrodė, mūsų spauda susilaikys nuo aitrios partinės polemikos. Tokių vilčių daugiausia buvo davęs *Draugas*. Beveik pusmetį buvo galima pasidžiaugti dingus jame partinę demagogiją, kurios negalėdavo anksčiau išvengti, kai tik imdavo kalbėti apie 'vienybę" arba apie frontininkus. Šį pusmetį buvo susidaręs įspūdis, kad dienraštis pakilo iki nepriklausomo katalikiško dienraščio, laisvo nuo tarnavimo tik vienai politinei partijai. Buvo įspūdis, kad dienraščio vadovybė suprato, jog koliojimas ir neapykanta niekad nevedė ir neveda į vienybę ir kad šauksmas: ei, jūs, šiokie tokie anokie, junkitės prie mūsų, nieku nesiskiria nuo daug sykių siūlytos ir atmestos A. Smetonos vienybės...

Tai truko iki Vliko komisijos paskelbto komunikato apie pasitarimus tarp vlikinių grupių komisijos ir LNT bei LF-LDF delegacijų ir krikšč. demokratų konferencijos. Nuo tada Draugas davėsi išprovokuojamas ir vėl "atkrito" (plg. birželio 3 nr.). Duok, Dieve, kad tai būtų atkritimas tik į "flu", ne į vėžio prigimties ligą.

Naujienos išlaikė sąžiningai savo tradiciją imtis agresijos. Frontininkus sykiais skelbė, kad jie esą "nulis", kitais sykiais, kad jie kovoja prieš Altą, nors frontininkai Daunys ir Butėnas išsijuosę spaudoje reklamuoja Alto kongresą. Labiausiai šį pusmetį specializavosi Naujienos polemikoje prieš bendruomenę. Negalima bloguoju laikyti, jei Naujienos turi savo neigiamą nusistatymą prieš bendruomenę ir jį karingai skleidžia. Tai jų dalykas, lygiai kaip ir polemikos lygis, su kuriuo galėtų gretintis nebent tik Jaunimo žygiai. Blogiau yra tai, kad Naujienų redaktorius sutampa su Alto sekretorium, ir išvados apie Naujienų redaktorių perkeliamos ir Alto sekretoriui. Nuo to Alto prestižas nedaug laimi.

*

Naujienos rungtyniavo su *Vienybe*. Pirmosios pradėjo niokoti A. Smetonos ir tautininkų nuodėmes Lietuvoje. Antroji tos pačios lazdos antrą galą atsuko prieš valstiečius liaudininkus Lietuvoje, koliaboruojant su bolševikais. Pasirodo, kad nepriklausomos Lietuvos praeitis dar negali būti ramiai ir objektyviai svarstoma. Praeitis tebepajungiama šios dienos partinio intereso tarnybai. Ir veltui norėtum iš spaudos gauti nuosaikų ir rimtą tų 40 metų laikotarpio vaizdą. Noras praeitį vaizduoti pagal dabartinio intereso kurpalį yra toks stiprus, kad jam neatsispiria net ir tei-

---

profesinio bei medžiaginio darbo atstovams. O jei visuomenė nori kultūrininkus išnaudoti, tai ji nusideda ne tik krikščioniškai moralei, bet ir tautinei pareigai, kuri tremties atveju reikalauja ypatingo solidarumo bei pasitarnavimo vienas kitam.

Ma.

(Europos LFB Vidaus Žinios, 1957. IX. 23 Nr. 2/18)

sininkai, kurių galvojimas paprastai yra preciziškesnis. Antai, "Teisininke" adv. R. Skipitis davė atsiminimus apie 1926 gruodžio 17 perversmą. Daugelis laiškuose redakcijai juos laikė pavyzdiniais atsiminimais. Bet jau kitame nr .pats autorius paskelbė patikslinimus savo atsiminimam. Ir tuose patikslinimuose pajunti, kad kažkas patarė autoriui pasukti praeities vaizdą taip, kad jis atrodytų priimtinesnis dabartiniams partiniams santykiams. Būtent, autorius stengdamasis atriboti Ūkininkų Partiją nuo Smetonos režimo, kuriame dalyvavo tos partijos nariai Jonas Aleksa ir Juozas Jankevičius kaip ministeriai, pasakoja: "Tačiau kai 1927 balandžio mėn. A. Voldemaras paleido seimą ir, laužydamas konstituciją, neskyrė naujų rinkimų, Ūkininkų Partija atšaukė savo narius iš vyriausybės, o tuos, kurie nepakluso, išbraukė iš partijos. Nuo to laiko Ūkininkų Partija buvo Smetonos-Voldemaro valdžiai opozicijoje".

Kiek gi tame patikslinime yra tikslumo? Buvo du ministeriai. Partija juos atšaukė; vieni pakluso, o kitus išbraukė iš partijos. Iš dviejų žmonių kiek daugiskaitų pridirbta... Buvimas opozicijoje praktiškai reiškė tiek: Ūkininkų Partijos narys V. Mašalaitis buvo Smetonos vyriausybės "amžinas" reikalų vedėjas, kuris dalyvaudavo vyriausybės posėdžiuose ir jos nutarimus formuluodavo; profesoriai Krivickas ir Petkevičius buvo užsienių reikalų ministerio juriskonsultai. Panašiai ir kiti tos partijos žmonės buvo labai aukštose vadovaujančiose pareigose. Naudotis režimo vaisiais, bet nesiimti už jį atsakomybės — tatai reiškė buvimą opozicijoje. Tik dabar norima dalyką parodyti kitokį.

Tai skurdus 40 metų valstybinio gyvenimo sukakties minėjimas.

*

Labiau dėmesio verta kilusi spaudoje polemika literatūriniais klausimais ryšium su Rašytojų Draugijos premija. Polemika dėl premijos priminė atmosferą, kuri buvo kitados atvaizduota ir įvertinta straipsniu *"Literatūros šventės paraštėje"*. Jame buvo taip rašoma:

*

"Nesileidžiant į... reportažinį iškilmių aprašymą, pravartu sustoti ties kai kuriais faktais, kurie iškilo jų metu ir kurie įnešė tam tikro kartumo į pačių rašytojų tarpą ir šešėlių praėjo bent tai visuomenės daliai, kuri mūsų literatūra rūpinasi...

"Būtų visai suprantamas dalykas, kad viena mūsų rašytojų grupė reiškia tam tikrų rezervų ne josios ideologijos kūriniams. Bet jau yra visai nebeaišku, kada peržengiamos ne tik objektyvumo, bet ir paprastos teisybės ribos...

"Todėl ir tenka pasisakyti prieš vienos rašytojų grupės daugiau ar mažiau nepagrįstą savosios grupės kūrinių kėlimą, o priešingosios grupės beatodairinį smerkimą, kuris neperseniai ir kai kurioje spaudoje įgavo perdaug jau vienašališkų tendencijų. Taip pat tenka pasisakyti ir prieš pretenzijas tų, kurie mano esąs reikalas organizuoti kontrabloką ir varyti panašią akciją. Mūsų manymu, grožinės literatūros kūriniams vertinti tėra vienas matas — jų meninė vertė, kurios negalima apspręsti vien meno kūrinio idėjiniu momentu, nes jis tėra tik viena sudedamųjų, tiesa, esminių meno kūrinio dalių.

"Perdaug vienašališkas ir tendencingas kūrinių vertinimas nieku būdu neprisideda prie literatūros pakėlimo, bet tik kai kuriuos autorius nepagrįstai paikina ir pačią literatūrą smukdo. Todėl nenuostabu, kad mūsų literatūriniame gyvenime reiškiantis tokioms tendencijoms yra gera dirva reikštis ir įvairiems asmeniškumams bei nieku nepagrįstoms ambicijoms. Iškilmių metu tų asmeniškumų demonstravimas, panaudojant net platesnius mūsų menininkų sluoksnius, faktinosios padėties gerai nežinančius, visuomenės akyse gana klaikiai nuskambėjo.

"Visuomenė yra jautri toms formoms ir tiems būdams, kuriais rašytojai su ja santykiauja. Gi atsimenant, kad šiemetinė Sakalo premija niekam nebuvo paskirta todėl, kad jury komisija nesusitarė, taip pat kad daugumas pajėgesnių autorių jau yra gavę po vieną ir daugiau premijų, visai pagrįstai gali būti ne tik rašytojų visuomene, bet ir visuomenės rašytojais nusiskundimas: Ponai rašytojai, palikite savo asmeninius reikalus už durų, o geriau rūpinkitės parašyti bent tiek įmanomų kūrinių, kiek mes skiriame premijų!

"Todėl tenebūnie tuščias Bern. Brazdžionio kreipimasis (žodyje, pasakytame visų laureatų vardu): 'Broliai rašytojai... Ar ne ant mūsų galvų kris gėdos dėmė, kad nusivylęs istorikas šios dienos literatūrai turės skirti keliasdešimt tuščių puslapių?'..."

*

Tas išrašas yra paimtas iš "Židinio" 1940 Nr. 3. Tai buvo reagavimas į tais metais premijų skirstymą už 1939 metus ir dėl to skirstymo kai kurių rašytojų, daugiausia vadinamų kairiųjų, sukeltą triukšmą. Valstybinė premija tada buvo paskirta Brazdžionio "Kunigaikščių miestui". Anų metų įvykiai yra analogija šiemetinei Rašytojų Draugijos literatūrinei premijai su neliteratūrinėm demonstracijom. Anie žodžiai tinka ir šiemetiniam įvykiam vertinti.

"Židinio" žodžiuose yra trejopi klausimai, kuriuos sukėlė premijos skyrimas: *ar yra to meto literatūroje pakankamas meninis lygis? ar literatūriniai kūriniai matuojami literatūriniu matu? ar rašytojų santykiavimas išsilaiko padorumo ribose?* Visais trim atžvilgiais "Židinys" rado neigiamus atsakymus.

Tuos pačius klausimus iškėlė ir šių metų įvykiai premijos proga. Ir atsakymai peršasi toki pat. Tačiau rašytojų santykiavimas šios premijos proga pasirodė toli pralenkęs rašytojų santykiavimą nepriklausomoje Lietuvoje. Tada rašytojų draugijos mažuma neskelbė, kad tos draugijos narių dauguma esą analfabetai ir rašytojų draugijos vadovybė nei kiti rašytojai kolegos nebuvo insinuoti kriminaliniais nusikaltimais — balsavimo klastojimu. Tai dideli kaltinimai. Visuomenės akyse jie suniekino ne tik tuos, kuriem jie buvo skirti, bet ir jų autorius. Pačiai rašytojų šeimai jie pridėjo naują smūgį — reikia būti ypatingos sąžinės, kad susitikę galėtų vienas kitam ranką paduoti nuoširdžiai kolegiškai, lyg nieko nebūtų buvę. Buvo skelbiama, kad dalis pasitrauks iš draugijos. Gal tai tik įkaitusios nuotaikos grasinimas! Tačiau ir be formalaus išstojimo dvasinis, moralinis skilimas jau yra įvykęs. Jis apgailėtinas nemažiau, kaip politinis skilimas. Ar jis nueis dailininkų pavyzdžiu ir išsikristalizuos į dvi draugijas, parodys ateitis.

*

Naujas balsas — tai kolektyvinis pareiškimas *"Pasipriešinkime kultūriniam nuosmūkiui"*, pasirašytas 60 asmenų. Tarp jų apie — 17 rašytojų-poetų, 13 dailininkų, 12 pedagogų-mokslininkų, 5 muzikai, trijų laikraščių redakcinių kolektyvų nariai, 1 dainininkas, 1 kunigas... Pasirašiusieji įvairaus amžiaus, įvairių profesijų ir pomėgių, bet juos visus jungia susirūpinimas lietuvių kultūros lygiu.

Jie aliarmavo, kad "kultūrinis gyvenimas yra atsidūręs pavojuje". Jį užgožiąs diletantizmas, mėgėjiškumas, kuris savo kūrybinę negalią stengiasi dangstyti patriotika.

To suseklėjimo didžiausia priežastis — kritikos nebuvimas mūsų spaudoje. Spauda labiausiai kaltinama, kad ji tos kritikos neduodanti — ji vertinanti kūrybinius pasireiškimus arba ultra girdama, arba tik peikdama; girdama "savuosius" ir peikdama "svetimuosius"; spauda leidžia kritikuoti diletantam ir nepajieško kritikai specialistų.

To kūrybinio "nuosmūkio" rezultatas — "mūsų spaudos nuosmūkis izoliuoja mūsų kūrėjus nuo lietuviškosios bendruomenės"; atstumia jaunimą, kuris turi didesnio kūrybinio reiklumo.

Galima būti skirtingų pažiūrų dėl nuosmūkio priežasčių, bet vargiai kas gali ginčyti patį suseklėjimo faktą, kuris keliamas pareiškime.

Nėra ko rūstauti taip pat, kad pareiškimas yra kolektyvinis ir pretenduojąs būti autoritetu. Kolektyviniai pasisakymai nenaujiena ir tremtyje. Beveik kasmet skaitome kolektyvinius protestus ar pareiškimus politiniais klausimais. Kodėl tuo pačiu metodu negali pasinaudoti žmonės kultūriniam klausimui?

Kolektyvinis pasipurtymas prieš kultūrinį nuosmūkį yra sveikas ir sveikintinas. Gerai, kad yra žmonių, kurie gali ir nori pasipurtyti.

Skyrium tektų žiūrėti į pareiškimo galimus rezultatus: ar pareiškimas bus pavasarinė perkūnija, kuri sudrebina žemę ir po kurios ima kaltis daigai — kitaip tariant, ar pareiškimas pažadins kūrėjus rūpestingiau žiūrėti į savo uždavinius, ar pažadins laikraščius pagerinti kritikos lygį? O gal tai bus tik bomba, kuri pataikys į pelkę ir sprogdama tik aptaškys sprogdinamus ir sprogdintojus?

Visus galimumus, taigi ir pastarąjį, tenka įkalkuliuoti, atsižvelgiant į visų didelį jautrumą (sau!) dabartiniais laikais. Sakysim, rašytojas, dailininkas, mokslininkas, muzikas, dainininkas, kurio pavardės nėra po pareiškimu, gali savo susijaudinime tarti: 'Jūs smerkiat diletantus ir jais laikot, žinoma, tik kitus, kurių pavardžių čia nėra; jūs patys savęs diletantais, žinoma, nelaikot..." Ir tokios minties pagautas, ims vedžioti pirštu per pavardžių eilę, durdamas pirštu čia į vieną ir kitą ir garsiai savo mintį dėstydamas: "O kokios yra šio pono, o taip pat dar ir šio kvalifikacijos šiose srityse; ar to ir kito kūryba yra laisva nuo kitiems prikišamo diletantizmo?" Redaktorius, perbėgęs paskubom pareiškimo pavardes, su kartėliu pramurmės: "Va, tie kolegos redaktoriai, kaltindami kitus laikraščius, tariasi, kad jų laikraščiai be priekaištų; o tie kolegos kritikai — įdomu, ar tamsta ponas X. ir tamsta ponas Z. esate daug

kritikos, teisingos, rimtos, objektyvios kritikos, parašę; nepastebėjau, nebent jas pridengiate slapyvardžiais..."

Šitokiu keliu pareiškimo autorių lazda, kuri vanoja diletantus, mėgėjus ir redaktorius, gali būti paimta ir atsukta prieš pareiškimo autorius, prieš kiekvieną asmeniškai. Jei taip nutiktų, pareiškimas liktų be pozityvių rezultatų, kaip ir daugelis politinio turinio pareiškimų bei protestų. Tai būtų greičiau tik abipusis pasitaškymas — kultūrinio nuosmūkio naujas aktas.

Visa širdimi norėtum, kad to nebūtų; kad pareiškimas pasiektų pirmąjį tikslą — skatintų visiems gerą valią pasitempti. Prabilti į gerą valią šiandien yra vienintelis kelias žmonėm patraukti ir pakelti. Šiam tikslui norėtum pareiškimą pratęsti. Pratęsti taip, kad nebūtų įduota lazda į rankas tam, kuris pasijus pareiškimo paliestas ir gal skaudinamas. O jei ir bus paliestas, kad nesužadintų jame pykčio ir avansu pasipriešinimo ne nuosmūkiui, bet pačiam pasipriešinimui prieš nuosmūkį. Pareiškimą pratęsiant, norėtum nukreipti bent pabaigai pirštą nuo kitų ir atgręžti jį į save, kurie yra pareiškimą pasirašę, maždaug tokiom mintim:

*

...mes pasižadame stengtis savo kūryboje siekti aukštesnio lygio, kuris ir skaitytoją keltų, ne jo skonį degraduotų;

...mes pasižadame talkinti laikraščiam raštais pagal sąžinę, kada tie laikraščiai šauksis mūsų tos rūšies pagalbos;

...mes pasižadame atvirai, tiesiai, bet atsargiai ir džentelmeniškai vertinti kitų kūrinius ir kūrybinius žygius;

...mes pasižadame nereikšti laikraščiam pretenzijų, kad apie mus pačius rašytų tik teigiamai: kad mes parašėme geriausiai, padainavome geriausiai, patepėme geriausiai, paskambinome geriausiai, pašokome geriausiai, suvaidinome geriausiai ir kad mes patys esam žymiausi menininkai, filosofai, kritikai, apie kuriuos laikraščiai turi nuolat kalbėti;

...mes kviečiame ir kitus žodžio, balso, spalvos, linijos... kūrėjus bei kritikus papildyti mūsų eiles bendrame siekime — už aukštesnį kūrybos ir visuomenės skonio lygį...

*

Taip pratęsiant pasipriešinimą prieš kultūrinį nuosmūkį, mes tą pasipriešinimą ne tik sveikiname, bet ir pirmieji mielai dedamės, nors Į Laisvę ir nėra tiesiogiai kultūrinės kūrybos laikraštis. Siekdamas betgi kultūros aukštesnio lygio politiniame ir visuomeniniame gyvenime, Į Laisvę yra natūralus sąjungininkas tiem, kurie aukšto kultūros lygio siekia literatūros ir meno pasaulyje.

Vardai įvykiuose

SUVAŽIAVIMUOSE

• LFB rytinių valstybių konferencija įvyko vasario 22 Philadelphijoje; kitą dieną buvo literatūros ir dainos koncertas, skirtas Lietuvos 40 metų literatūros ir dainos kūrybiniam laimėjimui pagerbti. Dalyvavo Lietuvoje ir tremtyje brendusių jėgų atstovai: solistas *St. Baranauskas*, akt. *H. Kačinskas*, pianistė *Jūra Šlapelytė*, rašytojai-poetai *J. Aistis*, *K. Bradūnas*, *P. Jurkus*, *K. Ostrauskas*,

A. Vaičiulaitis. Koncertas buvo aukšto meninio lygio.

• Krikščionių demokratų konferencija įvyko Chicagoje gegužės 30 — 31. Nauju pirmininku išrinktas dr. *K. Šidlauskas;* kiti Chicagoje *P. Maldeikis, V. Literskis* (buvęs Vienybės S-džio atstovas Vlike), *K. Pabedinskas, Z. Danilevičius,* kan. *V. Zakarauskas;* iš New Yorko *P. Vainauskas* (vicepirmininkas), *St. Dzikas* ir *A. Gražiūnas.* Centras perkeltas į Chicagą norint pagyvinti veikimą. Konferencijos vaišėse buvo pakviestas ir LFB Chicagos atstovas, taręs ten ir pasveikinimo žodį.

• Amerikos Lietuvių Tautinis kongresas įvyko gegužės 30 — birželio 1 New Yorke. Jį organizavo tautininkų grupės: Tautinis Sąjūdis, Tautinė Sąjunga, Rezistencijos Santarvė ir Laisvės Kovotojų S-ga. Atgimimo Sąjūdis formaliai nedalyvavo rengėjų tarpe. Kongrese buvo keliamas reikalas tautininkų srovės organizacijoms susijungti bendroje vadovybėje, bet klausimas rastas nepribrendęs ir atidėtas, atskirom organizacijom saugojant savo "nepriklausomybę". Rezoliucijoje labiausiai išryškintas siekimas, kad Alto vykdomajame komitete pareigos būtų einamos rotacine eile (tuo būtų sulaužytas ligšiolinis P. Grigaičio vadovavimo "monopolizavimas", prieš kurį dažnai pasisakoma Dirvoje), o taip pat, kad Alto surenkamos lėšos būtų skiriamos ne tik Vlikui, bet ir LNT. Į kongresą buvo pakviesta Į Laisvę, LFB atstovai, o taip pat LDF atstovas. Kongresui jie pasiuntė sveikinimus. Kongreso vaišėse su entuziazmu buvo priimta kun. *J. Vaišnio, S. J.,* kalba, kurioje jis išryškino, kad ne visi kunigai smerkia tautininkus. Buvo pakeltas tostas už "naują Vaižgantą". Bendru juoku buvo priimtas Clevelando "demokratinių grupių" pirmininko *P. Stravinsko* sveikinimas (po išsikoliojimo spaudoje!).

• Valstiečių liaudininkų sąjungos vadovybė sudaryta jau anksčiau. Centras nukeltas taip pat į įChicagą — pirmininkas *L. Šmulkštys;* kiti iš Chicagos — *M. Mackevičius, J. Gudauskas, J. Bertašius, J. Lazauskas,* iš Clevelando *J. Daugėla,* iš Washingtono *J. Pajaujis,* iš New Yorko *J. Audėnas,* iš Montrealio *J. Kardelis.* Pastarajam pasitraukus, įėjo *A. Devenienė,* kuri buvo išrinkta vicepirmininke.

Į komitetą neįėjo *H. Blazas.* Jo istorija buvo speciali. Prieš jį kitas valstiečių liaudininkų veteranas ir centro komiteto narys *J. Makauskis* buvo iškėlęs centro komitete bylą, aiškindamas, kad B. nevertas liaudininkam atstovauti Vlike. Komitetas nieko nedarė; tada B. padavė M-kį į garbės teismą, reikalaudamas satisfakcijos. Teismas bylą prieš M. nutraukė. Pastarasis tada painformavo valstiečių liaudininkų sąjungos narius apie B., nurodydamas konkrečius davinius apie jo koliaboravimą tiek su vienu, tiek ir su kitu okupantu. M. ragino partijos narius susitvarkyti ir apsaugoti organizacijos garbę ne tik savosios visuomenės, bet ir svetimųjų akyse. Konferencija B. neišrinko į komitetą, bet Vliko prezidiume jį paliko.

• Chicagos LFB birželio 8 tradicinio "jaučio kepimo" proga surengė 1941 tautos sukilimo minėjimą. Paskaitą skaitė *M. Mackevičius,* buvęs Laikinosios Vyriausybės narys.

DARBUOSE

• Amerikos LFB studijų savaitė įvyksta rugpiūčio 10—17 jaunimo stovykloje prie Detroito.

• LFB valdyba Lietuvos valstybės 40 metų sukakties proga kreipėsi specialiu leidiniu į savo narius, paryškindama LF praeitį ir dabartinius LFB siekimus bei uždavinius. Jį paskelbė 1958 m. birželio 23, tautos sukilimo prieš bolševikus metinėse. Valstybinės sukakties proga Į Laisvę duoda laikotarpio apžvalgą atskiromis jo sritimis. Šiame nr. dr. A. Maceinos, kitame nr. bus dr. Ivinskio.

• Lietuvos atstovas Paryžiuje dr. *S. A. Bačkis* išleido 40 metų proga naują "Bulletin Lithuanien". Tuo tarpu tai vienintelė jubilėjinių metų informacija svetimiesiems.

• Tarptautinėje Briuselio parodoje Amerikos paviljone spaudos skyriuje yra latvių leidinių, bet nėra lietuvių. Vatikano paviljone yra davinių apie tylinčiąją bažnyčią ir jos kankinius. Yra apie Latvijos bažnyčią, nieko nėra apie Lietuvą. Kuris iš daugelio veiksnių turėjo tuo pasirūpinti? Šis "įvykis" paliko be "vardų".

• Vokietijoje Herderio instituto suruoštoje studijų savaitėje padėčiai už geležinės uždangos įvertinti paskaitas skaitė dr. *A. Maceina* ir dr. *J. Grinius*.

• Prel. *M. Krupavičius* išvyko į Vokietiją liudyti byloje prieš nacių pareigūnus, kaltinamus Lietuvos piliečių žudymu.

• *Pr. Vainauskas* vyksta į Vokietiją į CDU konferenciją.

• Ohio lietuvių gydytojų draugija paskyrė 1000 dol. premiją už reikšmingiausią kultūrinį pasireiškimą. Premija turi būti įteikta pasaulio lietuvių seimo metu.

• *Pr. Bičkienė* laimėjo dainavimo konkursą American Audition Ass. ir išsiųsta su kitais 7 į Italiją iki rudens.

• Lietuvių dailininkų paroda buvo surengta Chicagos un-te. Dalyvavo *Augius, Bakis, Dargis, Galdikas, Ignas, Jonynas, Kasiulis, Petravičius, Pivoriūnas, Valeška, Viesulas, Vizgirda, Žoromskis.*

Jonyno paroda buvo dar skyrium ten pat Chicagoje surengta. Bostone buvo *Žoromskio* paroda. Dailininkas *Viesulas* šiemet gavo Guggenheimo premiją.

• *Lietuvių Seserų Institutas* šią vasarą surengė lituanistikos kursus Putname. Kursai skiriami daugiausia seserims, kurios dirba mokyklose.

Nukryžiuotojo Jėzaus Seserys Brocktone leidžia "Švyturį", kuriame sumaniai duoda praktinės lituanistinės medžiagos lituanistinėms pamokoms.

• Fordhamo lituanistikos programoje šiemet užsirašė dalyvauti apie 30 asmenų. Pusė iš jų seserys, kurios dirba mokyklose, mažesnė pusė yra studentų bei aukštesniąsias mokyklas baigusių. Pernai buvo tik 16 klausytojų, iš jų 13 buvo seserys. Programai vadovauja kun. *V. Jaskevičius* ir dr. *A. Vasys*.

Dr. *J. Kazickas* ir dr. *K. Valiūnas* davė visiem studijuojantiem stipendijas.

• Dailininkai *A. Galdikas, V. Jonynas, C. Janušas, P. Lapė, B. Murinas, J. Pautienius, P. Puzinas, R. Viesulas, K. Žoromskis* dovanojo savo paveikslus jaunimo stovyklai, kad padėtų stovyklai skolas išsimokėti.

Tos stovyklos istorija yra būdinga santykiams tarp naujosios ir senosios ateivijos. Jai ėmėsi iniciatyvos

RKFederacija, kai dr. Damušis buvo jos pirmininkas. Prieš stojo kai kurie senosios ateivijos veikėjai. Prasidėjo tyli atkakli propaganda prieš stovyklą. Juo toliau, juo atkakliau, imant juodinti eilę stovykla besirūpinančių asmenų. Juodinimus su šmeižtais nuvežė veikėjai net į Europą. Bet iniciatoriai nenuleido rankų. Tik jiems atėjo kiti sunkumai. Stovyklos savininkei federacijai reikėjo gauti pinigų skoloms mokėti. Paprašė ALRK Susivienijimą. Jos specialus vertintojas įvertino stovyklos turtą arti 100,000 dol., ir taryba nutarė duoti prašomus 25,000 dol. paskolos. Gavę tokią žinią federacijos atstovai atsisakė nuo paskolos, pažadėtos amerikinėje įstaigoje. Bet nutiko taip, kad tarybos nutarimo valdyba nevykdė ir pinigų nedavė. Kai federacijos atstovai kreipėsi vėl į amerikinę įstaigą, rado ją jau rezervuotą. Iniciatoriai buvo nustebinti, kad tie rezervai buvo kažkur kitur iš lietuviškų lūpų girdėti. Tiriami dar "informacijos" šaltiniai, bet iki bus išsiaiškinta, pačiam stovyklos reikalui gerokai sukliudyta.

• Kitas susivienijimas — *Susivienijimas Lietuvių Amerikoje* paskyrė paramos skautam; paskyrė, nors ir simbolinę dovaną socialistų leidžiamam "Darbui".

• Veikimas kartais išeina iš vėžių... *Laisvosios Europos* parūpintoje brošiūroje "Baltische Voelker. Ihr Buch im Exil", užuot dėstęs ir tenkinęsis tremties knygos vaizdu, latvių E. Melngailis ima reklamuoti dabartinę sovietinės knygos padėtį Latvijoje tokiu būdu: *"Dafuer hat Sowietlettland einen wirklichen Rekord mit ihren enormen Auflagen gestellt. Derartige Risenzahlen hat die Geschichte des lettischen Schriftums bisher nicht zu verzeichnen gehabt... Diese Zahl uebersteigt vierfach den Durchschnitt im ehemaligen freien Lettland"* (pusl. 23).

• Panašaus veikimo randama ir šiaip reikalingoje bei naudingoje knygoje "Pasaulio lietuvių žinyne". Jame straipsnyje apie lietuvių literatūrą prieš sovietų okupaciją ir okupacijoje apie Aistį, Brazdžionį, Miškinį randam 8 eilutes, apie to paties laiko Cvirką, Girą, Nerį, Venclovą 70 eilučių. Atrodo, kad mums svarbiau informuoti kitataučius apie sovietinius rašytojus, ne apie lietuvius ir juo labiau ne apie tremtinių kūrybą

MOKSLE

Vytautas Vardys gavo politinių mokslų daktaro laipsnį už disertaciją "Specialieji Kongreso komitetai užsienio reikalams" Wisconsin un-te. Nuo 1955 to universiteto Milwaukee skyriuje dėsto politinius mokslus.

Tomas Žiūraitis, OP., gavo daktaro laipsnį už disertaciją "Asmenybės esmė integralinės kultūros perspektyvoje" Salzburgo akademijoj, Austrijoje. Dabar kapelionauja ir dėsto Oxford, Mich., domininkonų mokykloje.

Aldona Šlepetytė gavo daktaro laipsnį Fordhamo un-te už disertaciją "Lietuva Milašiaus kūryboje".

Kostas Ostrauskas gavo daktaro laipsnį Philadelphijos un-te už disertaciją apie Joną Biliūną.

SUKAKTIS, ŠEIMA, MIRTIS

Tarp daugelio sukakčių žymime keturis, kurie susilaukė po 50 metų ir visi keturi yra jau davę po labai svarų indėlį kiekvienas savo srityje. Tai — kun. prof. *Stasys Yla* (gimęs 1908.1.5), dr. *Antanas Maceina* (g.

LAIŠKAI

LFB New Yorke ir jų svečiai, minėdami Vasario 16, svarstė, kurie asmens daugiausia per metus buvo parėmę Lietuvos ir kitų pavergtų tautų laisvinimo reikalą, o taip pat, kurie jį neigiamai veikė. Eilei vienų ir antrų buvo pasiųsti laiškai, kurių ištraukas čia skelbiame.

1. VALSTYBĖS SEKRETORIUI JOHN FOSTER DULLES

... apžvelgę 1957 politinius įvykius, konstatavome, kad Jūs, Pone Sekretorau, labiausiai rėmėte Lietuvos ir kitų pavergtų kraštų išsivadavimo viltis.

Mes, kurie kovojome vardan laislaužiamą norą taikos atstatymą jungti su laisve ir teisingumu.

Audringoje 1957 propagandoj, priešingoje tiems principams, Jūs stovėjote tvirtas ir nepalenkiamas.

Mes, kurie kovojame vardan laisvės ir teisingumo prieš nacių ir sovietų okupaciją ir kurie radom prieglaudą dabar Amerikos žemėje, esame giliai Jums dėkingi ir visokeriopai Jūsų laikyseną remiame ...

Atsakymas

Valstybės departamento viešųjų reikalų skyriaus vedėjo pavaduotojas Maurice S. Rice atrašė:

... Jūsų laiškas išreiškė dėkingumą p. Dulles už jo paramą laisvės idealams. Mes branginame jūsų organizacijos pareikštas pažiūras ir galime užtikrinti, kad vyriausybė ir toliau rems rytų Europos tautų laisvės ir tautinės nepriklausomybės aspiracijas ...

2. KANADOS MINISTERIUI PIRMININKUI JOHN DIEFENBAKER

... minėjome tuos įžymiuosius Vakarų asmenis, kurie 1957 parodė pavergtoms tautoms, tarp jų ir lietuvių tautai, palankumo ir paramos.

Su dideliu dėkingumu minėjome Jūsų, Pone Pirmininke, tokį palankumą, parodytą Nato konferencijos metu Paryžiuje.

Kovoję savo tėvynėje prieš sovietines ir nacines okupacijas ir dabar likučiai atsidūrę laisvame pasaulyje bei susibūrę Lietuvių Fronto Bičiulių organizacijoje, Jūsų parodytą moralinę paramą mes sutinkame kaip padrąsinimą tolimesnei kovai už savo tėvynės laisvę ...

1908.1.27), dr. *Zenonas Ivinskis* (g. 1908.5.25), dr. *Adolfas Damušis* (g. 1908.6.16). Jų sukaktis sutapo su Lietuvos 40 metų sukaktimi; tad pakvietėme juos pasisakyti įvairiais atžvilgiais apie tą nepriklausomos Lietuvos laikotarpį. Šiame nr. eina Maceinos pasisakymas.

Prof. *Balys Vitkus* sulaukė 60 metų (g. 1898.3.1).

• Dr. *Juozas Kižys* ir *Agnė Jesaitytė* susituokė Chicagoje. Dr. *Vinco Šmulkščio* (Waterbury) ir *Aldonos Krikščiūnaitės* sutuoktuvės taip pat Chicagoje. Jie išvyksta į Šveicariją toliau studijuoti.

• *Antanas Olis*, vienas iš pačių rimčiausių veikėjų, įėjęs jau į amerikiečių administracinį aparatą, mirė birželio 3.

Iš Lietuvos pranešta, kad prof. *Leonas Karsavinas* mirė Sibire 1952. 7.12; prof. *Petras Šalčius* mirė Kaune 1958.4.22.

Atsakymas

Ministerio pirmininko asmeninis sekretorius atrašė:

... Ministeriui Pirmininkui išvykus, turiu malonumo pranešti apie gavimą jūsų laiško, kuriame jūs palankiai aiškinate Pirmininko nusistatymą Sovietų dominuojamų tautų atžvilgiu.

Jūsų laiškas bus pateiktas p. Dicfenbakerio dėmesiui artimiausia proga per šią rinkiminę kampaniją ...

3. ŽURNALISTUI DAVID LAWRENCE (NYHT)

... apžvelgėme įžymiuosius Jungtinių Valstybių spaudos koliumnistus, kurie 1957 pareiškė savo nuomones dėl Lietuvos likimo.

Mes konstatavome, kad tarptautinių problemų svarstyme Jūs, Pone Lawrence, palankiausiai prisimindavote pavergtas tautas, tarp jų ir Baltijos tautas.

Vertindami kiekvieną paramą už pavergtos Lietuvos laisvę ir labai brangindami Amerikos spaudos opiniją, mes nuoširdžiai Jums dėkojame.

Leiskite mums neabejoti, kad Jūsų asmenyje susilauksim ir šiais metais paramos, kada taip išplėtota propaganda už už status quo pripažinimą rytų Europoje ir už Jungtinių Valstybių principinės politikos atsisakymą ...

4. ŽURNALISTUI C. L. SULZBERGER (NYT)

... svarstyme buvo konstatuota, kad Jūs, Pone, aštriau už kitus pasmerkėte Jungtinių Valstybių politiką, kuri 18 metų nepripažįsta Baltijos valstybių nelegalios aneksijos ir inkorporacijos.

Nors Jūsų nuomonė mums yra skaudi, tačiau mes tikime ją bus diktavęs Jums noras greičiau priartinti pasauliui taiką ir Jungtinių Valstybių gyventojams gerovę. To paties linkėdami pasauliui ir Jungtinėms Valstybėms ir mes, norėtume betgi atkreipti Jūsų dėmesį į kai kuriuos klausimus:

Ar siūlymas legalizuoti agresijos veiksmus nereiškia pačios taikos pagrindų griovimo, nes kokia begali būti taika, kada siūloma įamžinti tautoms vergiją?

Ar sugestija Jungtinėms Valstybėms pripažinti Baltijos valstybių aneksiją nereiškia sugestijos nebepasitikėti Jungtinių Valstybių tarptautiniais įsipareigojimais? — Pvz.:

"No territorial acquisitions or special advantages obtained either by force or by other means of coercion shall be recognized" (Bogota Charter of 1948).

"We will not be party to any agreement or treaty which would confirm or prolong the subordination of the formerly sovereing states of Central and Eastern Europe now held in bondage by the U.S.S.R." (June 29, 1954).

Ar aneksijos pripažinimo sugestija nepriešitarauja moderniajai tarptautinei teisei, kuri

"provides the occupants of illegally annexed territory no means for legalizing his presence"

ir kad

"occupant will remain forever merely an occupant" (Prof. W. Schaetzel).

Ar sugestija Jungtinių Valstybių vyriausybei pripažinti Baltijos valstybių aneksiją negresia pastatyti Jungtines Valstybes į tokią padėtį, apie kurią net ir Sovietų Sąjungos užsienių reikalų komisaras Litvinovas yra pasakęs:

"The recognition of the results of

acts of violent aggression, or the abandonment of the policy of nonrecognition, would be equivalent to abetting the aggressor directly and to stabbing his victim in the back by discouraging and demoralizing it" (League of Nations Official Journal, 1938, p. 340).

Norėtume priminti, kad Amerika minėtais ir kitais įsipareigojimais yra laimėjusi pavergtų tautų pasitikėjimą. Nors įvykiai nusitęsė, tačiau ir šiandien pasitikėjimas yra nukreiptas į Jungtines Valstybes. Tą pasitikėjimą griauti ir parodyti, kad Amerika savo pažadus gali taip pat laužyti kaip ir Sovietų Sąjunga, nėra nei pavergtųjų, nei Jungtinių Valstybių, nei taikos interesas.

Tų žodžių nerašytume Jums, Pone, jeigu negerbtume Jungtinių Valstybių tokių, kokios jos rodėsi iki šiol, ir jei negerbtume Jūsų didelio žurnalistinio talento ir patyrimo...

Atsakymas

Iš C. L. Sulzbergerio, kuris yra Paryžiuje, gauta:

... labai ačiū už jūsų įdomų laišką. Žinoma, aš turiu didžiausias simpatijas Lietuvai...

*

RAŠO VIENAS IŠ GYDYTOJŲ — DR. ANTANAS RAZMA

... Paskutinis Į Laisvę numeris labai puikus. Jaunesniųjų straipsniai labai realistiški, atviri, drąsūs ir daug dėmesio verti planuojant lietuviškos kultūros veiklos gaires ateičiai...

Norėdamas ir aš prisidėti prie Į Laisvę leidimo, siunčiu jos išlaidoms 100 dol. Linkiu Jums ir jūsų kolektyvui geriausios sėkmės.

Jūsų

Razma

Wilmington, Ill.

RAŠO NEŽINOMA MAMA

Gerb. redaktoriau. Susidomėjus visuomet skaitau Į Laisvę. Dar labiau susidomėjus skaitau straipsnius, liečiančius jaunimą. Tai nepabaigiama tema, visų diskutuojama. Būkit malonus išklausyti ir trumpo žodžio paprastos mamos.

Kalčiausias dėl nutautėjimo yra jaunimo "inferiority kompleksas". Amerika graži, turtinga, galinga, protinga, o Lietuva vargšė, prispausta, apleista, pasigailėjimo verta...

Kas išugdė tokį menkavertiškumo pajautimą? Daugiausia mes patys, mūsų laikraščiai, mūsų visuomenės veikėjai. Kiek kartų bet kas užlipo ant scenos kalbėt bet kuria proga— niekad neapsiėjo be Amerikos pagarbinimo. Nė vienas kalbėtojas neapsiėjo be šių ar panašių žodžių... mes čia gyvename laisvam, turtingam, demokratiškam krašte... Ir nė vienas nepamiršo paverkšlent, koks skurdas ir vargas Lietuvoje. Kodėl nė vieno neatsirado, kurs būt bet kada taręs jaunimui, kad stabas, kurį jie garbina, yra apgedęs? Kodėl pačių amerikonų rimti žmonės mato bankrotą Amerikos moksle, kultūroj, jaunimo auklėjime, o mūsiškiai vis kartoja, kad mūsų vaikai čia turi "geriausias" sąlygas pasauly? Kodėl nė vienas visuomenininkas, laikraštis neprisimena, kaip Lietuvoj jaunimas garsina Lietuvos vardą kaip galėdami — kad ir tame pačiame festivalyje Maskvoje; kad sportu, dainomis ir šokiais žavi svetimuosius, nors šiuo tarpu tik komunistus?

Savo vaikų komunistais nepadarysim, rodydami šviesią, gražią Lietuvą, bet išmokysim juos Lietuva didžiuotis.

Aš su savo vaikais jokių problemų dėl lietuvybės neturėjau ir, užtikrinu, neturėsiu, nes mano vaikai mato Lietuvą šviesią, gražią, kultūringą, o ne kažkokių pasigailėjimo vertų ubagų kraštą.

Man niekad nereikėjo "aukotis", kad savo vaikus lietuviais užauginčiau, kaip kai kurie kalbėtojai ragina. Kaip man nereikia "aukotis", kad juos mylėčiau, taip man nereikia "aukotis", kad jie tėvynę mylėtų. Aš ją myliu savaime, ir ta meilė persiduoda natūraliai be "aukų" ir pastangų. Tik tas, kas yra savo dūšią svetimiems pardavęs, turi "aukotis", kad savo vaikams lietuviškumo dvasios įkvėptų.

Jau laikas būtų konkrečiai skelbt garbingų motinų sąrašus, kurių vaikai namuose *tarp savęs* kalbėtųsi lietuviškai. Negarbingų paskelbt negalim, nes popierio pritruktumėm. Bet jei tokiam Toronte yra tik pora šeimų, kurių mokyklinio amžiaus vaikai tarp savęs kalba lietuviškai, tada tokios motinos tikrai nusipelno kokio nors išskirtinio pagerbimo.

Dabar, kol Į Laisvę mintys labai gražios ir kilnios, bet frontininkų narių (bent čia Toronte) vaikai angliškai kalbasi tėvų dideliam pasitenkinimui — tušti žodžiai apie jaunimo auklėjimą.

Su pagarba
Į Laisvę skaitytoja
Torontas.

Red. pastaba. Mieliau dedam laiškus, pasirašytus pavarde, bet šis laiškas parašytas taip nuoširdžiu tonu ir paliečia tokį svarbų klausimą, kad dedam ir anoniminį pasisakymą. Jis griežtas savo teigimais, tačiau tokis pasakymo griežtumas gali tarnauti kartais kaip priemonė dėmesiui į dalyką atkreipti. O dalykas svarbus mažiau faktine padėtim, daugiau pedagogine. Jeigu "mama" sakos, kad jai nėra jokia problema vaikams perteikti susidomėjimą ir meilę lietuviškais dalykais, būtume dėkingi, jei visai konkrečiai parašytų, kokiais būdais ji to pasiekia.

RAŠO BUVĘS PARTIZANAS LIETUVOJE

Laiškas iš Chicagos P. Naručio redakcijai praneša apie belgą K. Rampelbergh, kuris buvo partizanas Lietuvoje. Jis buvo vokiečių "Wehrmachte" karininkas. Vokiečiams traukiantis nuo bolševikų, R. pasiliko Lietuvoje su "Vanagais". Tauragės apylinkėje jis partizanavo iki 1953. Partizanuose jis išsitarnavo iki leitenanto laipsnio. Jis pakliuvo ant sovietų šnipės vienos lietuvės merginos, kuri norėjusi savo gyvenime būtinai "pamatyti partizaną". Kai jis nuvykęs ir skutęsis, mergina bešluodama aslą, nejučiomis su drabužiais pašalino ir jo ginklą; tada buvo pašaukti rusai. Buvo išvežtas į Maskvą. Po poros metų pagal vokiečių-sovietų sutartį jau iš Sibiro jį paleido. Po eilės nuotykių jis dabartiniu metu yra atsidūręs Vokietijoje Wetzlaro sanatorijoje.

P. Narutis persiuntė redakcijai ir K. Rampelbergh jam rašytą laišką, kuris, mums rodos, gali būti įdomus, kaip dokumentas, ką jaučia nelietuvis, praleidęs keleris metus su Lietuvos partizanais. Jį skelbiame netaisydami kalbos, kad būtų aišku, kiek jis yra lietuviškai pramokęs.

*

Brangus p. Naruti,

Labai džiaugiuos, kad gavau Jūsų linkėjimus Naujųjų Metų proga iš

Į LAISVĘ APIE SAVE

Į Laisvę žurnalo, atgaivinto Amerikoje 1953, jau išėjo 15 numerių. Bendras puslapių skaičius — 1006. Bendradarbių bendras skaičius — 50, neįskaitant tų, kurie laiškais redakcijai kėlė vieną ar kitą klausimą bei reiškė savo nuomones apie laikraštį. Jie yra įvairaus amžiaus, įvairių nusistatymų, įvairių profesijų, bet juos visus jungia pažangos siekimas ir noras tarnauti visuomeniniam reikalui.

KAS RAŠĖ

Praleisdami titulus, nes ir be jų lietuviškajai visuomenei tie asmens pažįstami, primename tik jų pavardes abėcėlės eile:

V. V. Adamkavičius, K. Ambrozaitis, M. Anysas, R. Bačkis, K. Balčys, A. Baltinis, St. Barzdukas, J. Brazaitis, K. Brazauskas, Z. Brinkis, K. Bružas, A. Damušis, A. V. Dundzila, A. Gečiauskas, J. Grinius, A. Grinienė, Z. Ivinskis, P. Jurkus, V. Jurkuvienė, St. Yla, J. Kazickas, D. Kenstavičius, F. Kopryva, A. Krikščiūnaitė, A. Kučas, K. Kudžma, A. Maceina, A. Mažiulis, A. Musteikis, M. Musteikis, P. Narutis, A. Pocius, L. Prapuolenis, A. Ramūnas-Paplauskas, A. Sabalis, V. Sidzikauskas, K. Skrupskelis, S. Sužiedėlis, A. Šalčius, R. Šomkaitė, E. Turauskas, V. Vaitiekūnas, V. Vardys, Br. Vaškelis, J. Vidzgiris, V. Vygantas.

APIE KĄ RAŠĖ

Skaitytojo, kuris nori susivokti Į Laisvę turinyje ir susirasti reikiamos medžiagos, patogumui — nurodome grupes klausimų, kuriais galima rasti Į Laisvę stambesnius pasisakymus.

(a) Politiniais teoriniais klausimais apie valstybės santvarką, visuo-

---

tolimos šalies. Žinoma, kad draugų linkėjimai turi brangią ypatybę, būbent: jie tikri ir nuoširdi(ūs). Bet už tai, kad jie iš lietuviškos širdies, je man už vis brangiausi!

Tikiuosi, kad ir Jūs, brangus brolis, radote tenais Amerikoje lietuvių tarpe nors kiek tos geriausiųjų Lietuvos sūnų dvasios, kurie krito laisvės kovoje miškuose tarp Nemuno ir Nevėžio.

Kiek duočiau, jei galėčiau nors kartą vėl sėsti kartu su jais Kalėdų naktije prie šieneliu apdengto stalo ir Kūčio(ių) sulaukti... Kaip tik Kalėdų dieną gulėjau gana vienišas ligoninėje ir skaičiau "Partizanai", vienintelę knygą lietuvių kalboje, kuri(ą) aš turiu. Sergu, brolau. Plaučiai sužaloti kovoje su raudonais parazitais ir lageriuose Sibirėje, jų, žinoma, neišgydyti. Dabar, turbūt, per vėlu... Bet nieko. Nieko negaila, nes pažinojau vyrų ir moterų, kurie leidosi išsidraskyti be jokio skausmo ženklo! Ką man dėjoti (dejuoti)! Man taip džiugu, kad rašote, kad Lietuvis nepamiršo bevardį karį(io), kuris kartu su Lietuvos Laisvės Kovotojais neleido apteršti tos šalelės šventą žemę.

Linkiu Jums ir visiems Lietuviams viso viso geriausio ir sau, kad galėčiau kartu su Jumis sulaukti Lietuvos Laisvės Dieną.

Jūsų
K. Rampelbergh

P. S. Jei neperdaug begėdiškai, prašyčiau sau dovanų nors kokią lietuvišką knygą arba gramatiką. Ačiū!

menės susigrupavimus, apie Lietuvos ateities viziją:

LFB Studijų Biuro pareiškimai "Į pilnutinę demokratiją" Nr. 2, 3, 4, 5, 6, 7. Taip pat: *J. Būtėnas:* Pakelti politiką iki moralės aukštumų, Nr. 1, *J. Brazaitis:* Politinės diferenciacijos kelias, Nr. 1, *J. Grinius:* Lietuva federalinėj Europoj, Nr. 5, *J. Vidzgiris:* Į valdžią atėina technikas, Nr. 6, *A. Sabalis:* Kaip organizuoti išlaisvintoje Lietuvoje elektrifikaciją, Nr. 5, *J. Nemūra:* Lietuvos pilietybės prasmė, Nr. 10, *Z. Brinkis:* Sveikatos reikalų tvarkymas ateities Lietuvoje, Nr. 9, 10, *A. Maceina:* Trys pavojingos Vakarų iliuzijos, Nr. 12.

(b) *Praktinės politikos klausimais* apie lietuviškų veiksnių ir visuomenių santykius:

Dokumentų šviesoje: Vliko santykiai su diplomatais, Nr. 2, 3, 4, 5, Pasitarimai dėl egzilinės politinės vadovybės, Nr. 13. Taip pat: *L. Prapuolenis:* Laisvinimo organizacija tremtyje, Nr. 1, *V. Vardys:* Lietuviškosios politikos perspektyvos, Nr. 13, *J. Brazaitis:* Vienybė, iliuzija, utopija, Nr. 13.

(r) *Rezistencija — jos praeitis,* dabartinė padėtis Lietuvoje ir kt.:

V. Vaitiekūnas: Pasipriešinimo sąjūdis, Nr. 2, *A. Damušis:* 1941 sukilimas, Nr. 3, Svečiuose pas Kurmį, Nr. 7, *Z. Ivinskis:* Laikinosios vyriausybės šešios savaitės, Nr. 6, *K. Balčys:* Rezistencijos vaizdai antroje okupacijoje, Nr. 7, *A. Pocius:* Kapitonas Gužaitis ir pogrindis, Nr. 8, *P. Narutis:* Kovotojas Stasiukaitis, Nr. 7, *A. Mažiulis:* Į Laisvę pirmas lapas, *K. Ambrozaitis:* Į Laisvę iš pogrindžio, Nr. 9, Nuo sukilimo 15 metų, Nr. 10, *A. V. Dundzila:* Skauto įnašas, Nr. 10, *J. Brazaitis:* Rezistencija 15 metų fone, Nr. 11, *F. K.:* Atsiminimai iš Kauno 1955-57, *Z. Ivinskis:* Lietuvos ir kitų baltų praeitis Sovietų aiškinime, Nr. 12, *J. Grinius:* Komunistinis menas Lietuvoje, Nr. 12.

(d) *Rezistencija tremtyje,* arba lietuvybės išlaikymo klausimai:

A. Musteikis: Lietuvių vieta "tirpinimo katile", Nr. 2, *V. Vaitiekūnas:* Be pasiaukojimo nėra rezistencijos, Nr. 2, Bendruomenės keliu, Nr. 6, Nr. 15, *M. Musteikis:* Nuopuolis ir pasipriešinimas tremtyje, Nr. 12, *M. Maceina:* Rezistencija prieš tremties dvasią, Nr. 2, 40 metų sukakties temomis, Nr. 15, *J. Grinius:* Išeivių veikla, Nr. 15.

(e) *Jaunimo klausimais:*

R. Šomkaitė: Kaip jaunimui išlaikyti rezistencinę dvasią, Nr. 1, Kaip savo profesijoje galiu prisidėti prie Lietuvos atstatymo, Nr. 8, *K. Kudžma:* Jaunimas Lietuvos laisvės kovoje, Nr. 4, *V. Jonikas:* Tautinės vertybės ir jauni žmonės, Nr. 9, *A. Musteikis:* Ar turėsime intelektualų tarp jaunimo, Nr. 13, *V. Vygantas:* Kartų bendravimas, Nr. 11, *A. Baltinis:* Jaunimas dviejų kultūrų kryžkelėje, Nr. 14, *K. Skrupskelis:* Mano generacijos problemos, Nr. 14, *B. Vaškelis:* Mūsų jaunimo perspektyvos mūsų pačių rankose, Nr. 14, *A. Krikščiūnaitė:* Jaunimas ir šeima, Nr. 14, *V. V. Adamkavičius:* Jaunimas buvo pirmose eilėse, Nr. 14.

(f) *Lietuvos praeitis:*

S. Sužiedėlis: Steigiamasis seimas, Nr. 6, Rusijos bolševizmas..., Nr. 15, *A. Kučas:* Vilniaus didysis seimas, Nr. 9, *Z. Ivinskis:* Dešinėn ir kairėn demokratinėje Lietuvoje, Nr. 10, *V. Vaitiekūnas:* Petrapilio seimas, Nr. 13.

Į LAISVĘ RĖMĖJAI

Į Laisvę reikalams aukojo:

Dr. A. Razma $107.00, XY $100.00, kun. K. Balčys $42.00, S: Kungys $17.00, A. Pladys ir K. Račlūnas po $14.00; dr. J. Kižys, kun. S. Laurinaitis ir New Yorko sambūris po $10.00, J. Jasaitis $9.00, dr. A. Kyras, dr. P. Kisielius, A. Pargauskas, V. Sinkus, A. Šležas po $7.00, J. Baužys $5.00, K. Gasparėnas, V. Rygertas, B. Vitkus po $4.00, B. Barisas, P. Bagdonas, D. Bielskus, K. Dabulevičius, K. Gimžauskas, V. Girčys, A. Gulbinskas, prel. P. Juras, M. Jurgaitis, B. Ivanauskas, K. Kazlauskas, A. Karalius, V. Kulbokas, St. Raštikis, B. Raugas, V. Skladaitis, dr. V. Šaulys, A. Venclova, I. Vosyliūnas po $2.00, dr. K. Alminas, M. Daugėlienė, J. Brazauskas, J. Stelmokas po $1.00.

Nuoširdžiai dėkoja

Į LAISVĘ leidėjai

"Į LAISVĘ" ATSTOVYBĖS:

Australijoje: A. Grigaitis, 21 Brunswick St., Fitzroy, Vic. N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Hilda, Vic.

D. Britanijoje: V. Akelaitis, 41 Bloemfontein Ave., Shepherds / Bush, London W. 12.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, via Brescia 16, Roma.

Jungtinėse Valstybėse: S. Daunys, 2234 So. Sawyer Av., Chicago 23, Ill., tel.: CLifside 4-6690; K. Gaižutis, 953 Maud Ave., Cleveland 3, Ohio; B. Polikaitis, 15483 Ward St., Detroit 21, Mich.; J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Los Angeles, Cal.; A. Gaigalas, 335 Titan St., Philadelphia, Pa., tel.: HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn., A. Sabalis, 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.

Kanadoje: Vl. Girčys, 31 Concord Ave., Toronto, Ont., tel.: OL-2156; J. Pleinys, 113 Cannon St. E., Hamilton, Ont., tel.: 2-2698; J. Urbonas, 1421 Pelissier St., Windsor, Ont., tel.: CL-63049.

Vokietijoje: J. Medušauskas, Sckellstr. 12/3 r.. Muenchen.

Švedijoje: P. Dūda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern.

"Į LAISVĘ" METINĖ PRENUMERATA: Amerikoje (Šiaurės ir Pietų)— $3.00; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-10; Italijoje — L.900-; Prancūzijoje — Fr.750.-; Švedijoje — Kr.8.-; Šveicarijoje — Fr.8.-; V. Vokietijoje — DM.6.-.

ATSKIRAS NUMERIS: Amerikoje — $.0.75; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-2.6; Italijoje — L.250-; Prancūzijoje — Fr.200,-; Švedijoje — Kr.2.-; Šveicarijoje — Fr.2.-; V. Vokietijoje — DM.1.75. (Norintieji gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas).

Į LAISVĘ leidžia — Lietuvių Fronto Bičiuliai.

Redakcijos kolegija: vyr. redaktorius — Juozas Brazaitis, redaktoriai — Dr. Juozas Kazickas ir Dr. Antanas Musteikis.

Viršelio vinjetė — dailininko Telesforo Valiaus.

Redakcijos ir administracijos adresas: 219 Montauk Ave., Brooklyn 8, N. Y. Tel.: TAylor 7-5041.

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM. Lithuanian magazine published quarterly by the Friends of the Lithuanian Front, 219 Montauk St., Brooklyn 8, N. Y.

Su šiuo nr. siunčiamas Į Laisvę leidinys "Lietuvių Frontas ir Lietuvių Fronto bičiuliai".

ATITAISYMAS

Šio nr. 99 pusl. laiškuose sakinys, kuris prasideda trečia eilute iš viršaus dešinėj pusėj, turi būti toks:

Mes didžiai vertiname Jūsų nepalaužiamą norą taikos atstatymą jungti su laisve ir teisingumu.